

NOVEMBER 2016

ETT UTMANAT SVERIGE

Startrapport

Förord

Sverige är en del av en omvärld. En omvärld som ställer oss inför stora utmaningar. Det säkerhetspolitiska läget har försämrats, den allt starkare globaliseringen har lett till motreaktioner i form av ökade krav på protektionism och internationellt upplever vi ett hårdnande samtalsklimat. För vårt land innebär allt detta risker. Vi är handelsberoende och har byggt vårt välstånd på att utbytet mellan länder successivt har ökat. En tillbakagång till ökad slutenhet riskerar därför att drabba oss hårt. Som liten nation där exporten motsvarar nästan hälften av BNP, vet vi att värdesätta internationella system och institutioner, exempelvis EU och våra viktiga handelsavtal.

Vår tid består också av många möjligheter. Den vetenskapliga och tekniska utvecklingen fortgår och möjliggör lösningar på utmaningar som klimatfrågan, fattigdomsbekämpningen och resursanvändningen. Inte minst digitaliseringen möjliggör förändringar som innebär att våra ekonomier kan bli betydligt mer effektiva. Det finns en stor potential att ta tillvara. Lyckas våra företag med det kan det skapas tillväxt och nya jobb.

Specifikt för Sverige finns ett antal utmaningar som analyseras i denna rapport. Vi är handelsberoende, men har under senare år tappat mark jämfört med andra länder. Sedan år 2000 har Sverige tappat marknadsandelar under 12 av 16 år. För närvarande har vi en lågt värderad valuta, men trots det har inte vår exportindustri lyckats upprätthålla sin konkurrenskraft. Om valutan uppvärderas framöver riskerar vi därför att gå in i en mycket besvärlig kostnadskris.

Långsiktigt är det avgörande att vi klarar av att höja vår produktivitet. Sedan finanskrisen har produktiviteten utvecklats svagare än tidigare. Svagheter i skolsystemet, ökad reglering av näringslivet och bristande infrastruktur försvårar för utvecklingen framöver.

Sverige har omfattande integrationsproblem som har accentuerats genom de senaste årens flyktingkris. Spridningen i arbetskraftens kompetens har ökat samtidigt som lönesättningen har blivit mer sammanpressad. Höga inträdesbarriärer på arbetsmarknaden har ett högt socialt pris. Obalanserade konfliktregler försvårar den modernisering av arbetsmarknaden som är nödvändig.

Inom ramen för projektet Ett utmanat Sverige kommer Svenskt Näringsliv att presentera ett antal olika reformförslag som gör att vårt land kan utvecklas vidare. Vi planerar att återkomma med rapporter inom områden som entreprenörskap, integration, näringsfrihet, kompetensförsörjning, arbetsmarknad, arbetsförmedling och bostadsmarknad.

Projektledare för rapporten har varit Anders Bornefalk under ledning av chefekonom Bettina Kashefi. Övriga författare är Gabriella Chirico Willstedt, Jonas Frycklund, Göran Grahn, Torbjörn Halldin, Mattias Lundbäck, Anders Morin och Carl Orelund.

November 2016

Caroline af Ugglas, vice VD

Innehåll

Förord	1
1. Inledning	3
2. Konkurrenskraft och välstånd.	6
Svensk export, marknadsandelar och industriproduktion.	6
Företagens konkurrensförmåga.	8
Internationella jämförelser av välstånd och konkurrenskraft	14
3. Entreprenörskap och jobbskapande	18
Stigande entreprenöriell aktivitet... ..	18
... men låga tillväxtambitioner	20
Snabbväxande företag.	22
Hinder för tillväxtorienterat entreprenörskap	22
4. Kunskap och kompetensförsörjning	26
Fallande kunskaper i skolan	26
Bristande kompetensförsörjning och matchning	29
5. Bostäder och infrastruktur	33
Bostadsbrist i flertalet kommuner.	33
Regleringar hämmar rörligheten	35
Avtagande urbanisering.	36
Teknikutvecklingen och infrastrukturen	37
6. Välfärdens efterfrågan och utbud	40
Den demografiska utmaningen	40
Skattehöjningar aviseras men är skadliga	42
Produktivitetsens betydelse	43
Produktiviteten i kommunsektorn idag	44
7. Arbetsmarknaden	48
Stark utveckling - men bara för vissa	48
En arbetskraft som förändras	51
Försämrade matchning och ökad tudelning	51
Teknologisk utveckling.	54
Demografisk utveckling	55
Vägen framåt	56
8. Sammanfattning och slutsatser.	58
Referenser	61

1. Inledning

I denna rapport behandlas ett antal viktiga utmaningar som den svenska ekonomin står inför och vad de kan leda till om inget görs. Det handlar om den demografiska utvecklingen, med en åldrande befolkning som leder till en ökad försörjningsbörda och stigande utgifter för sjukvård och omsorg. Det handlar också om en migration som under senare år har medfört betydligt större kostnader än intäkter. Trots ökade rekryteringsproblem för företagen är det också stora grupper, däribland många nyanlända, som står långt från arbetsmarknaden. En annan utmaning är att den internationella konkurrensen har ökat. Numera har även många utvecklingsländer etablerat sig i kunskapsintensiva branscher samtidigt som resultaten i den svenska skolan sjunker. Att Sverige ska kunna fortsätta att hävda sig i innovativa och högproduktiva branscher är därför ingen självklarhet. Sverige har också haft svårt att få fram fler jobb och nya stora företag i högteknologiska branscher, samtidigt som teknikutvecklingen innebär att en stor andel av dagens jobb på sikt kommer att slås ut.

För att Sverige ska kunna upprätthålla såväl välståndet som välfärden krävs det att produktiviteten och sysselsättningen i näringslivet ökar. Produktiviteten är avgörande för ett lands välståndsutveckling, vanligen mätt som BNP per capita, speciellt på lite längre sikt. För det enskilda företaget är en god produktivitetsutveckling avgörande för att det ska klara sig i den internationella konkurrensen, och kanske också kunna ta marknadsandelar och öka antalet anställda. För att finansiera och upprätthålla kvaliteten på den offentliga sektorns verksamhet, det vill säga välfärden, är sysselsättningsgraden, och mer specifikt sysselsättningen i den privata sektorn, avgörande. Det gäller speciellt om produktivitetsutvecklingen i produktionen av offentligt finansierade tjänster fortsätter att ligga på en låg nivå. Till skillnad från olika offentliga utredningar på området, som ofta landar i slutsatsen att vi måste höja skattetrycket för att kunna bibehålla välfärden på dagens nivå, studerar vi därför hur bättre villkor för näringslivet kan leda till en förbättrad produktivitet och en ökad sysselsättning, och därmed bidra till att Sverige klarar dessa utmaningar.

Utmaningarna vi står inför innebär också möjligheter. Med en förbättrad integration kan nyanlända bidra till att minska försörjningsbördan och till att företagen kan växa. Samma sak gäller om unga vuxna börjar arbeta tidigare och om äldre väljer att jobba kvar några år till. Inom produktionen av välfärdstjänster kan privata företag bidra till en förbättrad produktivitetsutveckling, inte minst genom att utnyttja nya teknologiska landvinningar i form av bland annat förbättrad datahantering och nya kommunikationsmöjligheter. Förutom att öka produktiviteten kan företagen som växer fram också generera exportintäkter och ökad sysselsättning, åtminstone om de tillåts att fortsätta sin verksamhet på de villkor som hittills har gällt. Med bättre villkor, inte minst när det gäller bostadsförsörjning och möjligheter att rekrytera, kan också fler av de många nya företag som kommer fram inom high-tech-sektorn fortsätta att växa och skapa jobb i Sverige i stället för att flytta utomlands. Hur sådana reformer bör utformas, och hur reformerna kan komma till stånd, är frågor för kommande rapporter inom projektet.

Sverige är givetvis utmanat på en lång rad andra sätt än vad som har kunnat beröras i denna rapport. I omvärlden finns ett antal stora säkerhetspolitiska krishärdar, som riskerar att utvecklas till ännu värre problem framöver. Delvis till följd av detta ser vi ökade migrationsströmmar som antagligen också påverkas av kommunikationsteknologins utveckling. Information om andra länder och migrationsvägar sprids numera snabbt. Långt fler människor i fattiga länder överväger att ta sig till den rika världen än vad vi har varit vana vid historiskt, något som naturligtvis påverkar våra ekonomier och välfärdssystem. Tendenser finns också till ökad protektionism. De internationella systemen för handel ifrågasätts och särskilt för en liten öppen ekonomi som den svenska innebär det risker. Sverige har varit en vinnare på frihandel, öppenhet och globalisering. Steg tillbaka inom dessa områden kommer att få tydligt negativa konsekvenser för oss.

Inom miljöområdet och då särskilt i klimatfrågan finns betydande utmaningar som är globala till sin natur. Det rör sig alltså inte om specifikt inhemska utmaningar och faller därmed utanför rapportens fokus. Men även globala utmaningar möts till en del av inhemska politiska åtgärder. Den svenska klimatpolitikens utformning kan ske på olika sätt. Om den utarbetas på ett felaktigt sätt orsakas onödiga kostnader som får effekt på hela samhällsekonomin. Det gäller exempelvis om energipolitiken drivs i riktning mot en ökad subventionering av energislag som skadar leveranssäkerheten och ökar kostnadstrycket. En svensk klimatpolitik som å andra sidan tar hänsyn till globala effekter och utformas kostnadseffektivt har större möjlighet att bli ett positivt föredöme för andra länder.¹

¹ Se Hassler, Krusell och Nycander (2016).

I

Näringslivet och jobbskapandet

2. Konkurrenskraft och välstånd

Utmaning

Sveriges konkurrenskraft har utvecklats svagt under de senaste tio åren. Vi har också tappat marknadsandelar, och faller i internationella rankningar på grund av försämringar inom skola, högre utbildning och infrastruktur. Vi måste stärka näringslivets utvecklingskraft och återta förlorade placeringar i välståndsligan.

För en liten öppen ekonomi som den svenska är det avgörande att företagen kan hävda sig på den internationella marknaden. Numera är inte bara tillverkningsindustrin utan också stora delar av tjänstesektorn konkurrensutsatt. Exportindustrins utveckling är också av stor betydelse för jobbtillväxten inom branscher som inte är internationellt konkurrensutsatta. Ett företags internationella konkurrenskraft kan definieras som dess förmåga att skapa värden som är attraktiva för konsumenter och användare på globala marknader.² När konkurrenskraft diskuteras är det ofta just företagets konkurrensförmåga som avses. Men begreppet konkurrenskraft kan också användas för att bedöma länders förmåga att upprätthålla en hög produktivitet och ett högt välstånd. Det finns ett flertal internationella konkurrenskraftsindex som är inriktade på att undersöka sådana frågor. I dessa undersökningar är ett lands konkurrenskraft nära kopplat till dess välstånd. Ju högre välstånd ett land kan upprätthålla, desto högre konkurrenskraft anses det i allmänhet ha.

I detta kapitel behandlas Sveriges konkurrenskraft i båda dessa avseenden. Som en utgångspunkt studerar vi först hur exporten har utvecklats. Därefter tittar vi närmare på den förstnämnda aspekten av konkurrenskraft, det vill säga faktorer som påverkar företagets möjligheter att konkurrera på internationella marknader. Det som på sikt avgör landets välstånd, och därför också dess placering i internationella konkurrenskrafts- och välståndsmätningar, behandlas i det avslutande avsnittet. Innan vi ger oss i kast med det är det viktigt att konstatera att företags och länders konkurrenskraft är starkt förknippade med varandra. För att ett lands välstånd ska kunna utvecklas måste företagen vara konkurrenskraftiga, också på kort sikt. Är de inte det kan de inte generera de intäkter som krävs för den egna utvecklingen. På sikt kan de då heller inte generera de resurser som behövs för att bygga ett långsiktigt välstånd. Och för att företagen ska kunna vara konkurrenskraftiga behövs det en välutbildad arbetskraft, en fungerande infrastruktur och annat som väl fungerande stater tillhandahåller.

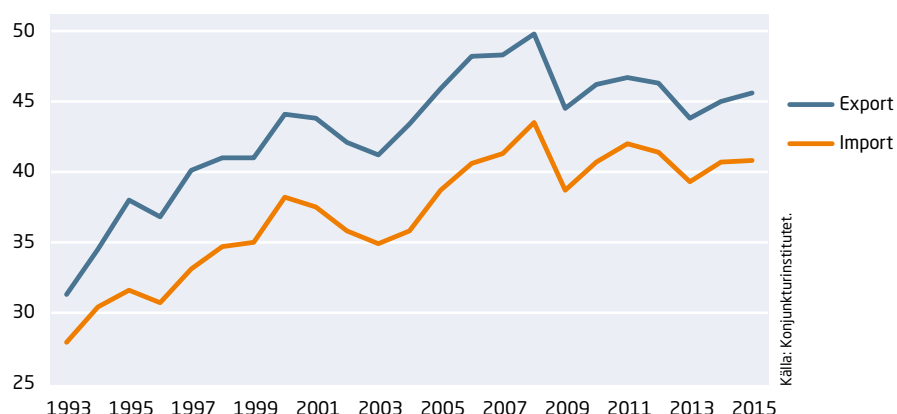
Svensk export, marknadsandelar och industriproduktion

Handeln med varor och tjänster har över tid fått en allt större betydelse för vårt välstånd. Mellan 1994 och 2014 steg exporten i relation till BNP från 35 till 45 procent. Som framgår av Diagram 2.1 utvecklades importen i det närmaste parallellt, men på en något lägre nivå. Även om exporten har fortsatt att öka också under det senaste decenniet har ökningen varit långsammare än i OECD-länderna som helhet. Det har i sin tur inneburit att vi har tappat marknadsandelar – från att Sveriges andel av den globala varuexporten uppgick till 1,6 procent vid mitten av 1990-talet hade den i det närmaste halverats till år 2015.

² Se Tillväxtanalys (2009).

Diagram 2.1. Utrikeshandel i relation till BNP

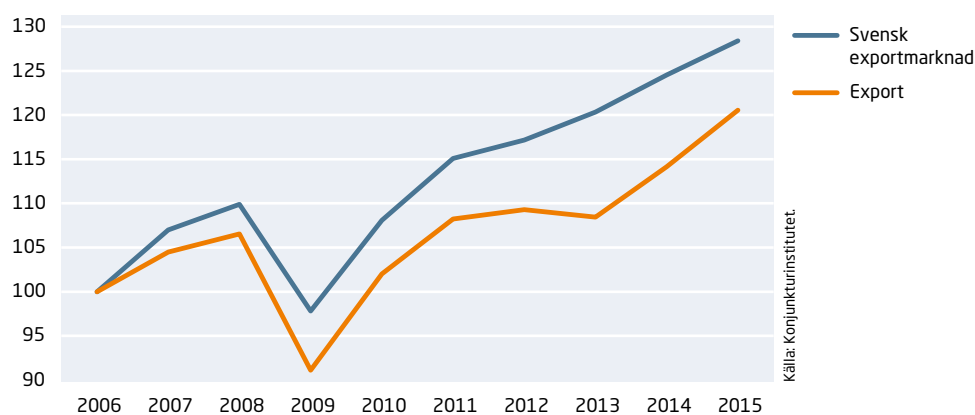
Procent, löpande priser

Att Sverige tappar marknadsandelar är naturligt eftersom allt fler företag och länder har gett sig in i den globala konkurrensen. Bilden av förlorade marknadsandelar förstärks emellertid om den svenska exportutvecklingen relateras till hur vår exportmarknad har utvecklats. Den förlust av marknadsandelar som åskådliggörs i Diagram 2.2 är ett resultat av att den svenska exporten har vuxit ca åtta procentenheter mindre än vår exportmarknad som helhet sedan 2006,³ och det trots att utvecklingen under 2014 och 2015 innebar en viss återhämtning på grund av kronförsvagningen.⁴

Diagram 2.2. Utveckling av svensk export och exportmarknad

Index = 100, år 2006

Den svenska industriproduktionen har drabbats negativt av den relativt svaga varuexportutvecklingen. Traditionellt brukar svensk industriproduktion gynnas av en global återhämtning, men de senaste åren har utvecklingen varit svag. Under 2015 förbättrades produktionsnivåerna, men som framgår av Diagram 2.3 är en stor del av denna uppgång nu utraderad. Den svenska utvecklingen skiljer sig kraftigt från den tyska, där industriproduktionen i princip är uppe på samma nivåer som innan finanskrisens utbrott. Även euroområdet som helhet har haft en mer gynnsam utveckling än Sverige. Skillnaden indikerar de svårigheter svensk industri har haft att växa i tider av svag global efterfrågan. Det har även lett till att sysselsättningstillväxten inom industrin har varit relativt låg under denna period, även om den del av tjänstesektorn som är att betrakta som industrinära inkluderas. Industrijobben är också viktiga för innovationer

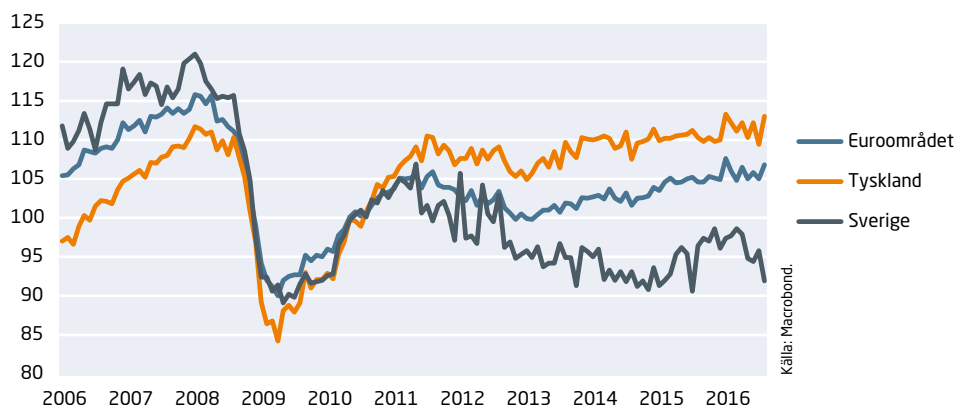
³ Exportmarknadens utveckling mäts här som importtillväxten i de länder Sverige exporterar till.

⁴ Se vidare i följande avsnitt.

och produktivitetens utveckling. Om Sverige tappar för mycket av sin industriella bas i form av produktion och tillverkning riskerar även FoU och tjänster kopplade till eftermarknaden att försvinna. Sverige får då svårare att behålla de delar av näringslivet som står högt upp i värdekedjan.⁵

Diagram 2.3. Industriproduktion i Sverige, euroområdet och Tyskland

Index = 100, år 2010

Företagens konkurrensförmåga

Det finns en mängd faktorer som påverkar företagens förmåga att konkurrera på internationella marknader. Vissa har stor betydelse för konkurrensförmågan på kortare sikt, medan andra är mer betydelsefulla för den långsiktiga förmågan. I ett mer kortsiktigt perspektiv – där det handlar om att få avsättning för den befintliga produktionen och på så sätt också generera resurser för den fortsatta utvecklingen – är pris- och kostnadstryck i relation till företagens produktivitet avgörande. På längre sikt handlar det om att åstadkomma en utveckling som gör att landet kan bära höga arbetskraftskostnader och en högt värderad valuta. Då handlar det med andra ord om näringslivets utvecklingskraft och om vår förmåga att generera ett högt välbefinnande. I det följande fokuserar vi på betydelsen av växelkursen, produktiviteten och arbetskraftskostnaderna, och hur de har utvecklats i Sverige jämfört med omvärlden. Dessa faktorer är avgörande för konkurrensförmågan på kort sikt, men har också betydelse för näringslivets drivkrafter och förmåga till innovationer och strukturomvandling.

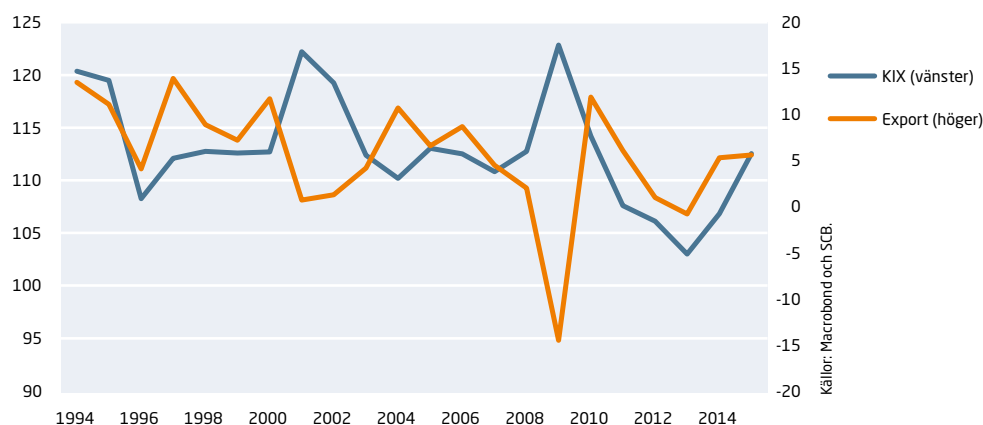
Växelkurs

Växelkursen har haft stor betydelse för utvecklingen av svensk export. Vid tidigare nedgångar i svensk och global ekonomi har kronan försvagats, vilket har gynnat exporten. I Diagram 2.4 visas utvecklingen sedan 1994, det vill säga ett par år efter att Sverige införde en flytande växelkurs. Under denna period har kronan oftast försvagats i tider av global ekonomisk oro eftersom internationella placerare då har valt större och, vad som upplevts som, säkrare valutor. Under de senaste årens försök att uppnå inflationsmålet har Riksbanken fört en mycket expansiv penningpolitik som också har varit inriktad på att motverka en växelkursförstärkning. Det bidrog till försvagningen av växelkursen från 2013 och framåt. Under de båda följande åren växte exporten kraftigt, delvis som en följd av att den svagare kronan gynnade företag med försäljning i annan valuta.

⁵ Industrins ekonomiska råd (2016) hävdar att det, trots ett stort fokus på globala värdekedjor, inte finns något fog för att tillverknings betydelse kommer att minska drastiskt.

Diagram 2.4. Svensk exporttillväxt och kronans utveckling

Årlig procentuell förändring respektive nivå

Anm: Ett högre värde på KIX innebär en svagare växelkurs.

Åtgärder för att hålla nere växelkursen kan bidra till att upprätthålla näringslivets konkurrensförmåga på kort sikt, men kan också minska drivkrafterna för ökad produktivitet och strukturomvandling och därmed hämma den långsiktiga utvecklingen. När Sverige hade en fast växelkurs devalverades kronan upprepade gånger mot konkurrentländernas valutor. Det gynnade den svenska exportutvecklingen, men minskade samtidigt omvandlingstrycket, vilket hämmade såväl produktivitetens utvecklingen som strukturomvandlingen. Som framgår av Tabell 2.1 var produktivitetens utvecklingen i Sverige betydligt lägre än den i flertalet andra rika länder under 1980-talet. Med undantag för åren efter finanskrisen var den också betydligt lägre än under perioden innan och efter.⁶

Tabell 2.1. Produktivitetens utveckling i ett antal EU-länder, Japan, USA, Norge och Schweiz
Genomsnittlig årlig procentuell förändring av BNP per arbetad timme, fasta priser

1971-1979		1980-1989		1990-1999		2000-2007		2008-2015	
Norge	4,8	Irland	4,0	Irland	4,5	Irland	2,8	Irland	2,7
Irland	4,7	Japan	3,8	Finland	3,1	Sverige	2,7	Spanien	1,4
Spanien	4,6	Luxemburg	3,5	Norge	2,7	Finland	2,6	USA	1,1
Japan	4,5	Spanien	3,4	Japan	2,4	Storbritannien	2,2	Portugal	0,8
Italien	4,3	Finland	3,1	Tyskland	2,3	USA	2,2	Japan	0,7
Frankrike	4,3	Frankrike	2,9	Storbritannien	2,3	Frankrike	1,7	Tyskland	0,6
Finland	4,2	Belgien	2,6	Danmark	2,1	Schweiz	1,7	Frankrike	0,6
Nederländerna	4,1	Norge	2,4	Sverige	2,0	Japan	1,7	Sverige	0,5
Tyskland	4,1	Portugal	2,3	Portugal	2,0	Tyskland	1,7	Nederländerna	0,4
Belgien	4,1	Storbritannien	2,2	Belgien	2,0	Norge	1,6	Schweiz	0,3
Danmark	3,9	Danmark	2,2	Luxemburg	2,0	Nederländerna	1,6	Danmark	0,2
Portugal	3,4	Tyskland	2,1	Frankrike	2,0	Luxemburg	1,4	Belgien	0,2
Storbritannien	3,2	Italien	1,9	USA	1,7	Danmark	1,3	Storbritannien	0,2
Sverige	2,6	Nederländerna	1,7	Italien	1,4	Belgien	1,3	Norge	0,1
Luxemburg	2,5	USA	1,4	Nederländerna	1,1	Portugal	1,2	Italien	0,0
Schweiz	2,0	Sverige	1,2	Spanien	1,0	Spanien	0,4	Luxemburg	-0,2
USA	1,7	Schweiz	1,2	Schweiz	0,8	Italien	0,4	Finland	-0,2

Källa: OECD.

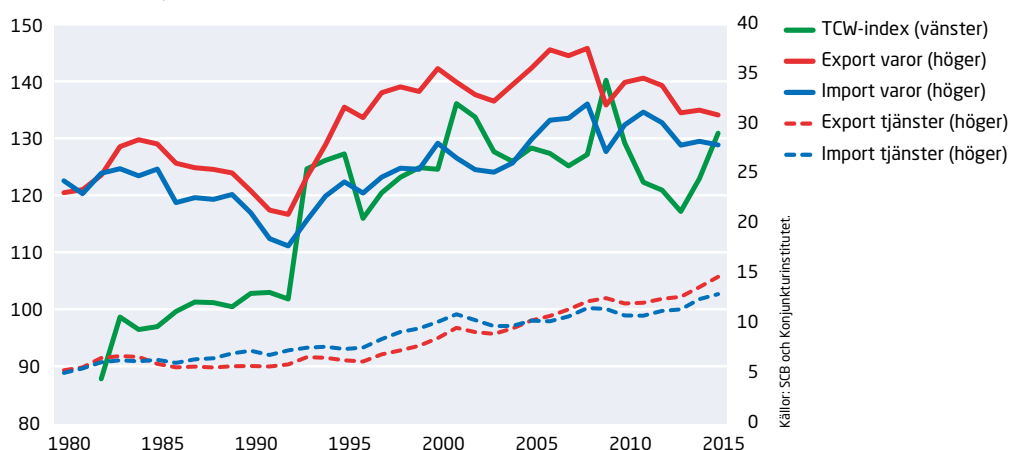
Att det byggdes upp förväntningar om att höga löne- och kostnadsökningar skulle pareras med växelkursen var en viktig orsak till att de alltför snabba kostnadsökningarna blev bestående. När devalveringen väl kom blev kronan snarast undervärderad, och exporten sköt fart. I Diagram 2.5 visas detta förlopp för devalveringen 1982, som uppgick till 16 procent. Efter devalveringen fick varuexporten en ordentlig skjuts, men den alltför

⁶ Den svaga produktivitetens utvecklingen har varit föremål för omfattande utredningar, bland annat inom ramarna för den så kallade Produktivitetsdelegationen som presenterade ett antal rapporter under 1991.

snabba kostnadsutvecklingen bestod. Varuexporten i relation till BNP började därför snart minska. Av diagrammet framgår också att tjänsteexportens utveckling följde ett annat mönster – från att ha ökat innan devalveringen minskade den åren efter devalveringen. Utvecklingen i samband med kronfallet 1992 är likartad. Medan varuexporten tog fart efter deprecieringen var utvecklingen för tjänsteexporten betydligt svagare. Det var först efter att växelkursen hade stärkts som tjänsteexporten tog fart. Tjänsteexportens svaga utveckling i båda dessa fall kan ses som en indikation på att strukturomvandlingen tappade tempo. Förklaringen skulle då alltså vara att drivkrafterna att utveckla produktionen minskade eftersom avsättningsmöjligheterna för den befintliga produktionen förbättrades när växelkursen föll. Som framgår av kapitel 3 är tjänstesektorns utveckling en viktig indikator för om ekonomin kan betraktas som innovationsdriven eller ej. Andelen av ekonomins resurser som läggs på forskning och utveckling är en annan indikator, liksom andelen av företagen som kan betraktas som kunskapsintensiva. Dessa faktorer är också starkt förknippade med ekonomins utvecklingskraft.

Diagram 2.5. Export och import i relation till BNP samt växelkursen 1980-2015

Procent respektive nivå

Anm: Ett högre värde på TCW innebär en svagare växelkurs.

Det finns nu många argument för att kronan skulle vara strukturellt undervärderad. Sverige har bland annat överskott i bytesbalansen, en relativt låg statsskuld och sunda offentliga finanser. Dessutom förväntar sig många internationella bedömare att svensk BNP-tillväxt kommer att bli högre än många konkurrentländers den närmaste tiden, till viss del beroende på högre inhemsk efterfrågan.⁷ Det talar för en snabbare normalisering av svenska styrräntor än av dem som råder i exempelvis euroområdet. Den svenska kronan bedöms därför stärkas i värde de kommande åren. Allt annat lika skulle det leda till en försämrad konkurrenssituation för svenska företag, men också till ett starkare omvandlingstryck. Samtidigt kan förväntningar ha byggts upp om att Riksbanken kommer att fortsätta hålla nere kronkursen, vilket i sin tur kan bidra till att kostnadsökningarna fortsätter att ligga på en alltför hög nivå. Resultatet kan då bli en ökad osäkerhet och därmed en minskad investeringsvilja och utvecklingskraft i näringslivet.

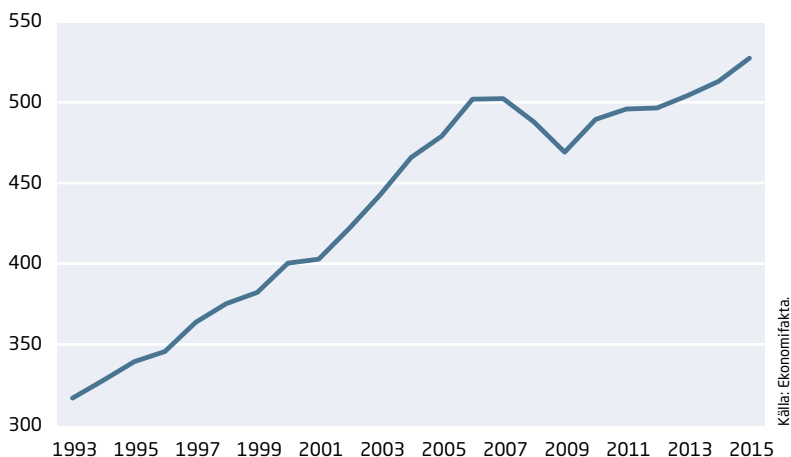
⁷ IMF väntar sig i sin prognos från oktober 2016 att svensk BNP kommer att växa med 3,6 respektive 2,6 procent under 2016 och 2017. Det ska jämföras med den avancerade delen av Europa med 1,7 respektive 1,5 procent.

Produktivitet

På lång sikt bestäms välståndet till största delen av hur produktiviteten utvecklas. Under det senaste dryga halvsekle, 1960–2015, ökade BNP med i genomsnitt 2,6 procent per år. Av detta svarade produktiviteten för omkring tre fjärdedelar. Mellan 1993 och 2006, det vill säga mellan nittiotalskrisen och finanskrisen, var den genomsnittliga produktivitsutvecklingen så hög som 3,6 procent per år. Sedan finanskrisen har Sverige och många andra avancerade ekonomier däremot haft en svag utveckling. För Sveriges del har den i genomsnitt varit så låg som 0,6 procent per år.

Diagram 2.6. Produktivitsutveckling i det svenska näringslivet

Kronor per arbetad timme, fasta priser, referensår 2015

En lägre potentiell produktivitetstillväxt framöver leder, allt annat lika, till ett minskat utrymme för löneökningar om konkurrenskraften ska bibehållas. En lägre produktivitetstillväxt gör också att de arbetade timmarna i ekonomin behöver växa för att tillväxt och skatteunderlag ska kunna utvecklas i önskad takt. Med en fortsatt svag utveckling av produktiviteten är det därför viktigt att såväl arbetslösheten som sjukfrånvaron minskar. Det är också viktigt att grupper som i dag står utanför arbetsmarknaden kommer i arbete. Det kan möjliggöras genom att efterfrågan och utbud på lägre kvalificerad arbetskraft tillåts mötas vid ett lägre pris än idag och genom att välvägd och kostnadseffektiva utbildningsinsatser görs för dem som saknar gymnasial utbildning.

För att åstadkomma produktivitsökningar krävs såväl materiella (maskiner och byggnader) som immateriella (FoU, marknadsföring med mera) investeringar. När de immateriella investeringarna räknas med investeras det för närvarande på en historiskt hög nivå i Sverige, vilket lägger grunden för en god produktivitsutveckling.⁸ En hög investeringsnivå räcker emellertid inte – företagen måste också kunna få tag på kvalificerad personal som kan hantera och utnyttja den nya tekniken. Det är därför problematiskt att många företag vittnar om att svårigheten att hitta kompetent arbetskraft är det största hindret för företagets expansion och utveckling.⁹ Det är också nödvändigt att det kunskapstapp som de fallande PISA-resultaten ger uttryck för stoppas. Om inte det sker blir det svårt att möta de ökande kraven på kompetens som den teknologiska utvecklingen medför.

⁸ Det är viktigt att ha i åtanke att immateriella investeringar, exempelvis företagens FoU-investeringar, kan vara mer lätttrörliga över landgränser. Det ställer i sin tur högre krav på det svenska företagsklimatet, eftersom den ökade andelen immateriella investeringar annars kan leda till att Sverige blir mer sårbart.

⁹ Se vidare kapitel 4 om kunskapsnivå och kompetensförsörjning.

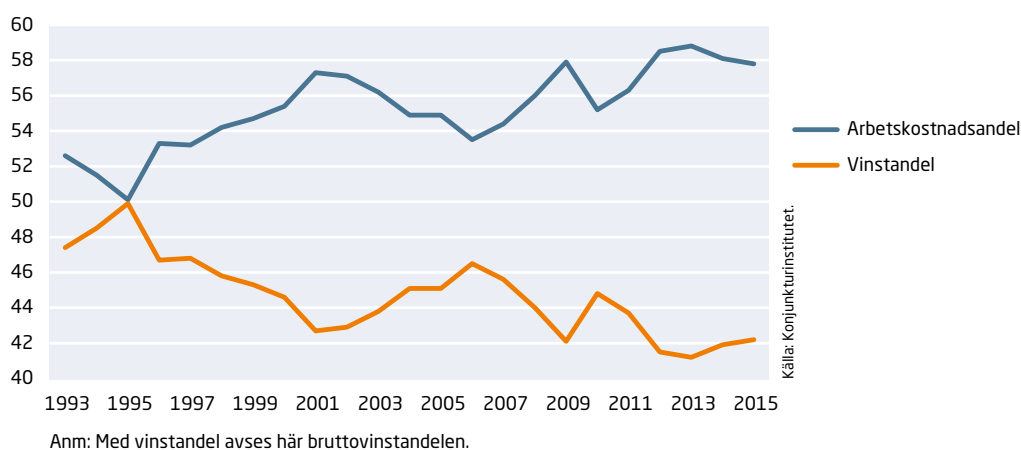
Tillsammans med ett gott näringslivsklimat och sunda institutioner skapar väl avvägda investeringar och en ökad kompetensnivå goda möjligheter till produktivitetstillväxt. Idag gör det osäkra omvärldsläget att vi ser för lite globala investeringar. Tillsammans med rekryteringsproblem och sjunkande skolresultat i Sverige utgör det en risk för att svensk produktivitetstillväxt kommer att ligga kvar på en lägre tillväxtbana under lång tid framöver.

Kostnadstryck och enhetsarbetskostnad

Förädlingsvärdet kan delas upp i en vinstandel och en arbetskostnadsandel. Över tid har arbetskostnadernas andel av det totala förädlingsvärdet ökat, vilket åskådliggörs i Diagram 2.7. De senaste åren har denna andel nått sina högsta nivåer sedan 1993 och uppgår nu till ca 58 procent av det samlade förädlingsvärdet. Arbetskraftskostnadernas betydelse för företagens internationella konkurrenskraft har därmed ökat.

Diagram 2.7. Arbetskostnads- och vinstandel i näringslivet

Procentuell andel av förädlingsvärdet

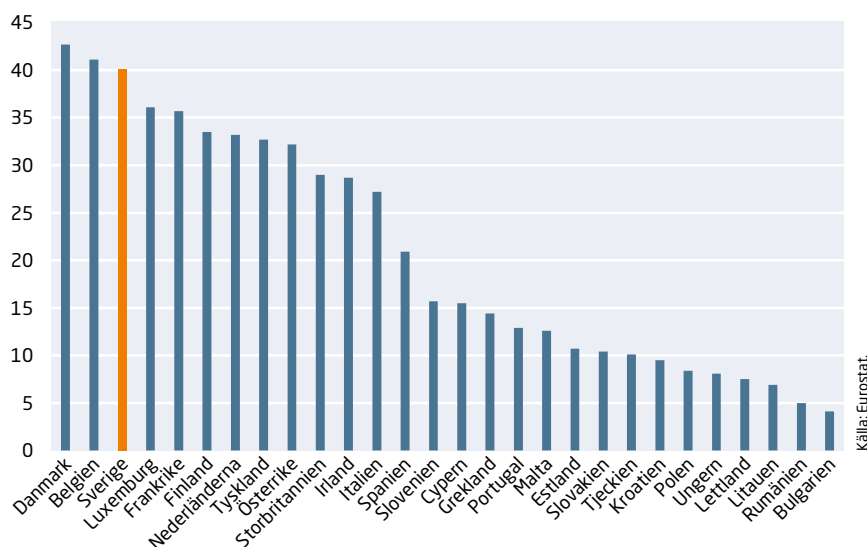
Arbetskraftskostnadsnivåerna i Sverige är högre än i många konkurrentländer, vilket framgår av Diagram 2.8. Jämfört med länderna inom EU, för vilka statistiken är jämförbar, möter svenska företag högre arbetskraftskostnader än företag i flertalet andra länder.¹⁰ Omräknat till euro var, enligt Eurostat, arbetskraftskostnaderna i det svenska näringslivet exempelvis 23 procent högre än i det tyska och 20 procent högre än i det finska näringslivet under 2015. Inom EU hade endast Danmark och Belgien högre arbetskraftskostnader än Sverige. Att arbetskraftskostnaderna är höga gäller både för tillverkningsindustrin och tjänstesektorn.

Som framgår av Diagram 2.9 är skillnaderna mellan olika länder stora när det gäller hur arbetskraftskostnaderna har utvecklats. Att de östeuropeiska länderna har upplevt störst kostnadsökningar är naturligt och kan förklaras med en upphinnandeeffekt. Trots det ligger flertalet av dessa länder fortfarande klart under EU-genomsnittet. För Sveriges del är det mest relevant att jämföra med konkurrentländer som Storbritannien, Tyskland, Italien och Frankrike. Jämfört med dessa hamnar ökningarna i de svenska arbetskraftskostnaderna högt.

¹⁰ Ett problem med internationella jämförelser av löne- och andra arbetskraftskostnader är att de inte alltid är baserade på harmoniserade data. Inom EU har Eurostat så långt det går försökt se till att så är fallet.

Diagram 2.8. Arbetskraftskostnad inom näringslivet 2015

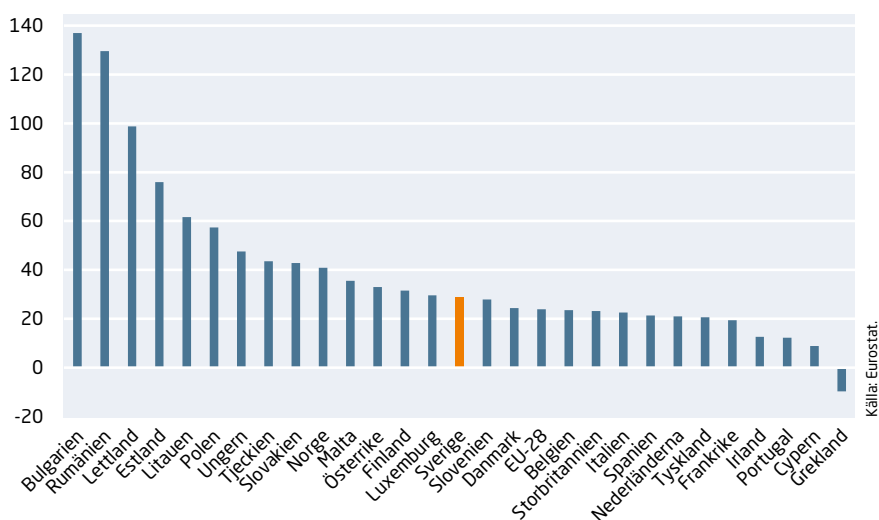
Euro per arbetad timme

Anm: Data för Grekland avser 2014.

Diagram 2.9. Arbetskraftskostnadernas utveckling 2006-2015

Procentuell förändring av nominella arbetskraftskostnader i euro

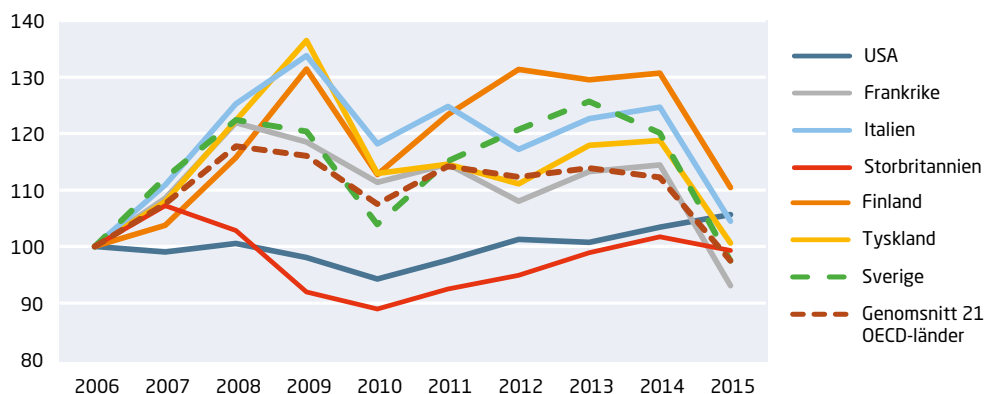
Den höga nivån på arbetskraftskostnaderna behöver inte utgöra ett problem för konkurrenskraften om de motsvaras av en högre produktivitet. Produktivitetsjusterad arbetskraftskostnad, så kallad enhetsarbetskostnad, beskriver arbetskostnaden för att producera en enhet av en vara eller tjänst.¹¹ Som framgick av Diagram 2.6 hade Sverige en hög produktivitetstillväxt under decenniet kring millennieskiftet, främst orsakad av en växande IKT-sektor. Det gjorde att enhetsarbetskostnaden då utvecklades relativt förmånligt sett ur ett svenskt perspektiv. Sedan finanskrisen har däremot produktiviteten, både i Sverige och i många av våra konkurrentländer, utvecklats svagt. De länder som inte har förmått anpassa sina arbetskraftskostnader till den svaga produktivitetsutvecklingen har fått erfarat ökade enhetsarbetskostnader.

¹¹ Vid internationella jämförelser av enhetsarbetskostnader bör man ha i åtanke att måttet inte fångar skillnader i branschstruktur då enhetsarbetskostnaderna ofta skiljer sig åt mellan kapital- och arbetsintensiva företag.

Från att ha haft en snabbare ökning i enhetsarbetskostnader jämfört med våra konkurrentländer förbättrades konkurrenskraften i tillverkningsindustrin baserat på detta mått under 2014 och 2015, vilket framgår av Diagram 2.10. Som tidigare nämnts bottnar förbättringen till stor del i en svagare krona, som gjorde att svenska företag kunde få mer betalt för sin export i kronor räknat. Eftersom flertalet bedömare är överens om att kronan är strukturellt undervärderad och borde öka i värde på längre sikt kan denna förbättring utifrån enhetsarbetskostnadsperspektivet inte tas som intäkt för en varaktigt förbättrad konkurrenssituation för svenska företag. Att Tyskland har lyckats hålla nere sina relativa enhetsarbetskostnader utan hjälp av en deprecierande valuta visar på värdet av återhållsamma avtalsrörelser.¹² Med den nuvarande utvecklingen finns det en risk att vi är på väg tillbaka till en situation med alltför snabba löneökningar i Sverige jämfört med våra viktigaste konkurrentländer. Även om dessa i viss utsträckning kan pareras med åtgärder för att försvaga kronan kan förväntningar om att så ska ske leda till ett alltför högt kostnadstryck och därtill en ökad osäkerhet, vilket riskerar att påverka såväl den kortsiktiga konkurrensförmågan som den långsiktiga utvecklingskraften negativt.

Diagram 2.10. Internationell jämförelse av enhetsarbetskostnader i gemensam valuta, tillverkningsindustrin

Index = 100, år 2006, USD

Anm: De 21 länder som ingår i jämförelsen är alla utvecklade OECD-länder.

Källa: Conference Board.

Internationella jämförelser av välstånd och konkurrenskraft

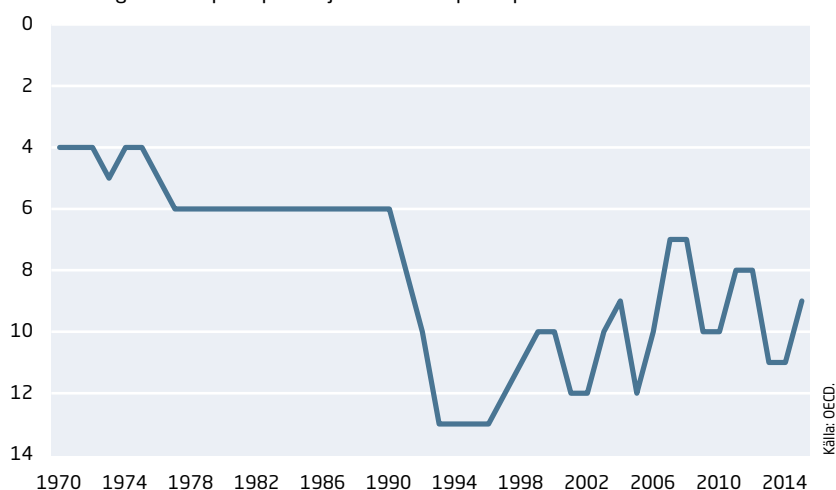
På längre sikt skapas konkurrenskraft främst av hur mycket ett land förmår öka produktionskapaciteten genom väl avvägda investeringar av olika slag. Många politikområden, myndigheter och andra intressenter strävar efter att uppnå goda förutsättningar för företag att kunna konkurrera på internationella marknader. Hur väl detta uppnås vid en internationell jämförelse, och hur det i sin tur påverkar befolkningens välstånd, är föremål för en rad olika internationella mätningar. Den mest välkända jämförelsen av länders välstånd, och indirekt konkurrenskraft, är förmodligen OECD:s välståndsliga.¹³ Ett högt välstånd är ett mål men också en effekt av att ett land är och har varit konkurrenskraftigt. Länder som uppvisar sjunkande konkurrenskraft tenderar att falla i välståndsligan. Som framgår av Diagram 2.11 låg Sverige på plats nio bland världens länder år 2015.

¹² Mellan 1997 och 2015 var löne- och kostnadsökningarna i kronor räknat sammanlagt 25 procent högre i Sverige jämfört med Tyskland. Se Svenskt Näringsliv (2016d, s. 31, Tabell 7.1) samt Svenskt Näringsliv (2014, s. 40, Tabell 7.1).

¹³ Välstånd definieras här som BNP per capita i köpkraftsjusterade termer. Köpkraftsjusteringen görs för att korrigera för olika kostnadslägen i olika länder.

Diagram 2.11. Sveriges placering i OECD:s välståndsliga

Ranking baserad på köpkraftsjusterad BNP per capita

Trots att Sveriges position har hållit sig kring plats tio under en följd av år har avståndet i termer av välstånd till de fem högst rankade länderna ökat sedan början på 2000-talet, se Tabell 2.2.

Tabell 2.2. Sveriges avstånd till toppen av välståndsligan

Avstånd i procent av Sveriges köpkraftsjusterade BNP per capita

	2000	2005	2010	2015
Till land på plats 1	89,7 Luxemburg	95,2 Luxemburg	102 Luxemburg	119 Luxemburg
Till land på plats 2	25,2 Norge	40,9 Norge	40,9 Norge	39,4 Irland
Till land på plats 5	7,3 Nederländerna	13,4 Schweiz	7,2 Nederländerna	20,1 USA

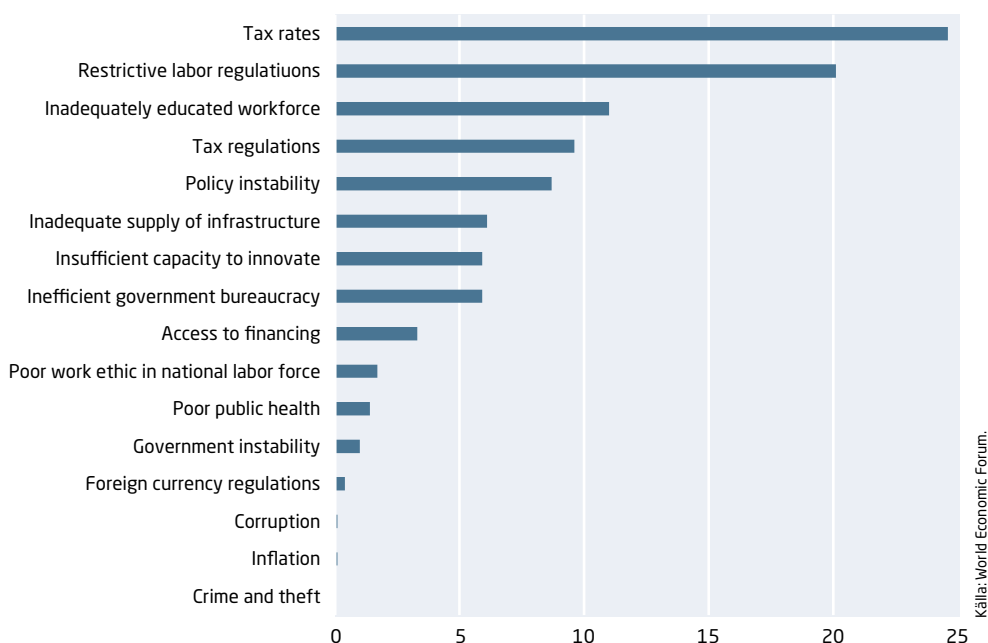
Källa: OECD samt egna beräkningar.

World Economic Forums Global Competitiveness Index är ett välkänt mått på länders konkurrenskraft, som i detta fall avspeglar ländernas produktivitet och välstånd. Eftersom syftet med undersökningen är att undersöka varför vissa länder lyckas generera ett högre välstånd för invånarna i landet försöker indexet också fånga produktivitetens och välståndets drivkrafter. Indexet har tagits fram sedan 2006 och är en sammanvägning av tolv olika delindex. Dessa beskriver allt från institutioner, infrastruktur och hälsoläge till innovation, högre utbildning och marknadseffektivitet, och är i sin tur en sammanvägning av ett antal underfaktorer.

Sveriges förhållandevis höga position i välståndsligan avspeglas också i en framskjuten placering i World Economic Forums index. Från att ha legat på en andra plats år 2010–2011 hade Sverige emellertid fallit till plats sex i undersökningen för 2016–2017. Sverige presterar av naturliga skäl dåligt i termer av marknadsstorlek, men även infrastruktur, hälsa, arbetsmarknadseffektivitet och grundutbildning är områden där Sverige ligger en bit efter de högst presterande länderna. På områden som beskriver teknologisk färdighet och innovationsklimat rankas vi däremot fortfarande högt, trots fallande skolresultat och ökande rekryteringsproblem. I Diagram 2.12 anges de mest negativa faktorerna för svensk konkurrenskraft enligt World Economic Forums Executive Opinion Survey.¹⁴ Vid sidan av skattetrycket utgjorde strikta regler på arbetsmarknaden och bristfälligt utbildad arbetskraft de största svagheter.

¹⁴ Se World Economic Forum (2016, s. 330).

Diagram 2.12. De mest problematiska faktorerna för att bedriva näringsverksamhet 2016
Vägda svar, procent

Anm: Från listan över faktorer har respondenterna valt ut de fem mest problematiska och rankat dem från 1 till 5. Värdena avser svar vägda utifrån ranking.

De vanligaste instrumenten för att uppnå ekonomisk tillväxt, social välfärd och miljöskydd är lagar och regler. Beroende på hur de är utformade kan lagar och regelverk både gynna och hämma företagets konkurrenskraft. För att så långt möjligt garantera att lagstiftningen stimulerar en gynnsam utveckling bör den vara evidensbaserad. Det är också viktigt att den offentliga förvaltningen håller hög kvalitet. Även på detta område görs det internationella jämförelser. I de senaste mätningarna från OECD:s Regulatory Policy Outlook 2015 tappar Sverige jämfört med tidigare år. Om försämringen fortsätter kan det leda till konkurrenssackdelar för de svenska företagen, som då får det svårare att behålla marknadsandelar och bidra till ökad sysselsättning och ekonomisk tillväxt.

Genomgången har visat att Sverige har tappat mark både vad gäller marknadsandelar och i olika konkurrenskraftsmätningar. Sverige har också haft påfallande svårt att återta placeringar i välståndsligan efter raset i samband med nittiotalskrisen, och verkar nu ha fastnat kring en tionde plats. Svårigheterna är inte förvånande mot bakgrund av bland annat de höga skatterna, stelheterna på arbetsmarknaden och dragningen mot alltför snabba ökningar av arbetskraftskostnaderna. I följande kapitel ska vi studera entreprenörskapets omfattning och utveckling. Vi kommer också se att framför allt de båda förstnämnda faktorerna är viktiga i sammanhanget.

Om framtiden

- Näringslivets kostnadsökningar har återigen blivit alltför höga i förhållande till våra konkurrentländer. Om konkurrenskraften upprätthålls med hjälp av penningpolitiska och andra åtgärder som påverkar växelkursen negativt kan det ske på bekostnad av näringslivets långsiktiga utvecklingskraft. Det kan också byggas upp förväntningar om fortsatta åtgärder för att hålla nere växelkursen, vilket riskerar att snabba på kostnadsökningarna.
- Eftersom det är svårt att styra växelkursen finns det en risk att sådana åtgärder leder till minskad stabilitet, och därmed till att näringslivets möjligheter att göra korrekta investeringsbedömningar försämras. De alltför höga kostnadsökningarna hotar därför den balans mellan konkurrens- och utvecklingskraft som är Industriavtalets bärande tanke.
- För att vårt välstånd ska utvecklas positivt räcker det inte att dagens företag kan hävda sig på internationella marknader. Vi behöver också få fram nya innovativa företag som kan växa sig stora. För att det ska kunna ske måste vi komma till rätta med problem som höga skatter, trögheter på arbets- och bostadsmarknaden samt en tilltagande kompetensbrist.

3. Entreprenörskap och jobbskapande

Utmaning

Intresset för entreprenörskap har ökat, men finansieringssvårigheter, höga skatter och stela regler på arbetsmarknaden hämmar företagets vilja och förmåga att växa. Vi måste därför ta bort tillväxthindren för snabbväxande företag.

Individer som startar och driver växande och innovativa företag är särskilt viktiga för den ekonomiska utvecklingen.¹⁵ Målet med många näringspolitiska policyåtgärder är att stimulera just detta innovativa entreprenörskap eftersom det är viktigt för produktivitets- och sysselsättningstillväxten.¹⁶ Det är också entreprenörskap i denna bemärkelse som är i fokus i detta kapitel. Men egenföretagande utan uttalade tillväxtambitioner kan också vara av stor betydelse för samhällets utveckling, inte minst eftersom det kan vara ett sätt för enskilda individer att gå från arbetslöshet till sysselsättning och egen försörjning. Som framgår av denna sammanställning har den entreprenöriella aktiviteten ökat i Sverige. Att den präglas av en låg ambitionsnivå vad gäller jobbskapande talar för att politiken bör ägna mer kraft åt hur entreprenörskapet ska bli mer innovativt och tillväxtinriktat.

Flera faktorer gör att det är särskilt viktigt med ett tillväxtorienterat entreprenörskap framöver. Dessa faktorer utgör stora möjligheter, men också stora risker om näringspolitiken inte tar hänsyn till dem. Det handlar bland annat om globaliseringen, digitaliseringen och klimatfrågan, som skapar ett starkt omvandlingstryck runt om i världen. För att Sverige ska kunna dra nytta av dessa krafter är ett innovativt och dynamiskt entreprenörskap en nyckelkomponent. Det går inte att förlita sig på att dagens framgångsrika exportföretag ska kunna utnyttja de nya möjligheterna fullt ut, och därmed fortsätta att generera de skatteintäkter och arbetstillfällen som är så viktiga för Sverige. Det krävs också att nya snabbväxande exportföretag kommer fram.¹⁷ Den omfattande flyktinginvandringen innebär också att integrationen måste förbättras. För många nyanlända kan ett eget företag vara en möjlighet att undvika att hamna i, eller ta sig ur, ett utanförskap. En stärkt entreprenöriell aktivitet kan med andra ord bidra till att lösa flera viktiga samhällsproblem, men då krävs det att företagsklimatet förbättras.

Stigande entreprenöriell aktivitet...

Hur ser då läget ut vad gäller svenskt innovativt och tillväxtorienterat entreprenörskap? Det finns ett antal olika statistiska mått som kan användas för att beskriva entreprenörskap och företagande i bred bemärkelse. Om målet är att beskriva tillväxtorienterat och jobbskapande entreprenörskap är det missvisande att använda andelen företagare i befolkningen eftersom det i stor utsträckning fångar egenföretagare utan större tillväxtambitioner. Det är också problematiskt att använda måttet vid internationella jämförelser om hänsyn inte tas till länders ekonomiska utvecklingsnivåer. Orsaken är att andelen företagare tenderar att ligga på höga nivåer i länder med svaga ekonomiska institutioner eftersom de bristfälliga institutionerna gör det svårt för företagen att växa och anställa. För att kunna ordna sin egen försörjning är det därför fler som driver eget företag.

¹⁵ Denna typ av entreprenörskap kan kallas schumpeterianskt. Se Hébert och Link (2006).

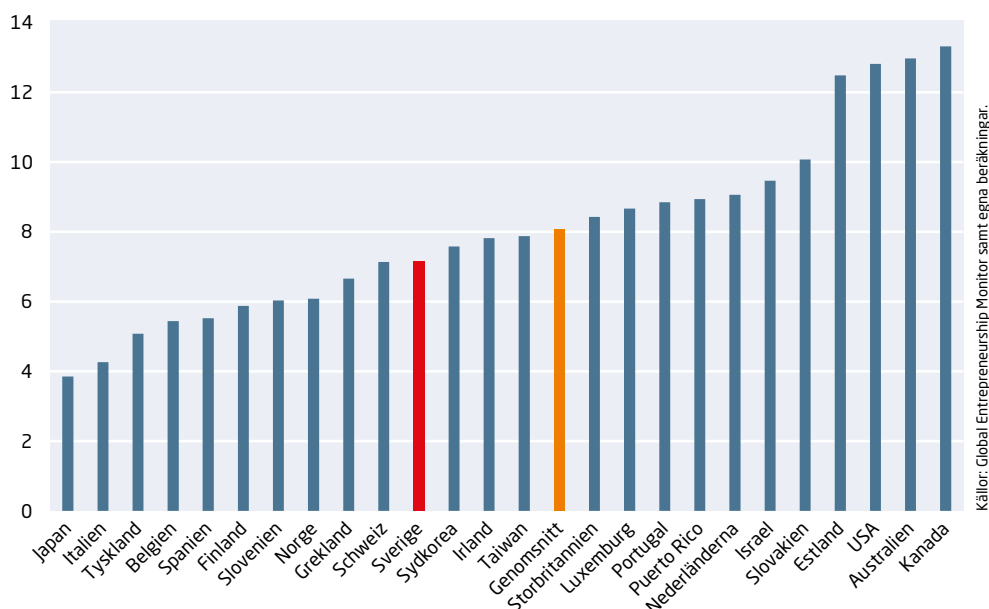
¹⁶ Henrekson och Sanandaji (2014).

¹⁷ Resonemanget utvecklas i en kommande rapport från Svenskt Näringsliv, som bland annat behandlar näringslivets dynamik och samspelet mellan nya och etablerade företag. Se Bornefalk (kommande rapport).

Ett bättre sätt att mäta innovativt och tillväxtorienterat entreprenörskap är Global Entrepreneurship Monitors (GEM)¹⁸ totala entreprenöriella aktivitet, förkortat TEA.¹⁹ Denna definieras som andelen individer i åldern 18–64 år som är i färd med att starta ett företag (fasen från 0 till 3 månader efter företagsstart) eller som driver ett nystartat företag (fasen från 3 månader till 3,5 år efter företagsstart). Det som mäts är inflödet av företagare, eller kort och gott nyföretagandet. Med detta sätt att mäta var den genomsnittliga entreprenöriella aktiviteten i Sverige lägre än i många andra innovationsdrivna ekonomier, se Diagram 3.1.²⁰ I Sverige var andelen som var involverade i entreprenöriella aktiviteter 7,1 procent, medan genomsnittet för de innovationsdrivna ekonomierna var 8,1 procent. Kanada uppnådde den högsta nivån med 13,3 procent. Värt att notera är att de anglosaxiska länderna i jämförelsen, det vill säga Kanada, Australien, USA, Storbritannien och Irland, samtliga hade en högre entreprenöriell aktivitet än Sverige. Sverige låg däremot högre än länder som Grekland, Italien och Spanien, vilket är länder med en hög andel egenföretagare.

Diagram 3.1. Total entreprenöriell aktivitet (TEA), innovationsdrivna ekonomier

Genomsnittlig procentuell andel av befolkningen, 18-64 år, 2012-2015

Anm: TEA definieras som andelen individer i befolkningen i åldersintervallet 18-64 år som är i färd med att starta ett företag (fasen 0-3 månader efter företagsstart) eller som driver ett nystartat företag (fasen 3 månader-3,5 år efter företagsstart). Innovationsdrivna ekonomier präglas av hög andel FoU, kunskapsintensiva företag och en växande tjänstesektor.

Den entreprenöriella aktiviteten har ökat trendmässigt i Sverige under det senaste decenniet. Som framgår av Diagram 3.2 har utvecklingen varit positiv också i andra innovationsdrivna och mogna ekonomier med hög entreprenöriell aktivitet.

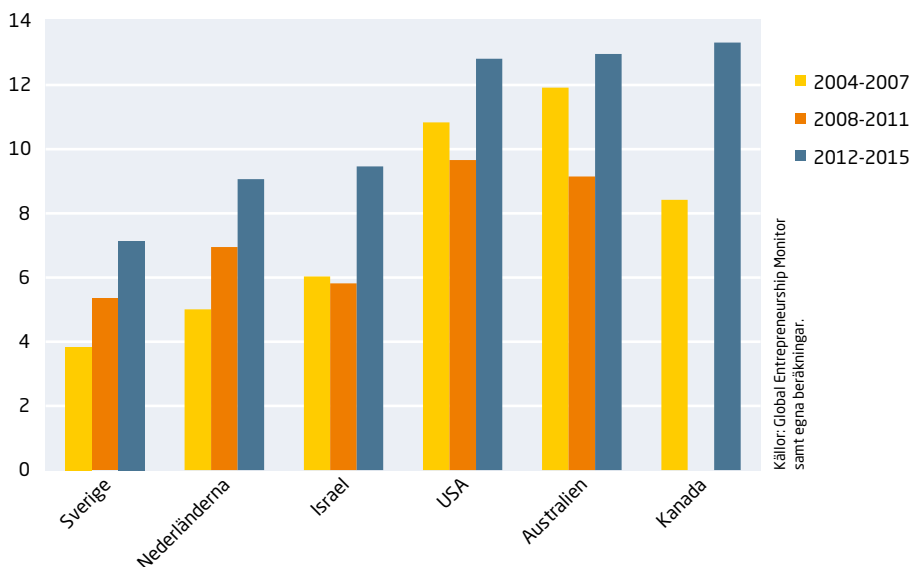
¹⁸ GEM är det största forskningsprojekt i världen som varje år studerar entreprenöriella aktiviteter, ambitioner och attityder. År 2016 intervjuades drygt 181 000 personer globalt. Undersökningen omfattar 72 procent av världens befolkning samt 90 procent av global BNP (Entreprenörskapsforum, 2016).

¹⁹ I det följande används begreppet entreprenöriell aktivitet som en synonym för TEA.

²⁰ Innovationsdrivna ekonomier präglas av en relativt hög andel FoU, många kunskapsintensiva företag och en växande tjänstesektor.

Diagram 3.2. Total entreprenöriell aktivitet (TEA), utveckling

Genomsnittlig procentuell andel av befolkningen, 18-64 år

Anm: TEA definieras som andelen individer i befolkningen i åldersintervallet 18-64 år som är i färd med att starta ett företag (fasen 0-3 månader efter företagsstart) eller som driver ett nystartat företag (fasen 3 månader-3,5 år efter företagsstart).

Den entreprenöriella aktiviteten kan delas in i en möjlighets- och en nödvändighetsbaserad del. Den möjlighetsbaserade delen utgörs av individer vars entreprenörskap drivs av affärsmöjligheter, medan det nödvändighetsbaserade entreprenörskapet snarare drivs av brist på alternativ för den egna försörjningen. Andelen av individerna som anger att de både drivs av en affärsmöjlighet och samtidigt av att bli oberoende eller öka sin inkomst ger en indikation om hur innovativt och tillväxtorienterat entreprenörskapet är. Under tidsperioden 2012–2015 var i genomsnitt 54 procent av de individer som var involverade i entreprenöriella aktiviteter i Sverige drivna av affärsmöjligheter och möjligheten att förbättra sin situation. Det var något högre än genomsnittet bland innovationsdrivna ekonomier, som uppgick till 52 procent. Också här återfinns Australien, USA och Kanada bland de länder som har den högsta andelen innovativt och tillväxtorienterat entreprenörskap. Andelen av den entreprenöriella aktiviteten som drivs av affärsmöjligheter och möjligheten att förbättra sin situation har emellertid sjunkit markant i Sverige under de senaste åren. Under tidsperioden 2004–2011 var Sverige en av de innovationsdrivna ekonomier som hade högst andel möjlighetsbaserat entreprenörskap. Av de fem länder som hade högst andel uppvisade fyra i stället en stigande andel sett över tid.²¹

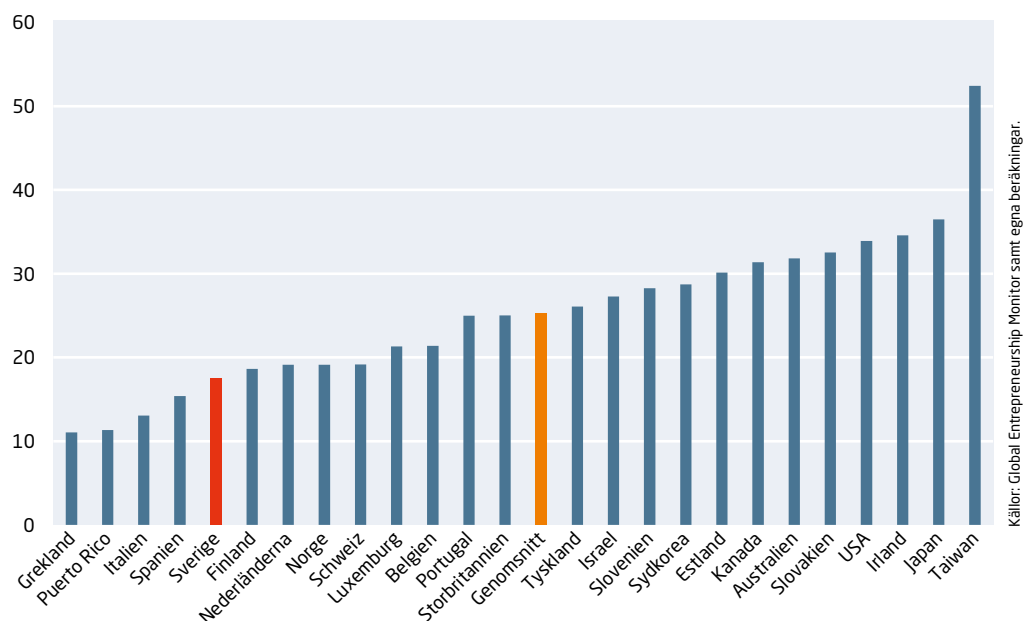
... men låga tillväxtambitioner

För att få en tydligare bild av tillväxtambitioner tas det i GEM-undersökningarna också fram information om andelen av de entreprenöriellt aktiva som planerar att ha minst fem anställda om fem år. Vid en internationell jämförelse framstår de svenska entreprenörernas tillväxtambitioner som låga, se Diagram 3.3. Andelen som angav att de planerar att ha minst fem anställda uppgick till 17,5 procent, jämfört med en genomsnittlig andel på 25 procent bland innovationsdrivna ekonomier. Taiwan hade den i särklass högsta andelen med 52 procent. Vid sidan av Puerto Rico var Grekland, Italien och Spanien de enda länder som hade en lägre andel entreprenörer med tillväxtambitioner än Sverige.

²¹ Baserat på data från Global Entrepreneurship Monitor (2016) samt egna beräkningar.

Diagram 3.3. Entreprenöriell aktivitet med tillväxtambitioner, innovationsdrivna ekonomier

Genomsnittlig procentuell andel av TEA som förväntar sig att ha minst fem anställda om fem år, 2012-2015

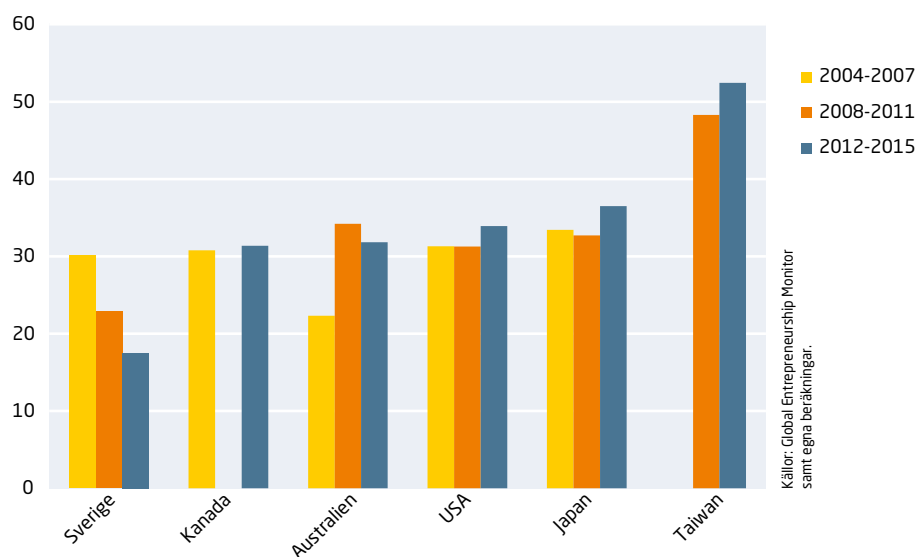

Anm: Entreprenöriell aktivitet med tillväxtambitioner definieras som andelen av de individer som är involverade i TEA som uppger att de planerar att ha minst fem anställda om fem år (Growth Expectation Entrepreneurial Activity). Innovationsdrivna ekonomier präglas av hög andel FoU, kunskapsintensiva företag och en växande tjänstesektor.

I likhet med det möjlighetsbaserade företagandet har Sveriges utveckling varit negativ också när det gäller andelen som utövar ett entreprenörskap med ambitionen att komma upp i minst fem anställda. Eftersom antalet som ägnar sig åt entreprenöriella aktiviteter har ökat behöver inte det betyda att antalet entreprenörer med tillväxtambitioner har minskat. Det är däremot ett tecken på att Sverige behöver göra mer för att fler entreprenörer ska vilja expandera. De fem jämförelseländerna i Diagram 3.4, som redan i utgångsläget hade en hög andel ambitiöst entreprenörskap, har uppvisat stigande andelar, även om förändringarna har varit relativt små.

Diagram 3.4. Entreprenöriell aktivitet med tillväxtambitioner, utveckling

Genomsnittlig procentuell andel av TEA som förväntar sig att ha minst fem anställda om fem år

Anm: Entreprenöriell aktivitet med tillväxtambitioner definieras som andelen av de individer som är involverade i TEA som uppger att de planerar att ha minst fem anställda om fem år (Growth Expectation Entrepreneurial Activity).

Ett annat sätt att fånga det tillväxtorienterade entreprenörskapet, och vad den entreprenöriella aktiviteten de facto resulterar i, är att undersöka förekomsten av personer som har byggt upp en förmögenhet genom eget entreprenörskap. Henrekson och Sanandaji (2014) gör det för perioden 1996–2010 med hjälp av data över dollar-miljardärer från Forbes Magazine. Sammanställningen visar att Sverige har en lägre andel personer som har byggt upp en förmögenhet i denna storleksordning än flertalet andra länder inom OECD, däribland de anglosaxiska. För Sverige är denna andel knappt 0,5 per miljon invånare, vilket kan jämföras med USA som har knappt 1,5. Hong Kong har den i särklass högsta andelen, med knappt tre per miljon invånare.

Snabbväxande företag

En stor andel av alla nya jobb skapas av ett fåtal snabbväxande företag, som tenderar att vara relativt unga och små.²² Andelen snabbväxande företag är därför också användbart för att mäta omfattningen på tillväxtorienterat och jobbskapande entreprenörskap. Det existerar ett flertal olika definitioner av vad som utgör ett snabbväxande företag, men ofta används Eurostats och OECD:s definition. Den säger att ett snabbväxande företag är ett företag som har en genomsnittlig tillväxt i antal anställda på minst 20 procent under en treårsperiod, och att företaget dessutom initialt har minst tio anställda. En hög andel snabbväxande företag tenderar att korrelera med en hög andel snabbt krympande företag. Andelen snabbväxande företag fångar alltså indirekt en hög dynamik i näringslivet, och är därmed även en indikator på den process som Schumpeter benämnde skapande förstörelse.^{23, 24}

Eftersom måttet är relativt komplicerat att beräkna råder det brist på data över snabbväxande företag i både Sverige och andra länder. Det är också ovanligt med studier av hur andelen snabbväxande företag ser ut i ett internationellt perspektiv. En studie av Teruel och de Wit (2011) visar emellertid att Sverige placerar sig efter de främsta länderna, med USA i spetsen. Oreland (2012) finner att Sverige uppvisade en marginellt positiv trend vad gäller andelen snabbväxande företag under perioden 2004–2009. Studier visar också att det är en hög omsättning bland de snabbväxande företagen. Det är alltså relativt ovanligt att samma företag växer snabbt framöver som växer snabbt idag.²⁵ Det är därför olämpligt att försöka anpassa näringspolitiken efter morgondagens potentiella snabbväxare, dels för att det är svårt att bedöma vilka de är, dels för att de i flertalet fall bara växer snabbt under en begränsad tidsperiod. Näringspolitiken bör därför hellre sträva efter generellt goda villkor för företagande än att genomföra riktade satsningar mot möjliga tillväxtbranscher.²⁶

Hinder för tillväxtorienterat entreprenörskap

För att uppnå en hög nivå av tillväxtorienterat och jobbskapande entreprenörskap krävs rätt institutionella betingelser, eller, med andra ord, ett konkurrenskraftigt företagsklimat. Olika mått på företagsklimatet indikerar att Sverige står sig relativt väl i en internationell jämförelse. I Världsbankens Doing Business Index 2016 rankas Sverige på åttonde plats av 189 länder. Som nämndes i föregående kapitel rankas Sverige på sjätte plats av 138 länder i World Economic Forums Global Competitiveness Index 2016–2017. Där såg vi också att skattetrycket är en faktor som hämmar Sveriges konkurrenskraft, vilket också framkommer i Världsbankens undersökningar. Det finns

²² Henrekson och Johansson (2010) samt Daunfeldt, Elert och Johansson (2014).

²³ För mer om begreppet skapande förstörelse, se Schumpeter (1942).

²⁴ Se vidare Coad m.fl. (2014).

²⁵ Daunfeldt och Halvarsson (2015) samt Oreland (2012).

²⁶ Daunfeldt och Halvarsson (2015), samt relaterat Daunfeldt, Halvarsson och Tingvall (2014).

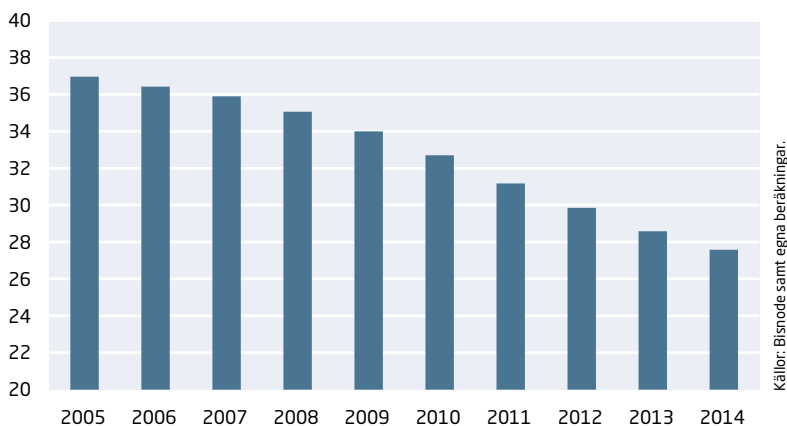
också stöd i forskningen för att skattemiljön är av stor betydelse för incitamenten och möjligheterna att bedriva ett tillväxtorienterat entreprenörskap.²⁷ Entreprenörskapsutredningen (2016) konstaterar också att sämre förutsättningar vad gäller totalt skattetryck, inkomstskatter, skatter på ägande med mera än våra konkurrentländer riskerar att urholka Sveriges konkurrenskraft.^{28, 29} Höga inkomstskatter och sociala avgifter medför att det blir dyrt för tillväxtföretag att anställa. Som framgår av kapitel 4 utgör höga marginalskatter en stor nackdel för svenska företag som försöker rekrytera kvalificerad personal från andra länder. Höga inkomstskatter har också generellt sett en negativ effekt på utbudet av arbetskraft, vilket gör det svårare för företag att hitta rätt kompetens.

Även möjligheten att finansiera verksamheten med egna medel är viktig för entreprenörer. Johansson, Palmberg och Bornhäll (2013) finner att företagare ofta föredrar eget sparande som finansieringskälla eftersom extern finansiering innebär minskad kontroll över verksamheten och även är dyrare. Studier tyder emellertid på att svenska entreprenörer har begränsade möjligheter att finansiera verksamheten med egna medel.³⁰ Höga skatter på inkomster och ägande är ett problem i detta sammanhang eftersom de gör det svårt att spara ihop till en egen insats. De förslag som nu har presenterats i en utredning av 3:12-reglerna³¹ kommer att förvärra detta problem om de realiserats.

Det finns även indikationer på att möjligheten att finansiera verksamheten med lån från banker och andra kreditinstitut har försämrats. Andelen SME-företag (små och medelstora företag) som har banklån har trendmässigt sjunkit de senaste åren. Som framgår av Diagram 3.5 tilltog nedgången efter finanskrisen. Bornefalk (2014) pekar också på detta fenomen, där en delförklaring kan vara att regleringar som styr bankernas utlåning har blivit mer restriktiva efter finanskrisen.

Diagram 3.5. Andel SME-företag med skulder till kreditinstitut

Procent, privata aktiebolag

²⁷ Se exempelvis Hansson (2008) för en forskningsöversikt.

²⁸ Se även Falkenhall och Johansson (2013) samt Fredriksson och Abdali (2016).

²⁹ Bolagsskatten utgör dock ett undantag, och var 2014 lägre än den genomsnittliga i OECD-länderna.

³⁰ Jakobsson och Herin (2012) samt Bornefalk (2014).

³¹ SOU 2016:75.

Även arbetsmarknadslagstiftningen skapar problem för entreprenörer som vill växa och anställa. Enligt World Economic Forums Global Competitiveness Index 2016–2017 är Sverige ett av de länder som har de mest restriktiva arbetsmarknadsregleringarna. Lagen om anställningsskydd (LAS) gör det exempelvis mer riskfyllt att anställa och expandera eftersom den gör det svårt att säga upp medarbetare som inte fungerar på arbetsplatsen.³² Ett annat problem är att turordningsreglerna medför att företag kan tvingas säga upp nyckelpersoner i dåliga tider.

Sammanfattningsvis visar denna sammanställning att den entreprenöriella aktiviteten i Sverige fortfarande är lägre än genomsnittet bland jämförbara länder, även om den har utvecklats positivt. Andelen av de nya entreprenörerna som drivs av förbättringsmöjligheter, eller som har tillväxtambitioner, har däremot sjunkit. Sett till andelen av de nya entreprenörerna som har tillväxtambitioner är Sverige ett av de länder som ligger sämst till. Det finns också ett antal länder som har varit bättre på att få fram snabbväxande företag och möjliggöra för personer att skapa sig en förmögenhet genom eget företagande. Detta gäller bland annat de anglosaxiska länderna, som framstår som betydligt mer entreprenöriella i schumpeteriansk bemärkelse än Sverige. Vi har också sett att både skattemiljön och arbetsmarknadslagstiftningen utgör hinder för ett mer tillväxtorienterat och jobbskapande entreprenörskap.

Om framtiden

- Entreprenörskap skapar färre nya jobb än vad som vore möjligt i Sverige eftersom stela regler på arbetsmarknaden, finansieringssvårigheter och en hög beskattning av entreprenöriellt företagande gör att färre vill anställa och expandera. Förlusten av nya jobb är speciellt problematisk under en period med en snabb teknisk utveckling som slår ut många gamla jobb, men också skapar möjligheter som vi nu riskerar att missa.
- Den entreprenöriella förmågan skiljer sig åt mellan olika människor, där vissa har lättare att se möjligheter än andra. Det är heller inte alla som är beredda att utsätta sig för de risker det innebär att satsa på företagande, eller kan skaffa den finansiering som behövs. Eftersom entreprenöriell förmåga är en knapp resurs måste förutsättningarna förbättras så att fler både vill och kan utnyttja sin förmåga.
- För närvarande går utvecklingen i fel riktning. Så länge politiken ökar riskerna och minskar avkastningen med entreprenörskap får vi räkna med att jobbskapandet hålls tillbaka.

³² Se Bravo-Biosca m.fl. (2013).

II

Kunskap och rörlighet

4. Kunskap och kompetensförsörjning

Utmaning

Sverige vill konkurrera inom kunskapsintensiva branscher, men skolan uppnår allt sämre resultat och företagens rekryteringsproblem ökar. Vi måste återskapa en skola som kan utbilda till både dagens och framtidens jobb.

En hög kunskapsnivå är en av de allra viktigaste förutsättningarna för produktivitet, konkurrenskraft och välbefinnande. Sverige är ett kunskapssamhälle och såväl näringsliv som offentlig förvaltning har haft god tillgång till arbetskraft med kunskaper på en hög internationell nivå. Mycket av näringslivet bygger på att kunskap kan omsättas i nya idéer och innovationer, men även i mer effektiva arbetssätt och metoder. Dagens höga kunskapsnivåer byggdes upp under en period då den svenska skolan klarade sig bra i internationella jämförelser och då Sverige satsade mer på forskning och utbildning än flertalet andra länder. Att larmrapporterna från den svenska skolan duggar tätt visar att det inte är självklart att de som är unga idag kommer att nå samma höga nivåer, vare sig i jämförelse med andra länder eller med tidigare generationer.

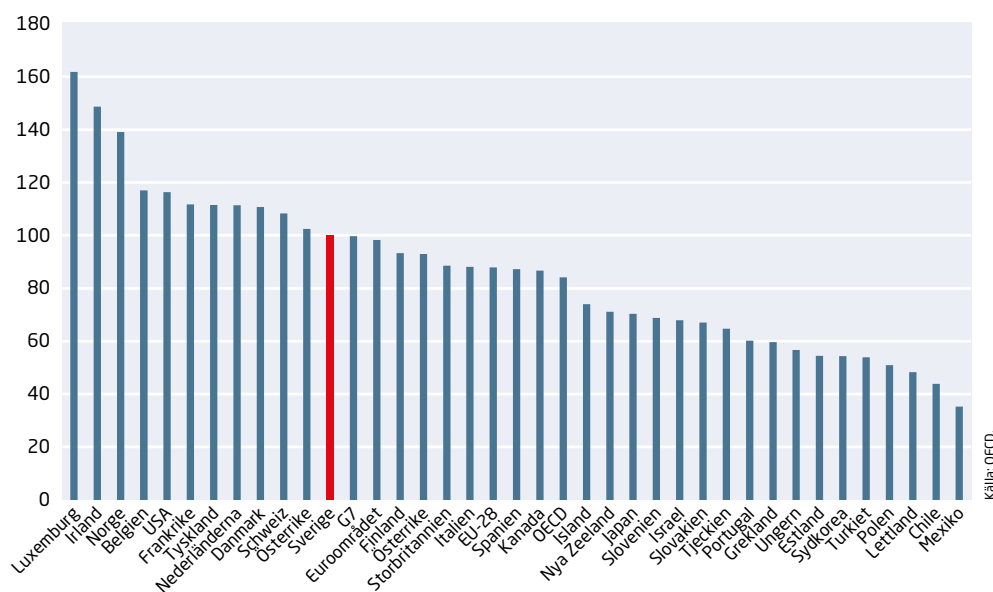
Kunskap tar tid att bygga upp. Hela utbildningskedjan från förskolor, grundskolor och gymnasium till högre utbildning och forskning måste fungera på ett sådant sätt att barn, elever, studenter och forskare kan lära sig så pass mycket som framtidens arbetsmarknad kräver och som vårt näringsliv efterfrågar. Om beslutsfattare på utbildningsområdet inte tar framtidens utmaningar på allvar och inser vikten av en ökad kunskapsnivå kan det gå fort att rasera den konkurrensfördel Sverige har haft de senaste decennierna. Dessutom riskerar en sjunkande kunskapsnivå förstärka och fördjupa utanförskapet för stora grupper som redan idag har svårt att etablera sig på arbetsmarknaden. I detta kapitel ska vi titta närmare på hur den svenska skolan klarar sig i internationella jämförelser, och hur kunskapsnivån står sig i förhållande till näringslivets kompetensbehov.

Fallande kunskaper i skolan

BNP kan öka av två anledningar. Vi kan arbeta fler timmar alternativt kan vi se till att bli bättre på vad vi gör så att vi kan få större produktion med samma mängd nedlagd tid. Det är viktigt för Sverige att både öka de arbetade timmarna i ekonomin och att se till att produktionskapaciteten per timme varaktigt kan öka. En grundförutsättning för en sådan produktivitetstillväxt är att kunskapsnivån hos arbetskraften förbättras. Sverige har i dagsläget en relativt hög produktivitetsnivå. Som framgår av Diagram 4.1 har endast Luxemburg och Norge en betydligt högre nivå än Sverige, men det är ytterligare nio länder i jämförelsen som ligger före Sverige. En avgörande faktor för att Sverige ska kunna förbättra denna position utgörs av kunskapstillväxten i arbetskraften. Hög kunskapsnivå räcker inte nödvändigtvis för att skapa sig konkurrensfördelar på sikt. Det som har betydelse är kompetensnivån hos den svenska arbetskraften i relation till andra länders arbetskraft.

Diagram 4.1. Internationell produktivitet i förhållande till Sverige 2015

Index = 100 för Sverige, BNP per arbetad timme, löpande priser, PPP-justerad USD

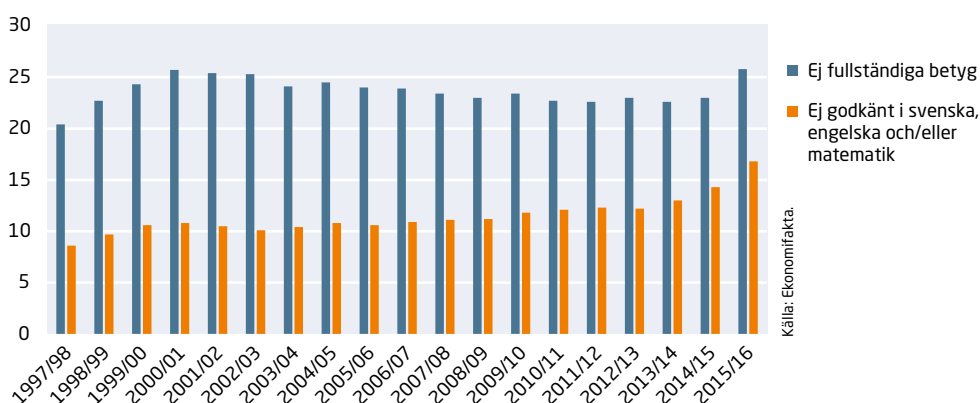

Anm: Data för 2014 har använts för följande länder: Belgien, Chile, Island, Japan, Mexiko, Nya Zeeland, Turkiet, G7, OECD.

Det senaste året var det drygt 25 procent av eleverna som lämnade grundskolan med ofullständiga betyg. Som framgår av Diagram 4.2 har andelen varierat mellan 20 och 25 procent under den senaste tjugoårsperioden. Det är en stor grupp individer, varav många får svårt att etablera sig på arbetsmarknaden. Det är också allvarligt att andelen niondeklassare som går ut grundskolan med ofullständiga betyg i kärnämnen svenska, engelska och/eller matematik nästan har fördubblats under samma tidsperiod.

Diagram 4.2. Andel elever med ofullständiga betyg i grundskolan

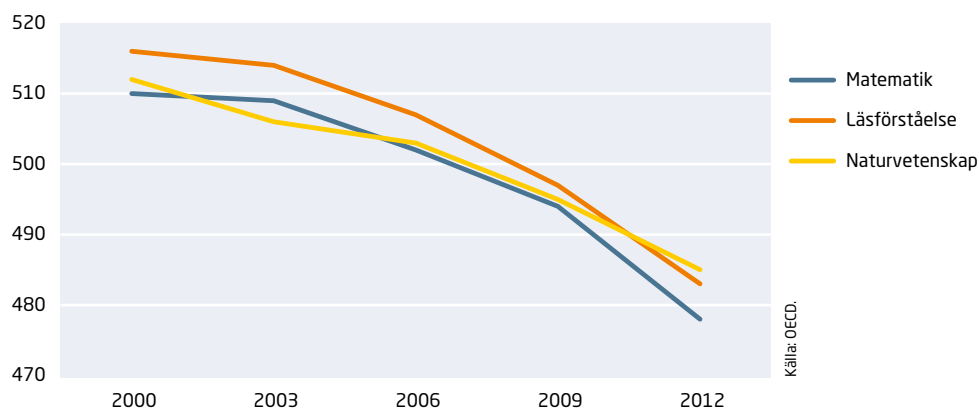
Procent

Den ökande andelen beror till stor del på att skolresultaten har sjunkit över tid. I OECD:s PISA-undersökningar har nivån bland svenska elever sjunkit kontinuerligt under mätningarna på 2000-talet. Trenden är densamma i de tre kategorierna matematik, läsförståelse och naturvetenskap. En negativ trend är illa i sig då den är ett tecken på att den genomsnittliga nivån på färdigheterna har sjunkit över tid. Det leder också till problem för företagen som i allt högre grad efterfrågar hög kompetens.

Diagram 4.3. PISA-resultat för Sverige

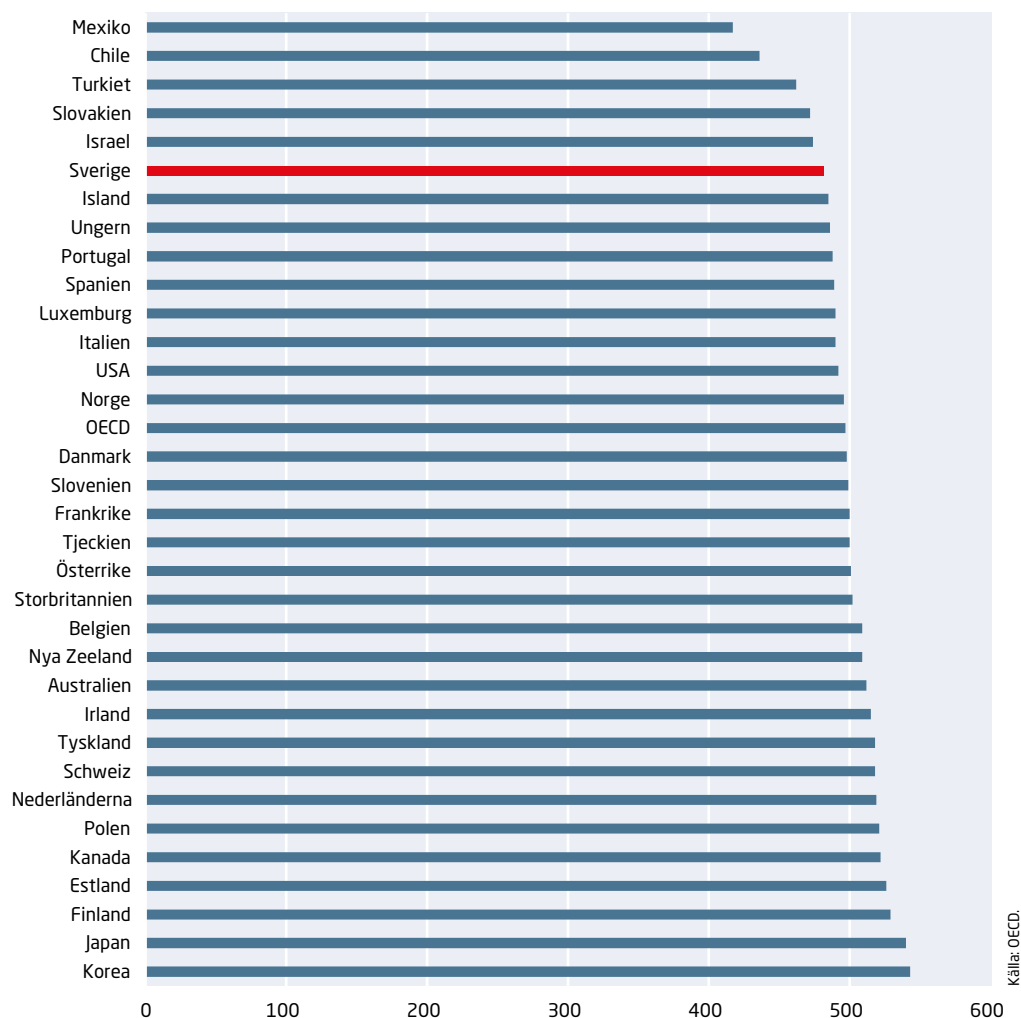
Provresultat per ämne

Den negativa trenden blir särskilt alarmerande om den relateras till motsvarande PISA-resultat i omvärlden. En hel del länder har under 2000-talet haft en motsatt utveckling jämfört med Sverige. Från att ha legat över OECD-genomsnittet i matematik, läsförståelse och naturvetenskap presterade svenska elever sämre än genomsnittet i alla de tre kategorierna i den senaste studien, som är från 2012. Vid en rangordning baserat på genomsnittet placerade sig endast fem OECD-länder bakom Sverige.

Diagram 4.4. Internationella PISA-resultat 2012

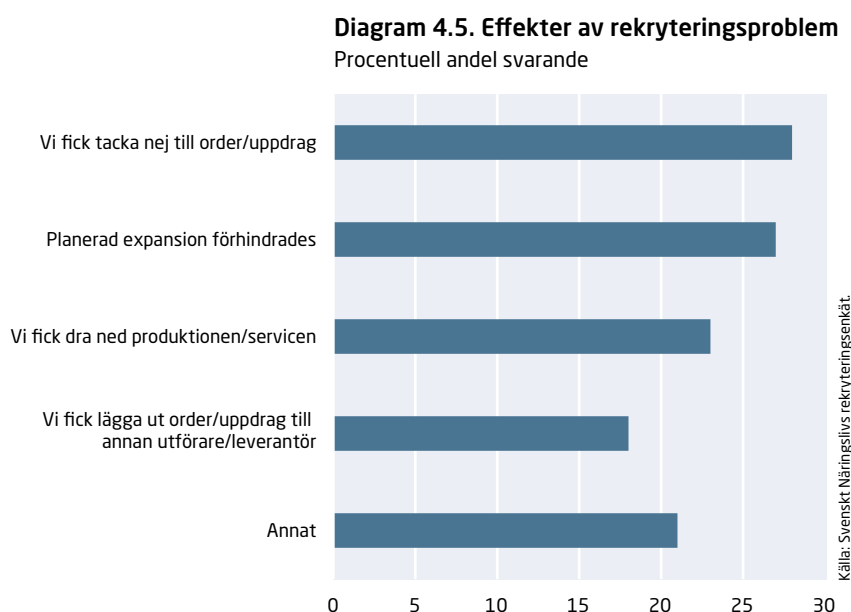
Genomsnittliga poäng

Sverige presterar således dåligt samt har tappat placeringar internationellt eftersom skolresultaten har försämrats. Det bör dock noteras att de tre studerade områdena inte täcker allt som skolan har i uppgift att lära ut men att dessa områden bör anses av största vikt för att kunna tillgodogöra sig ytterligare kunskaper och information. Detta gör att resultaten kan ses som mått på hur väl rustade 15-åringar är för att möta framtidens utmaningar. Den fallande trenden är oroväckande i sig. Dessutom riskerar spridningen i kunskaper att spä på de motsättningar som finns i samhället och skapa en grogrund för utanförskap och populism som kan få oönskade effekter för samhällsutvecklingen i stort. Det är därför viktigt av flera skäl att stoppa de senaste årens trend med sjunkande skolresultat.

Bristande kompetensförsörjning och matchning

För att företag ska kunna växa och konkurrera på internationella marknader krävs en god kompetensförsörjning. Flaskhalsar uppstår av naturliga skäl på arbetsmarknaden i branscher där konjunkturen är särskilt god. Om sådana flaskhalsar kvarstår över tid har vi ett strukturellt problem som hämmar utvecklingen i företagen och i förlängningen även samhällsutvecklingen i stort. Att döma av den så kallade Beveridgekurvan, som relaterar arbetslösheten till vakanserna på arbetsmarknaden, är det i Sverige idag en större diskrepans mellan dessa två mått än tidigare. Beveridgekurvan har av allt att döma skiftat utåt över tid, vilket betyder att företag och offentliga myndigheter inte hittar den personal de söker lika snabbt som tidigare.³³ Den försämrade matchningen gör att fler är arbetslösa samt att företag hämmas i sina tillväxtambitioner. I Svenskt Näringslivs rekryteringsenkät svarar många företag att svårigheten att rekrytera personal gjort att tillväxtmöjligheter i dagsläget går om intet, se Diagram 4.5.³⁴

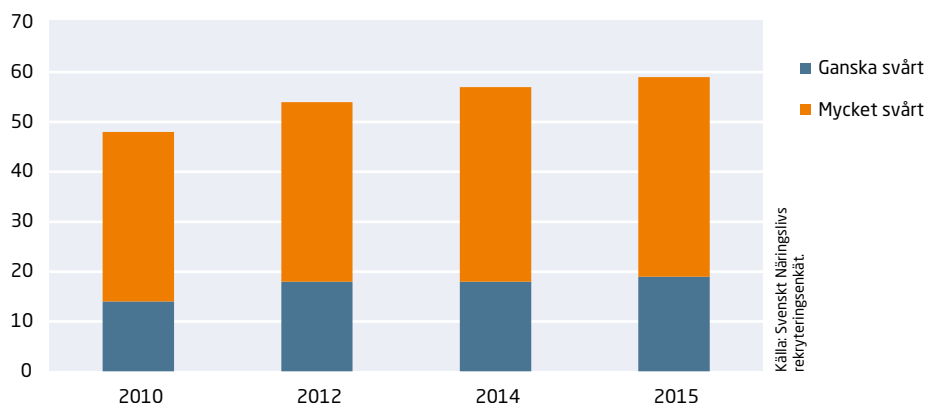
Över tid har svårigheterna att rekrytera förvärrats. Trenden är uppåtgående och 2015 svarade sammanlagt nästan 60 procent av företagen att de hade haft ganska svårt eller mycket svårt att rekrytera medarbetare.

³³ Se kapitlet Arbetsmarknad för en utförligare diskussion om Beveridgekurvan.

³⁴ Se Svenskt Näringsliv (2016e). Undersökningen genomfördes under november och december 2015 av Demoskop på uppdrag av Svenskt Näringsliv. Sammanlagt samlades det in drygt 6 000 svar, stratifierade på län och företagsstorlek.

Diagram 4.6. Rekryteringsproblem

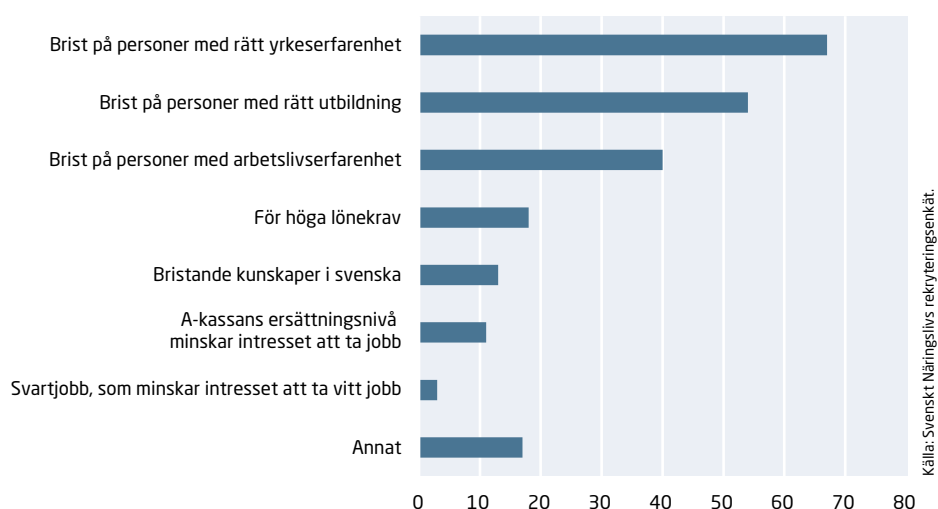
Procentuell andel svarande som har upplevt rekryteringsproblem

Låg kunskapsnivå och fel utbildningsinriktning är viktiga anledningar till de senaste årens ökade rekryteringsproblem. Som framgår av Diagram 4.7 är bristande yrkes- och arbetslivserfarenhet andra viktiga problem.

Diagram 4.7. Orsaker till rekryteringsproblem

Procentuell andel svarande

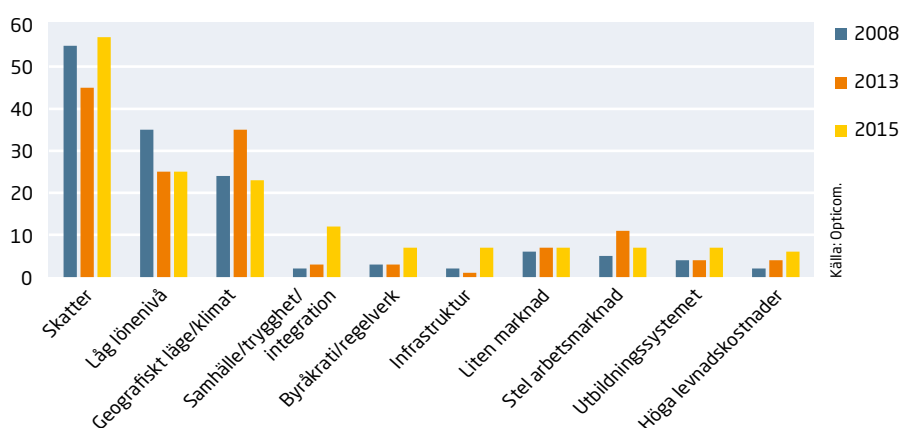
Genomgången har visat att dagens utbildningssystem inte räcker till för att tillgodose näringslivets behov av utbildad personal. Många gånger utbildas studenter till yrken där efterfrågan på arbetskraft är och förväntas vara låg under lång tid framöver. Utbildningsinvesteringen, både från den enskildes och från samhällets sida, ger därmed lägre avkastning för samhället än den skulle kunna göra. Mycket av det man lär sig inom högre utbildning kan användas inom närliggande områden, men matchningen blir sällan så bra som när utbildningsinriktningen motsvarar de aktuella kunskaps- och kompetenskraven. Det är av naturliga skäl svårt att förutspå arbetsmarknadens utveckling på längre sikt men genom att titta på exempelvis Arbetsförmedlingens prognoser över bristyrken på fem och tio års sikt går det att skapa sig en uppfattning om vilken kompetens som kommer att efterfrågas i framtiden.³⁵ Genom att i större utsträckning blicka framåt kan flaskhalsar på arbetsmarknaden mildras och matchningen förbättras. Det skulle både företagen, samhället och den enskilde vinna på, inte minst genom att risken för arbetslöshet skulle minska.

³⁵ Se rapporten *Var finns jobben?*, Arbetsförmedlingen (2016), som ges ut två gånger per år.

När företagen har svårt att hitta kompetens inom Sverige kan internationella rekryteringar vara ett alternativ. Enligt en undersökning utförd av Opticom på uppdrag av Svenskt Näringsliv ansåg omkring tre fjärdedelar av de företag som har haft behov att rekrytera från andra länder att det var svårare att göra det till Sverige än till andra länder företagen var verksamma i.³⁶ Den främsta orsaken är skattesituationen, vilket framgår av diagrammet. Efter en minskning mellan 2008 och 2013 ökade problemet återigen till 2015. En låg lönenivå är ett annat viktigt problem. Även det beror på skattesystemet eftersom höga arbetsgivaravgifter och marginalsatser gör det svårt att erbjuda en internationellt konkurrenskraftig lön. Sänkt marginalsatt är också den åtgärd på skatteområdet som flest anser kunna leda till ett förbättrat företagsklimat.³⁷ Möjligheter att erbjuda bättre incitamentsprogram vid rekryteringar, exempelvis genom en förbättring av regelverket kring personaloptioner, får också ett brett stöd. Undersökningen visar också att expertskatten inte räcker för att avhjälpa rekryteringsproblemen, även om en större andel av företagen anser att den fungerar bra nu jämfört med hur det var innan regelverket förenklades år 2012.

Diagram 4.8. Sveriges främsta svagheter vid rekrytering av utländsk arbetskraft

Procentuell andel svarande

Av undersökningen framgår också att samhällsproblem som bristande integration och minskad trygghet har börjat påverka rekryteringar. Att den grova brottsligheten ökar är en källa till den minskade tryggheten. Att polisen skulle tappa greppet om ett flertal så kallade utanförskapsområden, där grova våldsbrott ofta inte kan utredas, framstod som otänkbart för ett par decennier sedan, men är nu en verklighet som många svenskar måste leva i.³⁸ Nedmonteringen av försvaret är ett annat exempel på att Sverige har börjat få problem med de mest grundläggande uppgifterna för staten. Att Sverige rustade ned försvaret av Gotland har lett till ökad instabilitet i närområdet. Sverige är nu det av Östersjöns länder som satsar lägst andel av BNP på försvar. Neddragningarna har också gjort oss beroende av USA för att klara det egna försvaret. Det råder stor osäkerhet om USA:s nya inriktning, förutom att den tillträdande presidenten har förespeglat att det kommer att ställas krav på ökade försvarsutgifter för de länder som vill att USA ska stå fast vid tidigare utdelade försvarsgarantier. För Sveriges del skulle det kunna innebära närmast en fördubbling av försvarsanslagen.³⁹

³⁶ Undersökningen genomfördes hösten 2015. Den har tidigare utförts på uppdrag av den numera nedlagda myndigheten Invest in Sweden Agency.

³⁷ Se vidare i Jakobsson (2015).

³⁸ Enligt Lundqvist med flera (2016) klarades ungefär 90 procent av det dödliga våldet med skjutvapen i storstäderna upp i början av 1990-talet jämfört med under 25 procent efter 2010.

³⁹ Se DN (2016).

De fallande skolresultaten är en av de största utmaningarna Sverige står inför om vi vill bevara vårt välbefinnande. Det tar tid att vända utvecklingen. Medan fallet fortsätter tvistar forskare i pedagogik om det är de pedagogiska idéer som började implementeras på 1990-talet som har orsakat försämringen.⁴⁰ Förutom att de fallande skolresultaten har ökat näringslivets rekryteringsproblem har de bidragit till en ökande utdelning på arbetsmarknaden. Den frågan återvänder vi till i kapitel 7.

Om framtiden

- Kunskapsresultaten i den svenska skolan har sjunkit under en lång följd av år. Det tar tid att vända den negativa trenden – de förändringar som genomförs kan inte förväntas ge avkastning i form av förbättrade skolresultat förrän på sikt. För att inte utvecklingen ska leda till långsiktigt negativa effekter på produktiviteten och näringslivets kompetensförsörjning måste problemen identifieras och åtgärder sättas in snarast möjligt.
- Det råder redan idag brist på specialistkompetens i stora delar av näringslivet. Skillnader i utbud och efterfrågan på olika kompetenser gör att företag inte kan växa till sin fulla potential. Om företagen inte hittar den kompetens de söker inom landet och heller inte kan rekrytera från andra länder är risken stor att de lämnar Sverige.
- En bristande kompetensförsörjning kan också leda till att färre företag väljer att etablera sig eller expandera i Sverige, vilket också det gör att vi går miste om jobbtillfällen och tillväxt. Förbättrade skolresultat och en bättre kompetensförsörjning krävs för att Sverige ska klara den allt hårdare konkurrensen om jobb och tillväxt, både i Sverige och på internationella marknader.

⁴⁰ Se Linderöth (2016).

5. Bostäder och infrastruktur

Utmaning

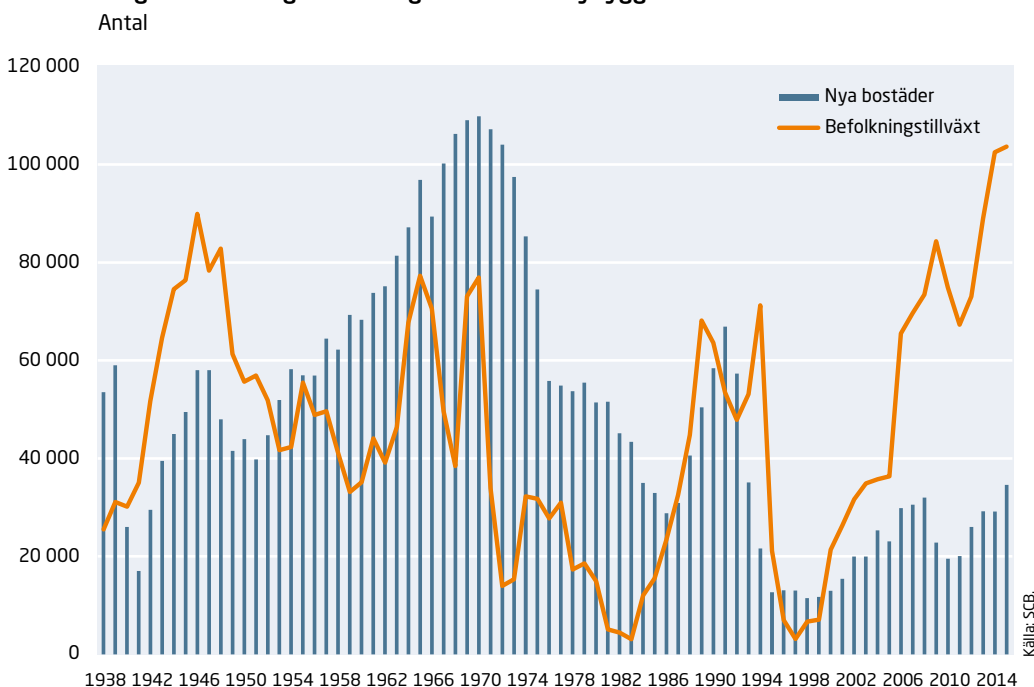
En eftersatt infrastruktur och en bostadsmarknad med stora inlåsningsförsämrar kommuners, företags och enskildas utvecklingsmöjligheter. Vi måste upprätta en väl fungerande bostadsmarknad och framtidssäkra infrastrukturen.

Bostadsbrist i flertalet kommuner

Det senaste decenniet har Sverige upplevt en kraftig befolkningstillväxt. I jämförelse med andra europeiska länder är våra födelsetal högre.⁴¹ Men förklaringen bakom befolkningsförändringen under den här perioden ligger framför allt i den höga invandringen. I tidigare ökningsperioder på 1940 och 1960-talen bestod tillskottet av nyfödda, det vill säga familjer som blev större. Det ställde då krav på större och modernare bostäder. Vid invandring blir behovet mer akut vad gäller *antalet* bostäder, eftersom det handlar om ett tillskott av helt nya familjer som behöver egna bostäder direkt.

Som framgår av Diagram 5.1 har bostadsbyggandet ökat sedan 1990-talskrisen, men inte tillnärmelsevis i samma takt som befolkningsökningen. Enligt Boverket skulle byggandet behöva ligga på 88 000 nya bostäder per år under de närmaste fem åren. De senaste åren har det skett en ökning av bostadsbyggandet. Enligt den senaste prognosen från Sveriges Byggindustrier kommer antalet påbörjade lägenhetsbyggen 2016 att hamna på 61 000, men en dämpning till 53 000 beräknas ske under 2017.

Diagram 5.1. Årlig befolkningstillväxt och nybyggnation av bostäder 1938-2015

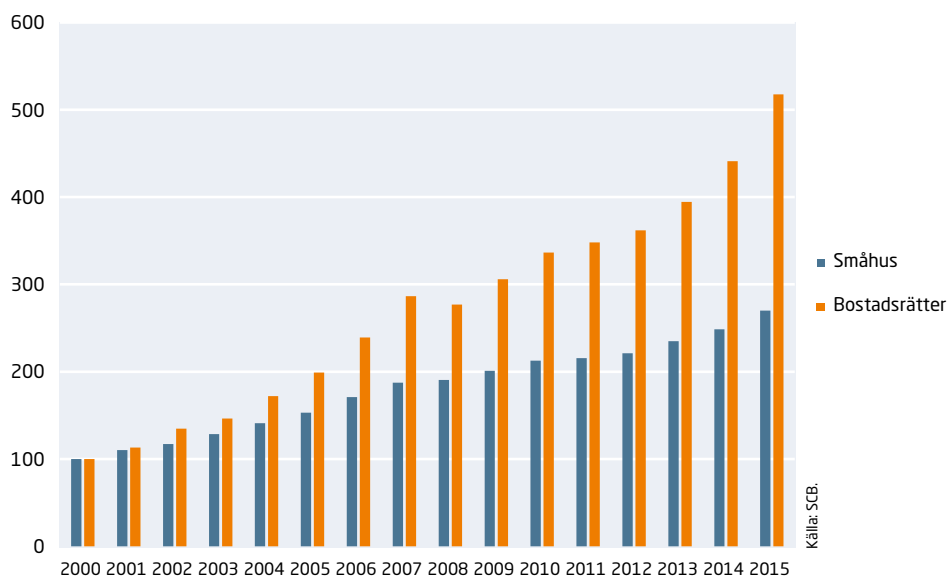
⁴¹ Sverige hade 2014 den tredje högsta fertiliteten i EU. Frankrike och Irland hade högre.

Det står för närvarande över en halv miljon människor bara i Stockholms bostadskö. Av dessa är 72 000 aktiva sökande.⁴² Den genomsnittliga kötiden för den som får en bostad i Stockholmsregionen ligger på 8,2 år. I Göteborgs bostadskö står det 165 000 sökande och i Malmös 58 000. Men det är inte bara i storstadsområden som det råder bostadsbrist. Enligt den senaste enkäten i januari 2016 till Sveriges 290 kommuner, är det 240 som uppger att de har underskott på bostäder. Bostadsbrist är numera ett fenomen som är spritt i stora delar av landet.⁴³

I spåren av bostadsbristen har priserna ökat på ägda bostäder, se Diagram 5.2. Sedan år 2000 har priserna på sålda bostadsrätter ökat mer än fem gånger. För småhusen är prisutvecklingen något svagare, men de har ändå i genomsnitt gått upp med 170 procent, vilket innebär att priserna är 2,7 gånger så höga som de var år 2000. Noterbart är att finanskrisen 2008 endast gav ett svagt och temporärt utslag i fastighetspriserna. De allt högre priserna gör det svårare att finansiera inträdet på marknaden för de som inte redan äger sin bostad eller för de som har behov av ett större boende. Dessutom har hushållens skulder ökat i takt med högre priser på bostadsmarknaden och uppgår nu i genomsnitt till 180 procent av de disponibla inkomsterna. Riksbanken menar att den högre skuldsättningen gör att riskerna ökar för obalanser som kan bli allvarliga för samhällsekonomin.

Diagram 5.2. Prisutveckling för småhus och bostadsrätter

Index = 100, år 2000

Den ökade skuldsättningen kan bero på olika faktorer. Sedan 1990-talet har det skett en omfattande ombildning av hyresrätter till bostadsrättslägenheter. Särskilt omfattande har ombildningen varit i attraktiva lägen. Det här har gett en ökad skuldsättning hos privatpersoner som tidigare inte behövde låna när de bodde i hyresrätter. Samtidigt har de i och med ombildningen fått tillgång till ett kapital i form av lägenhetens marknadsvärde som de inte tidigare hade tillgång till.⁴⁴

⁴² Med aktiv bostadssökande menas att minst fem intresseanmälningar har lämnats in av den sökande under året.

⁴³ Boverket (2016).

⁴⁴ Evidens (2013).

Regleringar hämmar rörligheten

På hyresmarknaden råder i praktiken reglerad prissättning genom systemet för bruksvärdeshyror. Särskilt i attraktiva lägen innebär det att hyresnivåerna kraftigt avviker från marknadsvärdet. I en tidigare rapport har underprissättningen för hyresrätter i attraktiva lägen uppskattats till i genomsnitt 50 procent.⁴⁵ Så stora avvikelser leder till inlåsnings effekter där befintliga hyresgäster vill behålla sina indirekta bostadssubventioner och undviker att flytta. Resultatet blir en situation där redan etablerade individer gynnas på bekostnad av yngre och nyinflyttade, som inte får en chans att komma i åtnjutande av subventionerna.

Låga bruksvärdeshyror har också hållit tillbaka nybyggnationen. En förbättring har skett genom systemet för presumtionshyror som under en begränsad tid möjliggör att ta ut hyror som ligger närmare marknadshyror för nybyggda flerfamiljshus. Presumtionshyror gäller under de 15 första åren. Regeringen har aviserat en spärregel som gör att när presumtionshyror övergår till brukshyror så ska det inte kunna ske någon hyres-sänkning. Denna förändring har minskat osäkerheten för fastighetsägarna.

Det är inte bara byggandet som är för lågt, det är samtidigt så att det existerande bostadsbeståndet inte utnyttjas på bästa sätt. Inlåsnings effekter uppstår av felprissättningen på hyresmarknaden och skatteregler som missgynnar bostadsförsäljningar.

Beskattning på bostäder som hämmar rörligheten

Vid försäljning av en bostad utgår reavinstbeskattning på 22 procent av den upparbetade vinsten. Till skillnad från i andra länder finns ingen lägre beskattning om man har ägt bostaden en längre tid.

Det finns möjlighet att begära uppskov med att betala skatten om vinsten investeras i ett nytt boende. Men då utgår en uppskovsränta som är oförmånlig jämfört med bankfinansiering. Uppskovsräntan motsvarar en bankränta på 3,25 procent.

Vid köp av småhus utgår en stämpelskatt på 1,5 procent av köpeskillingen. Dessutom får man betala en stämpelskatt på 2 procent på nya inteckningar som behövs för att belåna fastigheten.

Resultatet blir att många bor kvar i befintligt boende trots att de skulle kunna tänka sig att flytta. Exempelvis äldre med utflugna barn väljer att bo kvar i större lägenheter eller hus än vad som är praktiskt. Förklaringen är att det i många fall blir så att en flytt till ett mindre boende ger högre snarare än lägre direkta månadskostnader.⁴⁶ Den trögrörliga marknaden skapar välfärdsförluster när människors preferenser för storlek och standard på boendet inte får genomslag i deras konsumtionsval. Boverket har uppskattat välfärdsförlusten till 10 miljarder kronor per år.⁴⁷

Internationell forskning finner ett samband mellan en hög grad av ägt boende och en högre regional arbetslöshet.⁴⁸ Mekanismen är att det ägda boendet minskar flyttbenägenheten och att matchningen på arbetsmarknaden försämras. I Sverige är det svårt att se något liknande samband mellan regioner. Visserligen är den genomsnittliga flyttningsbenägenheten större i det hyrda beståndet än för ägt boende. Men i de mest attraktiva områdena är den dåligt fungerande hyresmarknaden en väl så stor

⁴⁵ Svenskt Näringsliv (2015a).

⁴⁶ Kulander och Lind (2008).

⁴⁷ Boverket (2013).

⁴⁸ Blanchflower och Oswald (2013).

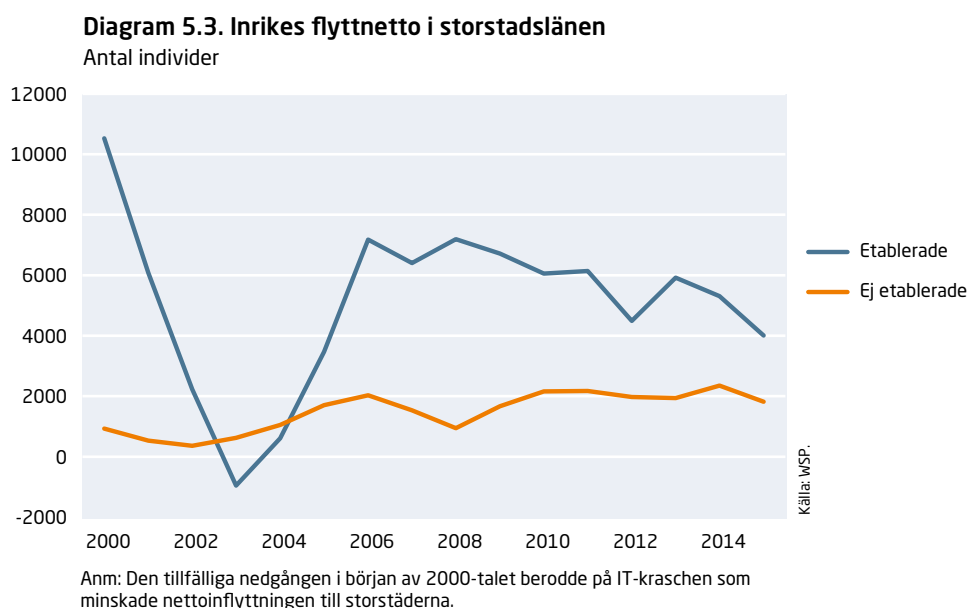
hämmande faktor för rörligheten som transaktionskostnaderna vid bostadsförsäljning. En studie finner att människor i ägt boende tenderar att flytta i högre utsträckning på grund av arbetsmarknadsskäl.⁴⁹

Avtagande urbanisering

Inrikes omflyttning av etablerade individer är viktig för arbetsmarknadens funktions-sätt. Det finns etablerade personer som skulle kunna höja sin produktivitet genom att flytta till en annan ort och byta arbete. För samhällsekonomin är det inte bara viktigt att människor i arbetsför ålder befinner sig i sysselsättning, utan det spelar också roll vilka arbeten de har. I en välfungerande arbetsmarknad utnyttjas produktivitetspotentialen genom att rätt person befinner sig på rätt jobb.

WSP har för Svenskt Näringslivs räkning genomfört en analys av inrikes omflyttning över länsgränserna.⁵⁰ Det har under ett antal år talats om att Sverige har en hög urbaniseringstakt, där befolkningsökningen är stor i städerna. Men statistiken grumlav av att den största delen av befolkningsstillväxten består av utrikes inflyttning. Även en del av det som ser ut som inrikes omflyttning består av flyktingar som har kommit relativt nyligen och väljer att flytta in till storstäderna efter en kort tid i Sverige.

Om man separerar ut utrikes inflyttning inklusive de som har kommit till Sverige de senaste fem åren får man en bild av hur etablerade individer rör sig. En sådan analys visar att vi har en relativt begränsad urbanisering av klassisk modell. Nettoinflyttningen av etablerade individer till storstadslänen har minskat sedan år 2000 och det finns en fortsatt negativ trend under senare år, se Diagram 5.3.

I WSP:s analys beräknas de inrikes flyttarna över länsgränserna ha blivit 50 000 färre under perioden 2000–2015 till följd av obalanser på bostadsmarknaden. Den lägre omflyttningen får olika ekonomiska effekter på länen. Störst negativ effekt uppstår i Stockholms län, där den minskade omflyttningen beräknas motsvara en bruttoregionalprodukt (BRP) som är 21 miljarder kronor lägre än den annars skulle ha varit.⁵¹

⁴⁹ Jonsson (2012).

⁵⁰ WSP (2016).

⁵¹ Svenskt Näringsliv (2016b).

I en del andra län blir BRP-effekten positiv eftersom flyttar från dessa län har försvårats på grund av bostadsmarknaden. Men sammantaget för hela landet uppstår en negativ effekt på BNP på grund av den låga omflyttningen på 5,6 miljarder kronor för 2015. Sammantaget för hela perioden 2000–2015 har produktionen i riket blivit 39 miljarder kronor lägre än den annars skulle ha varit.

Beräkningen tar inte med inomregionala flyttar. Det kan innebära en underskattning av den negativa effekten, då även en del av dessa flyttar kan vara motiverade av arbetsmarknadsskäl. Produktionseffekten skiljer sig också från välfärdseffekten, exempelvis Boverkets beräkning på 10 miljarder kronor. Det är logiskt eftersom människor kan sitta fast i ett boende om inte är optimalt (och orsaka en välfärdsförlust) utan att det alltid måste påverka arbetssituationen (produktionen).

En låg omflyttning kan även bero på andra faktorer än dåligt fungerande bostadsmarknader, exempelvis stelheter på arbetsmarknaden. Den optimala omflyttningen är därför troligen ännu högre än en ökning på 50 000. Om fler olika rörlighetshämmande faktorer tas bort parallellt finns därmed potential till ännu större samhälls-ekonomiska vinster.

Bostadsmarknaden påverkas inte bara av hyressättning och skatteregler. Även regelverket för byggande och tillståndsgivning spelar in och försvårar nybyggnation. Brister finns också i infrastrukturen. En förskjutning har skett där kommuner lägger över allt mer av ansvaret på byggherrarna att också bekosta den omkringliggande infrastrukturen. Det här fördyrar och gör att endast de mest lönsamma projekten blir av.⁵²

Teknikutvecklingen och infrastrukturen

För företagen är det avgörande att det finns en välfungerande transportinfrastruktur som gör att arbetskraft och varor kan transporteras på ett effektivt sätt. När infrastrukturen brister försvåras pendling och därmed minskas arbetsmarknadernas geografiska storlek. Det finns med andra ord två samtidiga brister – i bostadstillgång och i transportmöjligheter – där den ena inte klarar av att väga upp den andra, utan båda samverkar på ett negativt sätt.

Infrastrukturinvesteringarnas andel av BNP har minskat sedan 1960-talet och en uppskattning säger att infrastrukturens skulden uppgår till 300 miljarder kronor i ackumulerat investeringsbehov.⁵³ Det finns stora brister både inom transportinfrastruktur och i eftersatta vatten- och avloppssystem. Ett problem är att underhållet av befintliga anläggningar är eftersatt vilket gör att gjorda investeringar inte förvaltas på ett optimalt sätt. Exempel finns på godsjärnvägar där hastigheten har fått begränsas till 20 km/h för att banvallarna inte klarar av högre hastigheter.

Infrastrukturinvesteringar handlar inte bara om den totala volymen. Ännu viktigare är att rätt projekt väljs ut. I en rapport till Finanspolitiska rådet visas på en låg korrelation mellan investeringsprojektens samhälls-ekonomiska lönsamhet och sannolikheten att det blir utvalt av regeringen.⁵⁴

⁵² Man kan även notera tendensen att staten flyttar över traditionellt nationellt ansvar på kommunerna. Kommuner som kan bidra med egen finansiering eller forskottsmedel får förtur när infrastrukturprojekt planläggs.

⁵³ Beräkningen uppskattar hur mycket mer investeringar som hade skett om investeringstakten hade bibehållits i förhållande till den allmänna ekonomiska utvecklingen, se WSP (2014).

⁵⁴ Samhälls-ekonomisk lönsamhet mättes med nettonuvärdeskvot (NNK), se Börjesson & Eliasson (2015).

En ökad befolkning ställer krav på mer infrastruktur. Det finns en föreställning att ny teknologi minskar transportbehovet. Ett exempel som ofta nämns är att videokonferenser skulle kunna minska behovet av affärsresande. Men utvecklingen kan lika gärna gå i andra riktningen. Ett mer specialiserat arbetsliv ökar behovet för fler att ha kontakter över större geografiska avstånd. Så även om en del av ökningen tas om hand av informationsteknologi är det inte givet att nettoeffekten blir en minskning av de fysiska transporterna.

Elektrifiering av fordonstrafiken minskar inte bara de negativa klimateffekterna utan sänker dessutom de rörliga kostnaderna för vägtransporter. Något som bör leda till ökade transportvolym. Självkörande fordon öppnar möjligheter för fler att transportera sig individuellt och flexibelt till lägre kostnader än tidigare. Den ökade andelen e-handel kommer på motsvarande sätt att driva en ökad volym av godstransporter.

Det finns uppdämda transportbehov som hittills har begränsats av ekonomi, tillgång till egna fordon, körkort och så vidare. Teknologisk utveckling kan här få en befriande effekt för människor som tidigare har tvingats hålla igen på sin mobilitet. När detta realiseras är det viktigt att den nödvändiga infrastrukturen följer med i samma takt som medborgarnas förändrade beteende.

Stora och täta arbetsmarknader är en stark drivkraft för produktivitetsutvecklingen. Begreppet agglomeration används för att beskriva hur stora arbetsmarknader fungerar effektivare. Matchningen blir bättre, en ökad specialiseringsgrad möjliggörs och kunskapsackumulationen snabbas på av den intensiva interaktionen mellan ekonomiska aktörer i regionen.

Agglomerationseffekten kommer inte att avta framöver och det ställer krav på både bostads- och infrastrukturpolitiken. Regioner som klarar av att ställa om sina strukturer blir mer attraktiva. Det gäller inte bara storstäder, utan motsvarande kan även ske på andra ställen där exempelvis regionhuvudstäder växer starkt och transportmöjligheterna utvidgas.

Om framtiden

- Globaliseringen och det ökade tempot i teknikutvecklingen har ökat risken för att företag måste läggas ned eller minska sin personal. För att människor som blir av med sina jobb ska kunna hitta nya, men också för att företag ska hitta den kompetens som krävs, måste omställningsförmågan och rörligheten inom Sverige öka.
- Idag hämmas rörligheten av en stel bostadsmarknad och en eftersatt infrastruktur. Om problemen inte kan lösas riskerar företagens rekryteringssvårigheter att stiga ytterligare, vilket försämrar möjligheterna till specialisering och tillväxt i såväl storstäder som regioner och glesbygd. Med en fortsatt låg rörlighet försämras också förutsättningarna att dra nytta av de möjligheter den tekniska utvecklingen erbjuder.
- För den enskilda individen kan svårigheter att hitta en ny bostad eller ett jobb inom pendlingsavstånd öka risken att hamna i utanförskap eller fastna i ett jobb som inte längre känns meningsfullt. I förlängningen kan det leda till att sysselsättningen minskar, och till att möjligheterna att finansiera välfärden därmed försämrats.

III

Välfärden och dess finansiering

6. Velfärdens efterfrågan och utbud

Utmaning

Den svaga produktivitetstillväxten inom produktionen av offentligt finansierade välfärdstjänster försvårar välfärdens finansiering, samtidigt som efterfrågan ökar. Genom ökad produktivitet på välfärdsområdet kan finansieringen underlättas och en negativ spiral med höjda skatter och minskat arbetsutbud undvikas.

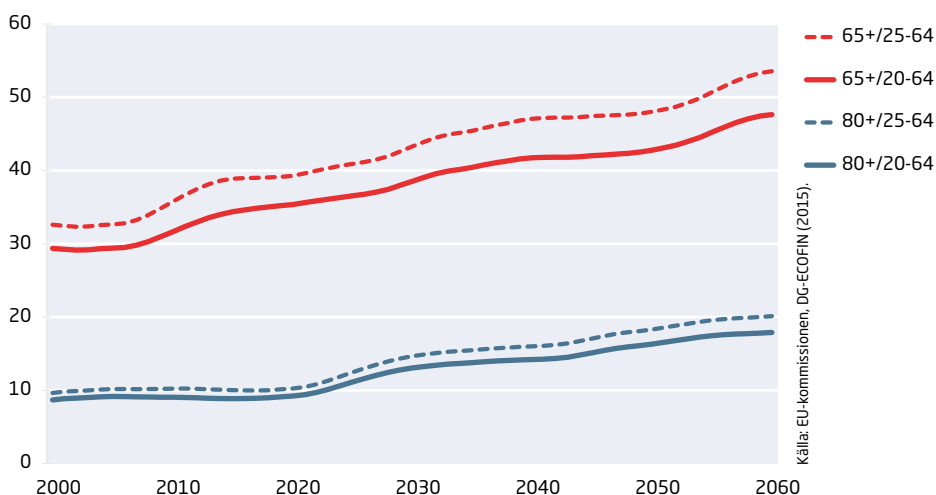
Den demografiska utmaningen

Den framtida demografiska utvecklingen innebär att antalet äldre i befolkningen ökar i relation till antalet personer i arbetsför ålder. Det är främst andelen över 80 år som ökar. Att vi blir allt äldre är naturligtvis positivt, men sätter press på välfärdens finansiering eftersom äldre kräver relativt stora insatser av vård och omsorg. Det gäller i synnerhet för de sista levnadsåren.

Det ökande finansieringsbehovet kan illustreras med hjälp av den så kallade äldreförsörjningskvoten. Idag är relationen mellan andelen äldre (65+) och andelen i arbetsför ålder (20–64 år) ett till tre, år 2060 är den ett till två. Det är särskilt andelen som är äldre än 80 år som bedöms öka, från fyra procent av den totala befolkningen idag till nio procent år 2060. År 2040 uppgår denna andel till sju procent. Utvecklingen illustreras i Diagram 6.1. Eftersom en allt större andel av de unga gör ett sent inträde på arbetsmarknaden redovisas också äldreförsörjningskvoten med 25 i stället för 20 som startår.

Diagram 6.1. Äldre i relation till befolkning i yrkesverksam ålder

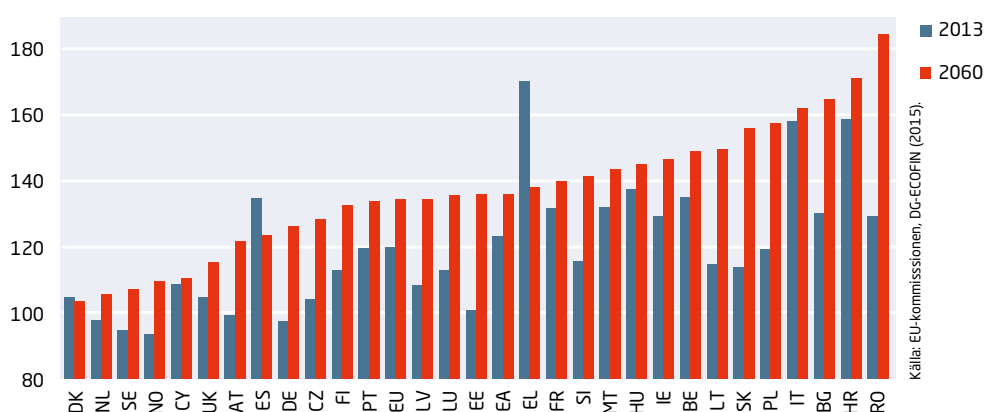
Kvot i procent

Till detta ska läggas en snabb medicinsk-teknisk utveckling och att förväntningarna på välfärden tenderar att öka över tiden, vilket också det bidrar till ett ökat utgiftstryck. Trots detta har Sverige det relativt väl förspänt jämfört med många andra länder. EU-kommissionens framskrivningar visar att den höga svenska sysselsättningen och den relativt höga nativiteten gör att kvoten mellan försörjda och sysselsatta mellan 20 och 74 förväntas öka betydligt mindre i Sverige och övriga nordiska länder än i länder som har en låg nativitet. De mest extrema exemplen är Bulgarien, Rumänien, Kroatien och Italien. Kalkylerna förutsätter emellertid att Sverige kan bibehålla en hög sysselsättningsgrad och att födelsetalen inte minskar avsevärt. Mot bakgrund av de stora svårigheterna för vissa grupper att komma in på arbetsmarknaden är detta långt ifrån säkert.⁵⁵

Diagram 6.2. Försörjningskvoten 2013 och 2060 i EU-länderna

Totalt antal inaktiva i befolkning i relation till antal sysselsatta, 20-74 år, index

Att Sverige har högre ambitioner på välfärdsområdet gör i sig att våra kostnader för äldreomsorg kan förväntas stiga snabbare i absoluta termer än i många andra länder. I EU-kommissionens *basscenario* ökar äldreomsorgens andel av BNP från 3,6 procent år 2013 till 5,2 procent år 2060. I kommissionens *riskscenario* ökar kostnaderna betydligt mer – från 3,6 till 7,5 procent.⁵⁶ Bara skillnaden mellan scenarierna motsvarar hundra miljarder kronor i dagens penningvärde.

Redan på kort sikt står landsting och kommuner inför kraftiga utmaningar. På kort sikt ökar inte bara andelen äldre, utan även andelen barn och unga. Detta är delvis en effekt av den kraftiga flyktinginvandringen, som skedde framför allt hösten 2015. Den stora flyktinginvandringen medför också att – även om direkta kostnaderna för flyktingmottagandet går ner de närmaste åren – utgifter för bostadsförsörjning och ekonomiskt bistånd ökar. En försämrad konjunktur kan ytterligare försvaga skatteunderlaget.

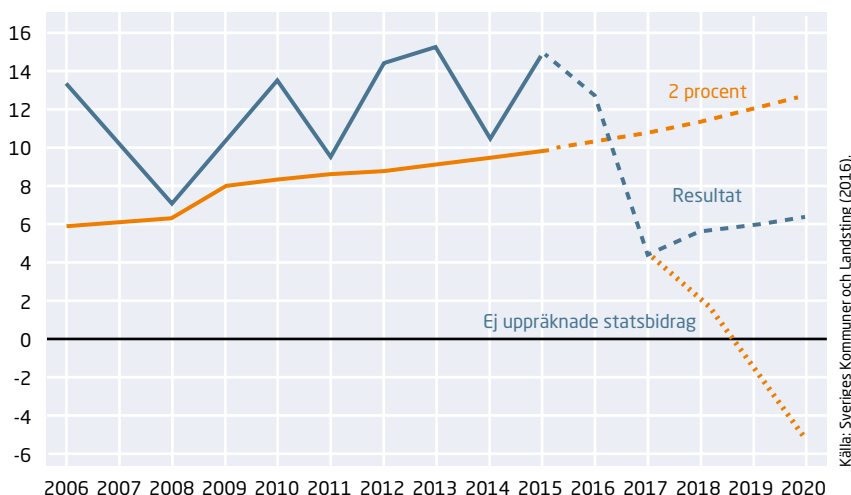
⁵⁵ Se vidare i kapitel 7.

⁵⁶ Se Europeiska kommissionen (2015).

Skattehöjningar aviseras men är skadliga

SKL bedömer i sin Ekonomirapport för oktober 2016 att kommunalskatten kommer att behöva höjas med cirka två kronor fram till och med 2020 om inga andra åtgärder vidtas för att effektivisera eller höja produktiviteten.⁵⁷ Staten måste i så fall också räkna upp statsbidragen med två procent per år i reala termer för att målet på en procents överskott ska nås, se Diagram 3. Den blå nedåtriktade linjen visar vad som händer om statsbidragen inte räknas upp.⁵⁸

Diagram 6.3. Kommunernas resultat och vad två procent av skatter och bidrag motsvarar
Miljarder kronor

I takt med att de nyanlända från 2015 års flyktingkris etablerar sig på arbetsmarknaden förbättras relationen mellan personer i arbetsför ålder och den totala befolkningen. Detta skulle, under förutsättning att de nyanlända kommer i arbete, kunna innebära att utgifterna för försörjningsstöd minskar och skatteintäkterna ökar. Om det blir så är dock osäkert och beror på den förda politiken. På längre sikt, bortom 2025, är det framför allt den åldrande befolkningen, i kombination med ökade standardkrav, som gör att välfärdens finansiering utgör en fortsatt utmaning för de offentliga finanserna.⁵⁹

Svenskt Näringsliv har beräknat att vi år 2040 riskerar att få ett underskott i de offentliga finanserna som motsvarar en kommunalskattehöjning på drygt fem kronor.⁶⁰ Detta gäller om ingen produktivitet utveckling sker i produktionen av välfärdstjänster. Beräkningen bygger på att det sker en kontinuerlig standardhöjning i välfärdstjänsterna om 0,6 procentenheter, vilket i stort är i linje med den historiska utvecklingen. Underskottet skulle kunna bli ännu större om till exempel den medicinsk-tekniska utvecklingen blir mer kostnadsdrivande eller om efterfrågan utöver demografisk utveckling ökar. Detta positiva samband mellan välstånd och välfärdsutgifter brukar kallas ”Wagners lag”.⁶¹

⁵⁷ Sveriges kommuner och landsting (2016).

⁵⁸ SKL räknar med att tillväxten i hushållens inkomster blir starkt begränsad 2018–2020 och att inkomsten per invånare i reala termer minskar dessa år.

⁵⁹ Konjunkturinstitutet (2016a).

⁶⁰ Svenskt Näringsliv (2015b).

⁶¹ Efter Wagner (1893).

Å andra sidan skulle en förbättrad hälsa hos äldre medföra mindre vård- och omsorgsbehov. Redan en höjning av kommunalskatten med två kronor skulle få betydande skadliga effekter. Drivkrafterna till arbete påverkas negativt, och utanförskapet riskerar att öka. För att klara välfärdens framtida finansiering krävs fler arbetade timmar i ekonomin – så att skatteunderlaget breddas – inte färre som är den effekt en sådan kommunalskattehöjning skulle få.

Om skatterna skulle höjas än mer, med till exempel fem kronor jämfört med dagens nivå, blir effekterna än allvarigare. Även om skattehöjningen inte tas ut genom kommunalskatten på grund av att drivkrafterna till arbete försämras, skulle ett högre skattetryck leda till sämre internationell konkurrenskraft och sämre företagsklimat. Detta påverkar i sin tur tillväxten och det totala skatteunderlagets utveckling negativt och medför i förlängningen krav på fler skattehöjningar för att klara välfärdens framtida finansiering. Skattehöjningar framstår därmed som en vanskelig metod för att möta de demografiska utmaningarna.

Produktivitetsens betydelse

Hur väl vi klarar att finansiera välfärden i framtiden beror på många olika faktorer, bland annat hur efterfrågan och behoven utvecklas. En av de allra viktigare faktorerna är hur stor andel av befolkningen i arbetsför ålder som är i arbete. Ju fler i arbete, desto fler som betalar skatt och desto lättare har vi att finansiera den gemensamma välfärden. Svenskt Näringslivs beräkning från år 2015 byggde på en sysselsättningsgrad i befolkningen (15–74 år) om 66–68 procent fram till 2040.⁶² Att långsiktigt höja sysselsättningsgraden är angeläget. På kort sikt försvåras detta av den stora flyktinginvandringen 2015.

Beräkningen bygger också på oförändrad faktisk pensionsålder. Detta antagande kan ifrågasättas, eftersom medellivslängden stiger och folkhälsan förbättras. Detta, i kombination med att pensionssystemets utformning ger drivkrafter att arbeta längre upp i åren, gör det sannolikt att den faktiska pensionsåldern successivt kommer att höjas. Emellertid visar beräkningar från Konjunkturinstitutet att den positiva effekt detta har på välfärdens framtida finansiering är ganska måttlig, och inte löser finansieringsproblemet.⁶³

En annan faktor av stor betydelse är hur väl vi klarar av att nyttja de gemensamma resurserna till välfärden, det vill säga organisera arbetet på ett klokare sätt. Kan vi dra nytta av digitalisering och annan teknisk utveckling för att få ut mer av de resurser vi lägger på välfärden? Ju mer nytta vi får av varje skattekrona, desto längre räcker resurserna. I ekonomiska termer handlar det om att en ökad produktivitet i välfärdestjänsterna minskar behovet att tillföra sektorn mer resurser. Omvänt gäller förstås att en minskad produktivitet ökar behovet av att tillföra resurser. Som nämnts ovan beräknar Svenskt Näringsliv att vi år 2040 riskerar få ett underskott i de offentliga finanserna som motsvarar en kommunalskattehöjning om drygt fem kronor.⁶⁴ En starkt produktivitet, om 0,5 procent årligen skulle dock medföra att ingen obalans långsiktigt uppkommer, givet att övriga antaganden är oförändrade. En eventuell skattehöjning kan då undvikas.

⁶² Sysselsättningsgraden var cirka 67 procent 2015 enligt Ekonomifakta.

⁶³ Se Konjunkturinstitutet (2015), Specialstudie 43, "Den långsiktiga hållbarheten i de offentliga finanserna 2015". Om utträdet från arbetsmarknaden senareläggs med två tredjedelar av ökningen av den förväntade medellivslängden minskar den offentliga konsumtionen som andel av BNP – till följd av höjd BNP – med knappt 0,5 procentenheter. Detta motsvarar enligt Svenskt Näringslivs beräkningar ett minskat behov av höjda kommunalskatter om knappt 1 krona.

⁶⁴ Svenskt Näringsliv (2015b).

Produktiviteten i kommunsektorn idag

Produktivitetsutvecklingen i landsting och kommuner är svår att mäta. Det har flera orsaker, en är att en prismekanism saknas, vilket i sin tur beror på att tjänsterna inte handlas på reguljära marknader. Det finns emellertid tydliga tecken på att produktivitsutvecklingen för närvarande är negativ, särskilt i landstingen, och detta från ett utgångsläge som inte är imponerande. Av en studie inom ramen för ett nordiskt forskningsprojekt som jämför akutsjukhusens produktivitet i Norden framgår att de finska sjukhusen, som är de som uppvisar högst produktivitet, har en genomsnittlig produktivitetsnivå som är cirka 40 procent högre än den genomsnittliga produktivitetsnivån på de svenska akutsjukhusen.⁶⁵

Statistik visar att samtidigt som antalet läkare per 1 000 invånare ökat något mellan 2009 och 2013, och sjukhusläkarna ökat sin andel av den totala läkarkåren, så är slutenvårdsproduktionen under samma period oförändrad. Sett över perioden 2012–2014 sjunker den.⁶⁶ Enligt utredningen ”Effektiv vård” har antalet operationstillfällen per årsarbetande läkare minskat med 35 procent mellan 2008 och 2014.⁶⁷ Det förhållande att kostnadsökningstakten är hög i landstingen de senaste åren, och mer än en procentenhet högre årligen än vad de demografiska behoven motiverar, indikerar också betydande produktivitetsproblem.⁶⁸

Ett annat sätt att visa på produktivitetsproblemen i landstingen är att granska det ekonomiska resultatet hos landstingens sjukhus och vårdcentraler. Enligt en rapport från tankesmedjan ECEPR har de 19 offentliga sjukhus för vilka resultat offentligt redovisas ett samlat underskott 2012–2014 på 3,2 miljarder kronor.⁶⁹ Den sammanlagda budgeten för dessa sjukhus var cirka 60 miljarder kronor, vilket innebär att kostnaderna på dessa sjukhus utgör knappt hälften av de svenska sjukhusens totala kostnad.

I detta sammanhang ska noteras att i den nämnda studien om akutsjukhusvårdens produktivitet så framgår att bland svenska sjukhus har sjukhus i privat och aktiebolagsdrift högre produktivitet än de sjukhus som drivs i förvaltningsform.

Produktivitetsskillnaderna är också stora mellan olika landsting och kommuner. Nedan visas två diagram som illustrerar detta, det ena avser resursinsats och kvalitetsresultat inom sjukvården för de olika landstingen, det andra resursinsats och kvalitetsresultat inom skolan för kommunerna. Diagrammen visar på ett bristande samband mellan hur mycket resurser som satsas på vården respektive skolan och de kvalitetsresultat som erhålls. I Diagram 6.4 jämförs ett kvalitetsindex med landstingens avvikelse från nettokostnaden per invånare. Högre indextal innebär högre kvalitet.

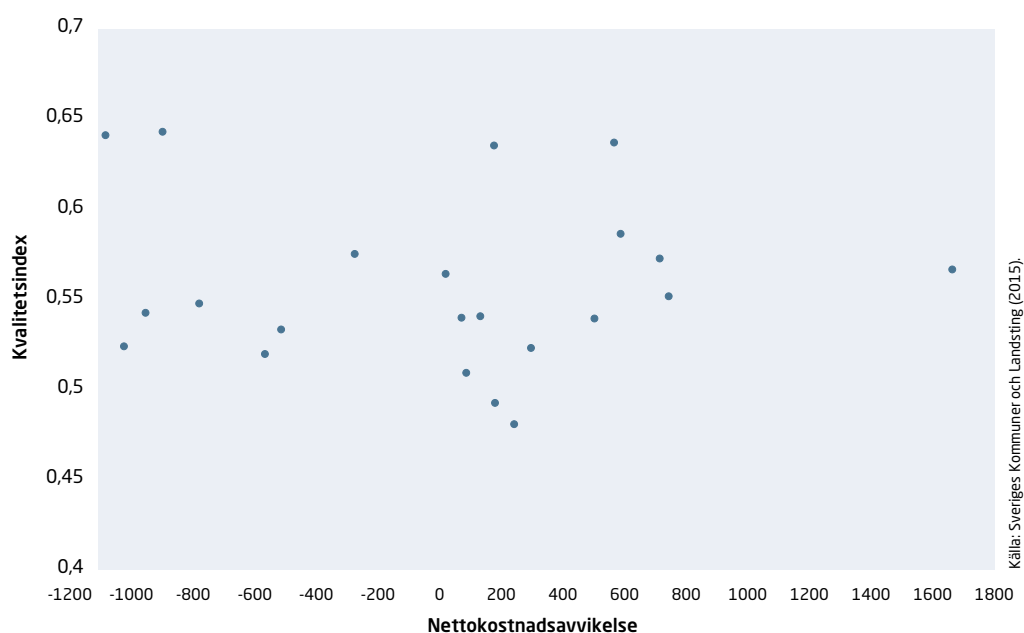
⁶⁵ Svenskt Näringsliv (2016c).

⁶⁶ Socialstyrelsens statistikdatabas.

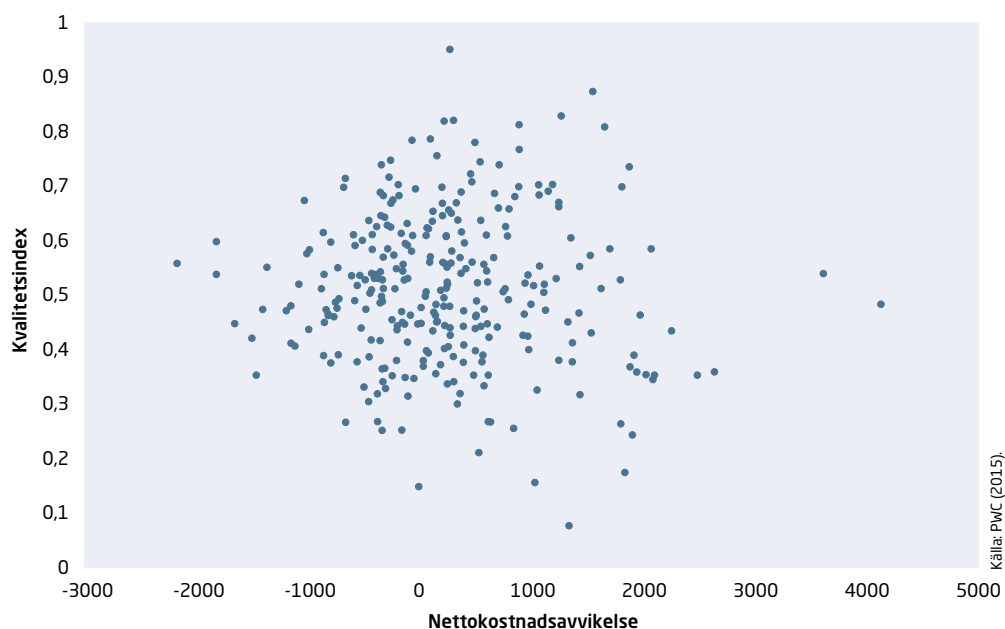
⁶⁷ Socialstyrelsens statistikdatabas.

⁶⁸ Sveriges kommuner och landsting (2016, s. 46 ff.).

⁶⁹ Se European Centre for Entrepreneurship and Policy Reform (2016).

Diagram 6.4. Sambandet mellan kvalitet och kostnader i landsting

I Diagram 6.5 visas avvikelsen mellan kommunens nettokostnad och kommunens strukturårsjusterade standardkostnad för grundskolan på x-axeln, mätt i kronor per invånare. På y-axeln visas SALSA-värden⁷⁰ som är normerade till intervallet [0, 1]. Bästa resultatet är alltså ”1” och det sämsta ”0”.

Diagram 6.5. Sambandet mellan kvalitet och kostnader i kommuner

⁷⁰ SALSA är en statistisk modell som jämför skolors betygsresultat. Det betyder att skolornas resultat räknas fram genom att de faktiska betygsresultaten sätts i relation till ett antal bakgrundsfaktorer.

Effekter av en vinstbegränsning

En eventuell vinstbegränsning leder till högre kostnader och försämrar produktivitetens utvecklingen. Mot denna bakgrund är regeringens intentioner att kraftigt begränsa förutsättningarna för privata vinstsyftande företag att verka i välfärden, genom att införa en vinstreglering, synnerligen allvarliga. Följande effekter kan förutses:*

1) En vinstreglering leder till försämrad dynamik och omvandlingsprocess

Nyföretagande är förenat med betydande risker för vilket en möjlighet till betydande avkastning är viktigt. Samma gäller företag som är inriktade på innovation. Dessutom torde effektiva företag generellt sett ha högre avkastningskrav än mindre effektiva. Dessa tre företagskategorier kan bedömas hämmas särskilt vid en vinstreglering. Om de inte uppträder på marknaden kommer konkurrenstrycket att minska radikalt. Detta är särskilt olyckligt inom sektorer som domineras av offentliga utförare med monopolbakgrund. Den press som dessa företag sätter såväl på effektivitetshöjningar som kvalitetsförbättringar inom offentlig verksamhet är av största betydelse för dynamik och omvandlingstryck inom välfärdssektorerna.

2) En vinstbegränsning leder till lägre konkurrenstryck

De mest effektiva och innovativa företagen kan bedömas lämna marknaden. Detta medför ett lägre konkurrenstryck. Med ett svagare konkurrenstryck blir det mindre viktigt att hålla nere kostnaderna för att klara sig på marknaden, och företagens kostnader riskerar således att öka utan att detta förbättrar kvaliteten.

3) En vinstbegränsning ökar företagets reversibla kostnader

För att lönsamheten inte ska överstiga den vinstreglerade nivån måste de företag som är alltför lönsamma öka sina kostnader. Så länge företagen bedömer att en vinstreglering är temporär, till exempel till följd av att en annan riksdagsmajoritet skulle upphäva densamma, kommer företagen att öka sina kostnader med sådana slags kostnader som är av engångskaraktär eller som snabbt kan avvecklas. Dessa kostnader kommer inte att utgöra integrerade delar av verksamheten och nyttan av dem torde vara begränsat.

4) En vinstbegränsning leder till lägre krav från ägarna till produktivitetsförbättringar

Företag som inte har pressen på sig att bedriva verksamheten kostnadseffektivt kommer heller inte att göra det. Det är förenat med betydande ansträngning att driva en verksamhet med hög effektivitet och utveckla produktivitet och effektivitet. Finns inte möjlighet att få ersättning för detta kommer det inte heller att göras. Så kallad x-ineffektivitet uppstår.

5) Det offentliga kostnader vid upphandlingar riskerar att öka

Ett krav på vinstbegränsning betyder att de företag som räknar med en högre vinstmarginal än vad vinstbegränsningen tillåter inte lämnar anbud, även om företaget kan erbjuda både bättre kvalitet och pris än övriga anbudsgivare. Konsekvenserna blir att välfärdstjänsterna blir dyrare att köpa in för det offentliga.

* Svenskt Näringsliv (2016a).

Om framtiden

- Under de kommande åren kommer effekterna av att andelen äldre ökar bli mer kännbara än vad som tidigare varit fallet. Samtidigt kommer utgifterna för att bland annat ordna barnomsorg och utbildning och genomföra arbetsmarknads-politiska insatser för nyanlända öka när allt fler i denna grupp får uppehålls-tillstånd. Att förväntningarna på välfärden stiger år från år bidrar också till att efterfrågan på välfärdstjänster ökar.
- Sverige har idag ett stort antal privata företag på välfärdsområdet. De bidrar till att hitta nya lösningar och öka produktiviteten, vilket förbättrar möjligheterna att nå de ambitioner vi har för välfärden. Risken är nu uppenbar för att nya restriktioner kommer att minska företagens möjligheter och intresse av att vara verk-samma inom välfärdsområdet, vilket riskerar att leda till att möjligheterna till ökad produktivitet inte tas till vara.
- Om skatterna höjs för att hantera de utmaningar välfärden står inför är risken stor att det leder till ett minskat arbetskraftsdeltagande och sänkta skatteintäkter. Om en sådan utveckling tillåts fortgå är risken stor att Sverige hamnar i en negativ spiral som gör det omöjligt att upprätthålla välfärden.

7. Arbetsmarknaden

Utmaning

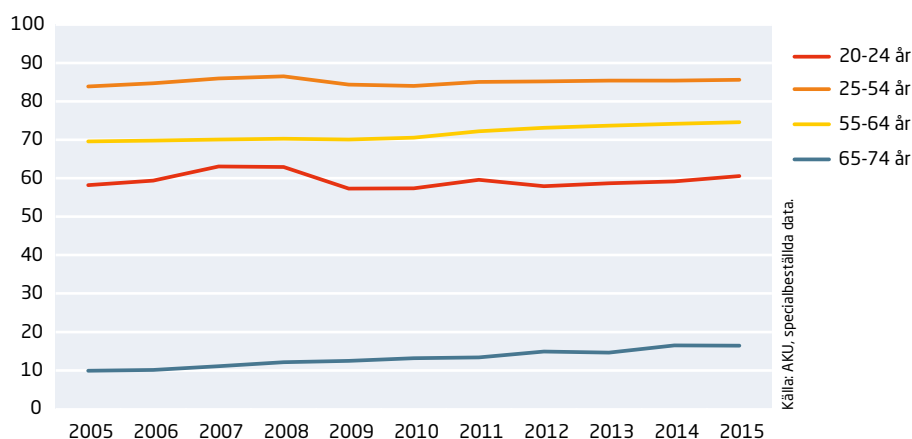
Svensk arbetsmarknad utvecklas starkt men är omgärdad av höga trösklar. Stora och växande grupper ställs utanför vilket både äventyrar välfärdens finansiering och Sveriges fortsatta välbefindelse. Sysselsättningen måste öka bland utrikes födda och lågutbildade. Därtill måste antalet arbetade timmar öka bland både unga vuxna och äldre.

Stark utveckling - men bara för vissa

Den svenska arbetsmarknaden har utvecklats starkt sedan början av 2000-talet på flera sätt. Andelen sysselsatta i åldersgruppen 20–64 år ligger runt 80 procent, vilket är tio procentenheter högre än EU-genomsnittet. Sysselsättningsgraden har ökat i alla åldersgrupper de senaste tio åren, se Diagram 7.1. Störst har ökningen varit bland de äldsta. Ökningen har dock skett från en låg nivå. På tio år har andelen sysselsatta i åldersgruppen 65–74 år ökat med 66 procent, vilket kan jämföras med en ökning på 2 procent för åldersgruppen 25–54 år.

Diagram 7.1. Sysselsättningsgrad i olika åldersgrupper

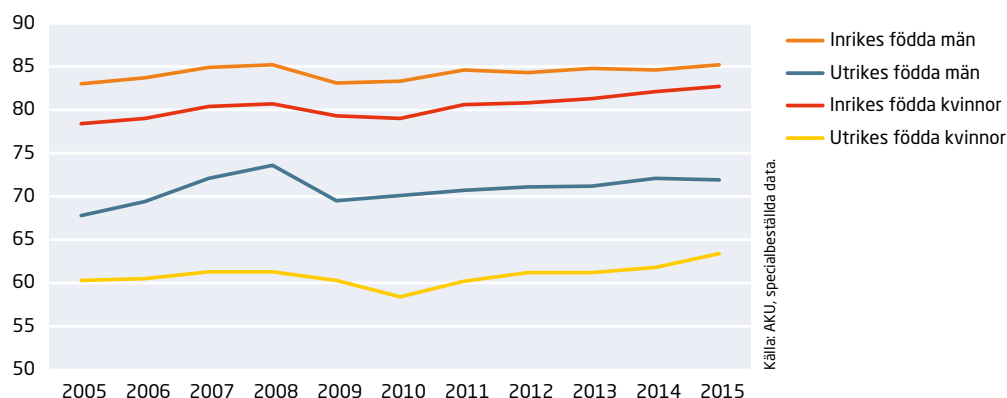
Procentuell andel sysselsatta i respektive åldersgrupp

Andelen sysselsatta har ökat bland både inrikes och utrikes födda män och kvinnor. I samband med finanskrisen utvecklades sysselsättningen svagt för utrikes födda och minskade för inrikes födda vilket medförde att sysselsättningsgraden sjönk under krisåren. Därefter har den dock ökat för båda grupper. Störst har ökningen varit bland utrikes födda män, även om det fortfarande återstår ett betydande sysselsättningsgap mellan inrikes och utrikes födda män. Skillnaden i sysselsättning mellan inrikes och utrikes födda kvinnor är dock ännu större.

Diagram 7.2. Sysselsättningsgrad, inrikes och utrikes födda

Procentuell andel sysselsatta i befolkningen, 20-64 år

Sverige står ut i EU genom att uppvisa stora skillnader i sysselsättning mellan inrikes och utrikes födda. Sysselsättningsgapet i Sverige är 14,5 procentenheter för män och 18,6 procentenheter för kvinnor, medan genomsnittet för EU-28 är 1,8 procentenheter för män och 7,3 procentenheter för kvinnor.⁷¹ De stora skillnaderna i sysselsättningsgap kan delvis förstås av att invandringen till Sverige skiljer sig överlag från invandringen till andra europeiska länder. De som invandrar till Sverige är i stor utsträckning flyktingar vilket är en viktig förklaring till att det finns stora skillnader i färdigheter mellan utrikes och inrikes födda.⁷² Till många andra europeiska länder är arbetskraftsinvandring betydligt vanligare, vilket tenderar att leda till en högre sysselsättningsgrad bland utrikes födda.

De svenska sysselsättningsgapen vittnar icke desto mindre om att personer som inte är födda i Sverige har svårt att få ett arbete här. Diagram 7.3 visar att detta inte är någon ny företeelse. Under de senaste tio åren har arbetslösheten bland utrikes födda i genomsnitt varit nästan tre gånger högre än arbetslösheten bland inrikes födda. Samtidigt har antalet utrikes födda ökat betydligt sedan 2005 vilket gör att utmaningen idag är större. Då fanns drygt 83 000 arbetslösa utrikes födda vilket kan jämföras med 148 500 år 2015. Därtill tar det särskilt lång tid för flyktingar att integreras på den svenska arbetsmarknaden. Efter åtta år har hälften i arbetsför ålder funnit sysselsättning och först efter 15 år når förvärvsgraden bland flyktingar över 60 procent.⁷³ Detta kan jämföras med Tyskland där hälften av flyktingarna har jobb efter fem år.⁷⁴

⁷¹ Sverige uppvisar det näst största sysselsättningsgapet för män i EU och det tredje största för kvinnor. Gapet är större för män i Polen (23,2) och för kvinnor i Polen (23,2) och Belgien (19,6).

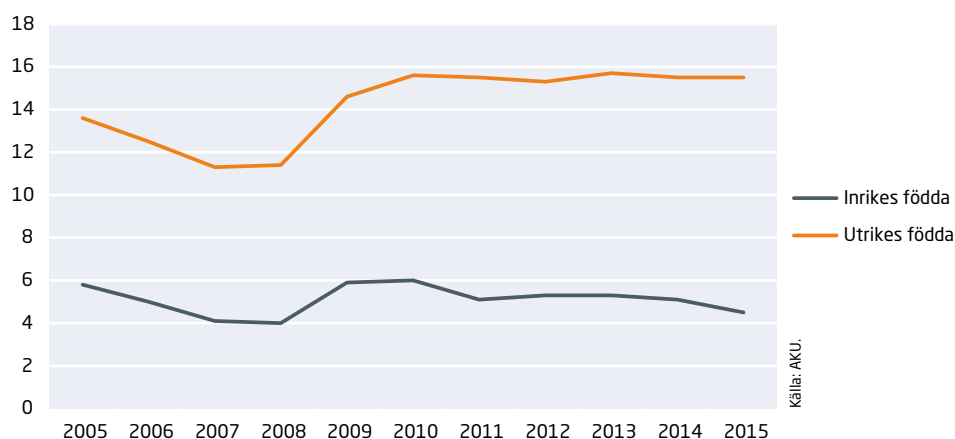
⁷² SCB, 2015c.

⁷³ SCB, 2015a.

⁷⁴ IAB, 2015.

Diagram 7.3. Arbetslöshet, inrikes och utrikes födda

Procentuell andel av arbetskraften, 20-64 år

Den statistik som redovisas här omfattar endast personer som är folkbokförda i Sverige, vilket innebär att de som sökt asyl under hösten 2015 inte finns med. De stora sysselsättningsgapen blir naturligtvis ett större samhällsekonomiskt problem i takt med att gruppen utrikes födda som andel av arbetskraften kommer att växa.

Arbetskraftsdeltagandet, det vill säga andelen av befolkningen som ingår i arbetskraften, har ökat under flera år. Vi står ut i EU genom att vara det land där störst andel av befolkningen står till arbetsmarknadens förfogande. Under 2000-talet har arbetskraftsdeltagandet⁷⁵ i åldersgruppen 25–54 år i genomsnitt legat på hela 89 procent. Samtidigt har arbetslösheten sedan finanskrisen legat förhållandevis stabilt runt sju procent, men är nu långsamt på väg nedåt. Den starka utvecklingen på arbetsmarknaden kommer inte alla grupper till del. Utöver utrikes födda har även personer som saknar gymnasieutbildning sedan länge haft svårt att få jobb. Denna grupp drabbades dessutom särskilt hårt av finanskrisen. För åldersgruppen 25–54 år steg arbetslösheten med 3,1 procentenheter mellan åren 2008 och 2009 och har därefter fortsatt att stiga. För de med gymnasieutbildning eller mer går trenden åt andra hållet. Arbetslösheten är idag fyra gånger högre bland de som inte har gått gymnasiet jämfört med de som har eftergymnasial utbildning. Skillnaden har fördubblats sedan 2005.

En rad oberoende experter har pekat ut strukturproblem på svensk arbetsmarknad som förklaring till tudelningen. IMF pekar ut både höga ingångslöner och strikt arbetsmarknadslagstiftning som förklaringar till den ojämnt fördelade arbetslösheten.⁷⁶ Långtidsutredningen påtalade i sitt slutbetänkande 2011 att inträdet på arbetsmarknaden för personer utan yrkeserfarenhet eller utbildning skulle underlättas med lägre ingångslöner.⁷⁷ Vidare listar World Economic Forum restriktiv arbetsmarknadslagstiftning som det näst största hindret för företagande i Sverige, efter ett skattesystem som ger svaga incitament till arbete.⁷⁸ Konjunkturinstitutet lyfter därtill bristen på jobb utan särskilda kvalifikationer, i debatten så kallade ”enkla jobb”, som en bidragande orsak till den höga arbetslösheten bland lågutbildade.⁷⁹ Enligt Eurostats definition⁸⁰ är andelen enkla jobb i Sverige knappt fem procent, vilket är lägst i EU. Andelen enkla jobb har legat runt fem procent i Sverige de senaste femton åren. I Danmark är andelen 10,9 procent.

⁷⁵ Andel av befolkningen som ingår i arbetskraften. Till arbetskraften räknas dem som antingen är sysselsatta eller arbetslösa.

⁷⁶ IMF (2015).

⁷⁷ SOU 2011:11.

⁷⁸ World Economic Forum (2016).

⁷⁹ Konjunkturinstitutet (2016b).

⁸⁰ *Elementary occupations* enligt International Standard Classification of Occupations 2008 (ISCO-08).

Utöver utvecklingen mot en tudelad arbetsmarknad, där stora grupper klarar sig bra medan andra har små jobbchanser, finns ett antal andra trender som både idag och på sikt innebär utmaningar för den svenska arbetsmarknaden. Även om trenderna inte är specifikt svenska fenomen har det stor betydelse för Sveriges fortsatta välbefinnande-utveckling hur vi väljer att möta dem.

En arbetskraft som förändras

Att arbetskraften växer beror delvis på Sveriges befolkningsökning. Att arbetskraften har ökat sedan finanskrisen 2009 kan även förklaras av reformer som syftat till att stärka drivkrafterna att delta på arbetsmarknaden.⁸¹ Arbetskraften har aldrig varit så högt utbildad som nu. Hälften av alla i åldern 25–54 år har eftergymnasial utbildning vilket är en ökning med 30 procent på bara tio år. En arbetskraft med stort human-kapital, det vill säga kunskaper och färdigheter, har stor betydelse för Sveriges produktivitet utveckling. Särskilt med den teknologiska utveckling som sker nu eftersom den leder till ökad efterfrågan på högkvalificerad arbetskraft som kompletterar, snarare än ersätts av, den nya tekniken.⁸²

Under lång tid har Sverige uppvisat en jämn fördelning av färdigheter i arbetskraften men detta håller på att förändras. I internationella tester⁸³ från OECD som genomförs bland 16–64-åringar framgår att läs- och skrivkunnigheten i Sverige har sjunkit i samtliga åldersgrupper. Tappet var som störst i den yngsta åldersgruppen, 16–25 år, vilket är i linje med Sveriges sjunkande PISA-resultat. Nedgången var dessutom störst i Sverige av alla länder som deltog i undersökningen även om Sverige överlag fortfarande presterar väl. Sverige stod även ut genom att uppvisa den största nedgången i läs- och skrivkunnighet för personer med invandrarbakgrund.⁸⁴ Bland utrikes födda vuxna är det drygt 35 procent som har otillräckliga färdigheter inom läsning och räkning medan motsvarande siffra för inrikes födda är ca 5 procent.⁸⁵

En tolkning av resultaten är att de senaste årens invandring till Sverige har bidragit till att ändra arbetskraftens sammansättning genom att öka spridningen i färdigheter bland vuxna. Tillsammans med de sjunkande PISA-resultaten, som visar en ökning av andelen lågkvalificerade elever som lämnar grundskolan, är det rimligt att anta att spridningen kommer att öka ytterligare framöver. Sveriges internationellt sett sammanpressade lönestruktur gör att premien på både utbildning och sådana färdigheter som mäts i OECDs internationella tester är liten. Däremot återspeglas högre kunskaper i bättre jobbchanser och en lägre sannolikhet att stå utanför arbetskraften.⁸⁶ Omvänt gäller även att de med begränsade färdigheter har små jobbchanser. Denna tudelning på arbetsmarknaden behandlas i följande avsnitt.

Försämrade matchning och ökad tudelning

Matchningen på arbetsmarknaden har försämrats över tid. Beveridgekurvan (se Diagram 7.4) visar relationen mellan vakanser, det vill säga lediga jobb, hos Arbetsförmedlingen och arbetslösheten. Kurvan skiftade utåt efter finanskrisen vilket innebär att det har tillkommit många lediga jobb utan att arbetslösheten minskat i motsvarande grad. Den försämrade matchningen tyder på att de som är arbetslösa inte har de kvalifikationer som efterfrågas av arbetsgivare. Som diskuterats i avsnittet om kom-

⁸¹ Konjunkturinstitutet (2016b).

⁸² Fenomenet betecknas *skill-biased technological change* och beskrivs bland annat i Autor m.fl. (1998).

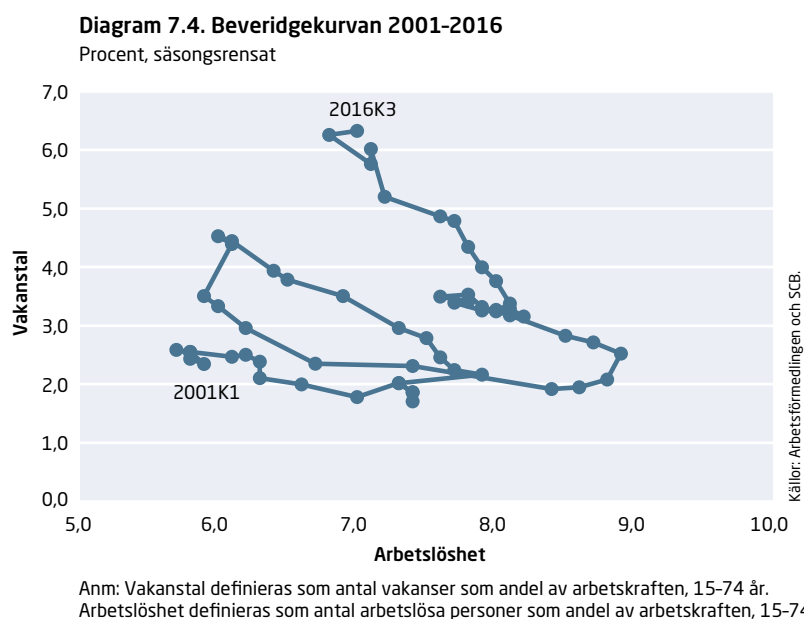
⁸³ IALS från mitten av 90-talet och PIAAC från 2008.

⁸⁴ Arbetsmarknadsekonomiska rådet (2016).

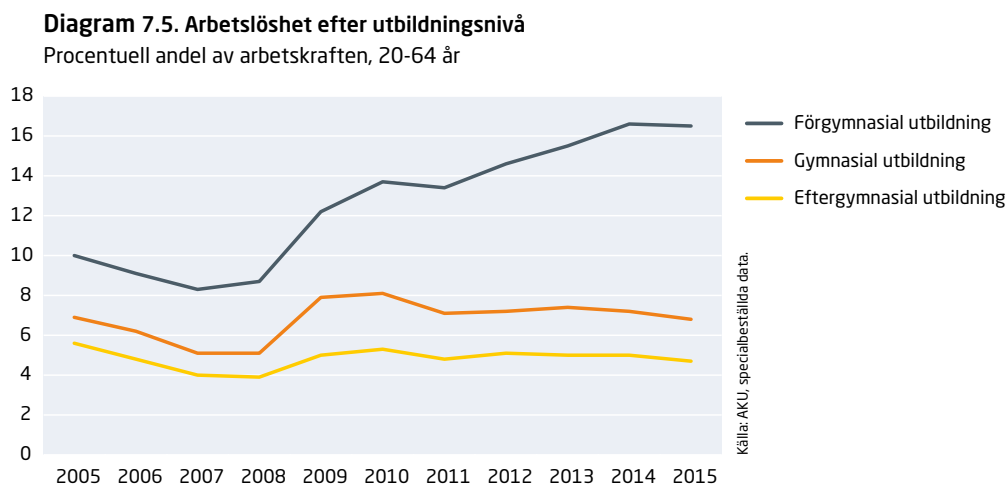
⁸⁵ SOU 2015:104.

⁸⁶ SOU 2015:91.

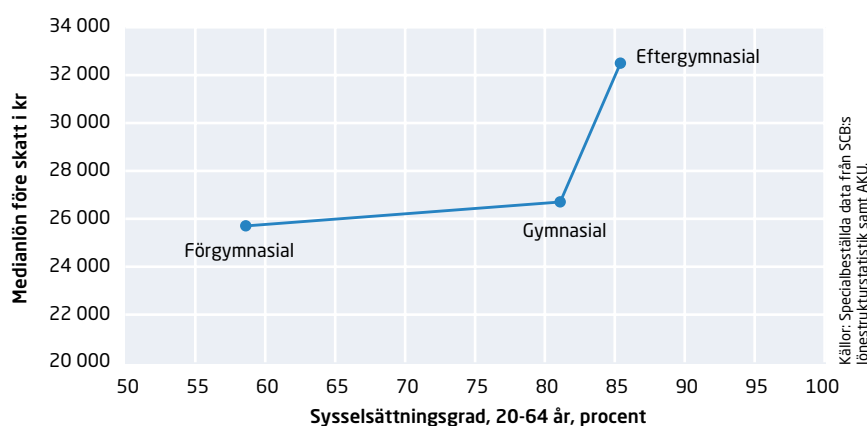
petensförsörjning blir resultatet att företag hämmas i sina tillväxtambitioner samtidigt som arbetslösheten biter sig fast på en hög nivå, med alla de samhällsekonomiska kostnader det innebär.

Samtidigt som allt fler väljer att vara med på arbetsmarknaden skiljer sig arbetsmarknadsutfallet betydligt mellan olika grupper. De senaste tio åren har skillnaden i arbetslöshet ökat mellan dem som saknar och dem som har gymnasieutbildning, se Diagram 7.5.

Som nämnts ovan är dock utbildningspremien låg i Sverige vilket innebär små skillnader i lön mellan olika utbildningsgrupper. Diagram 7.6 visar att det endast skiljer 1 000 kronor i medianlön mellan personer med och utan gymnasieutbildning samtidigt som sysselsättningsgraden är mer än 20 procentenheter lägre bland dem som saknar gymnasieutbildning. Kort utbildning tar sig därför uttryck i hög arbetslöshetsrisk snarare än lägre lön.

Diagram 7.6. Lön, utbildningsnivå och sysselsättningsgrad 2015

Tabell 7.1 visar arbetslösheten 2015 uppdelat på utbildningsnivå och födelseregion. Av tabellen framgår att arbetslösheten bland de som saknar gymnasieutbildning genomgående är högre än för övriga utbildningsgrupper. Detta gäller särskilt för personer födda utanför Norden. För personer med gymnasieutbildning eller mer, som är födda i Norden, ligger arbetslösheten under jämviktsnivån som bedöms vara 7 procent.⁸⁷

Tabell 7.1. Arbetslöshet beroende på födelseregion och utbildningsnivå 2015

Procentuell andel av arbetskraften, 20-64 år

	Alla	EU-28 exkl. Norden	Asien	Afrika	Norden exkl. Sverige	Inrikes
Alla	6,7	8,6	22,5	29,4	5,1	4,5
Förgymnasial utbildning	16,5	20,4	36,0	48,5	8,3	8,1
Gymnasial utbildning	6,8	10,4	20,5	25,4	5,4	5,3
Eftergymnasial utbildning	4,7	6,6	17,7	17,4	4,1	3,2

Källa: AKU, specialbeställda data

Tabellen illustrerar att den starka utvecklingen på arbetsmarknaden också är förknippad med en utpräglad tudelning. De grupper som idag har svårt att få ett jobb kommer att öka framöver. Det beror dels på att invandringen till Sverige till stor del utgörs av personer från Asien och Afrika, dels på att en allt större andel av dem som är unga i Sverige idag inte kommer att avsluta gymnasiet. Baserat på PISA-studien 2012 förutspår OECD att endast 74 procent av dagens unga kommer att slutföra gymnasiet.⁸⁸ Därtill väntas 840 000 heltidsekvivalenter försörjas via ersättnings-system (exkl. etableringsersättning) såsom arbetslöshets- och sjukförsäkringen samt ekonomiskt bistånd år 2020 enligt regeringens egna beräkningar. Detta är en ökning med över 9 procent jämfört med motsvarande siffra för 2015.⁸⁹

Att stora och växande grupper inte kommer i egen försörjning har negativa konsekvenser på både kort och lång sikt. Det är utgiftsdrivande genom att det belastar ersättningssystemen. Därtill hotas välfärdens finansiering eftersom försörjningen av den ökande andelen äldre personer (äldreförsörjningskvoten) kräver fler, inte färre, arbetade timmar bland personer i arbetsför ålder.

⁸⁷ Konjunkturinstitutet (2016).

⁸⁸ OECD (2013).

⁸⁹ Proposition 2016/17:1.

Den största kostnaden förknippat med tudelningen är dock att det på sikt leder till ett utpräglat och ökat utanförskap eftersom utanförskap går i arv. Forskning visar att barn som växer upp i hushåll med försörjningsstöd löper större risk att själva få försörjningsstöd som vuxna.⁹⁰ Barn med lågutbildade föräldrar eller föräldrar som får försörjningsstöd har dessutom lägre sannolikhet att klara gymnasiet och högre sannolikhet att helt sakna inkomst i 20-årsåldern. De har även sämre hälsa i barndomen vilket i sin tur ökar sannolikheten för social utsatthet senare i livet.⁹¹ På lång sikt går det därför att tala om en utanförskapsskuld som byggs upp om inga strukturella reformer vidtas för att sänka trösklar in på arbetsmarknaden och höja kvalifikationerna hos de grupper som idag har små chanser att få ett jobb.

Teknologisk utveckling

Den teknologiska utvecklingen förändrar arbetsmarknaden på flera sätt. Med billigare datorkraft kan jobb som innehåller rutinmässiga arbetsuppgifter komma att ersättas av datorer eller andra maskiner. Det som kännetecknar dessa jobb är att de kan automatiseras, inte nödvändigtvis att de är enkla att utföra. Som exempel på sådana jobb nämner Adermon och Gustavsson (2015) växeltelefonistjobb och ekonomisk bokföring. Samtidigt gör den nya tekniken att personer i högkvalificerade yrken med mer abstrakta inslag – till exempel komplicerade beräkningar eller programmering – kan utföra sina arbetsuppgifter mer effektivt. Det som skiljer den nuvarande teknologiska utvecklingen från vad vi sett tidigare är att den ersätter kognitiva arbetsmoment. Det är nu möjligt att automatisera arbetsuppgifter som vi själva inte lyckas lösa eftersom vi är endast kan hantera begränsade mängder av information, medan detta är precis vad datorer är bra på.⁹²

Förändringen på arbetsmarknaden över tid syns framförallt i hur många som är sysselsatta i olika typer av jobb. I flera länder i västvärlden ökar andelen som arbetar i låg- och höglöneyrken medan andelen med ”mittenjobb” minskar. Denna jobbpolarisering kännetecknar till viss del även svensk arbetsmarknad även om många fortfarande arbetar i mittenkvalificerade yrken.⁹³ I Sverige har dock sysselsättningsökningen varit som störst bland de högkvalificerade jobben.⁹⁴

Bland yrken i botten av lönefördelningen återfinns flera jobb som idag varken kan ersättas av datorer eller nödvändigtvis blir mer effektiva genom den nya tekniken. Dessa jobb innehåller arbetsuppgifter som till exempel omvårdnad eller städning. Digitaliseringen kan dock öka efterfrågan på sådana tjänster genom att skapa plattformar där utbud och efterfrågan på exempelvis hushållsnära tjänster kan mötas. Framväxten av en marknad för sådana tjänster påverkas dock av kostnaden för att anställa. Sveriges internationellt sett höga löner för jobb utan krav på särskilda kvalifikationer har sannolikt bidragit till en svagare sysselsättningsstillväxt i dessa yrken jämfört med exempelvis i Tyskland eller USA.⁹⁵

Vi vet ännu inte om den teknologiska utveckling vi ser idag kommer att få lika stora konsekvenser som exempelvis den industriella revolutionen. Hittills har inte svensk arbetsmarknad förändrats på något avgörande sätt, även om det finns en tendens till jobbpolarisering. Blix (2015) framhåller att effekterna av den teknologiska utveckling vi ser nu till stor del beror på hur utvecklingen bemöts från politiskt håll. De nya jobb-

⁹⁰ Edmark och Hanspers (2011).

⁹¹ Sjögren och Svaleryd (2011).

⁹² Roine (2016).

⁹³ SOU 2015:91.

⁹⁴ Spector (2015).

⁹⁵ Se vidare Goos, Manning och Salomons (2014) och Roine (2016) om jobbpolarisering.

möjligheter som skulle kunna växa fram kan undermineras av att de regelverk som skapats för den analoga världen inte uppdateras. Som exempel nämns att Sveriges höga skatter på arbete stärker incitamenten att automatisera arbetsuppgifter eftersom skatterna höjer priset på arbetskraft relativt datorer och maskiner.

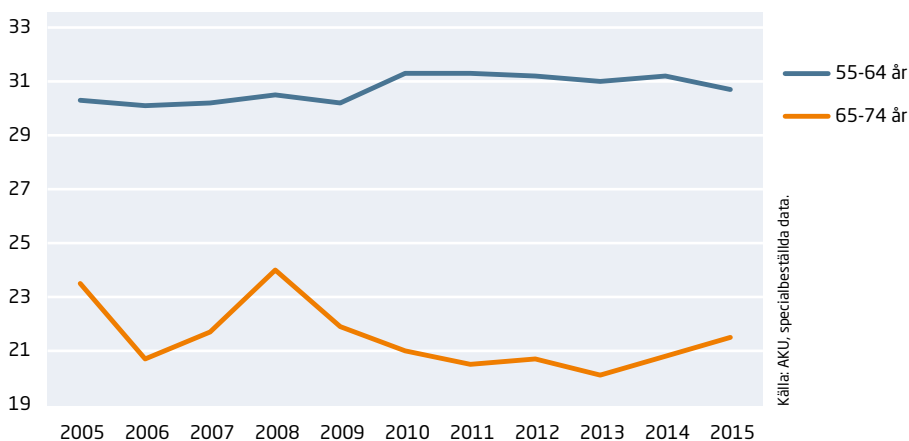
Osäkerheten om vad den teknologiska utvecklingen kommer innebära medför även att vi inte vet vilka typer av kompetenser som kommer att efterfrågas på framtidens arbetsmarknad. Vad vi vet från forskningen är att en stabil grund att stå på är en förutsättning för att senare i livet kunna uppdatera sitt humankapital.⁹⁶ Att rusta arbetskraften för att kunna möta kraven på framtidens arbetsmarknad kräver därför ett utbildningssystem som fokuserar på att bygga en sådan grund. För att nya jobb ska kunna växa fram som en följd av digitaliseringen och ny teknik krävs att det inte finns strukturella hinder för jobbtillväxt i något kvalifikationsskikt eller för strikt arbetsmarknadslagstiftning som hindrar rörlighet. Sådana hinder hotar Sveriges position som en framtidsnation när det gäller teknisk utveckling eftersom det innebär att entreprenörer och innovativa företag kommer välja att etablera sig någon annanstans.

Demografisk utveckling

Med en ökande andel äldre i befolkningen krävs att fler arbetar mer för att klara välfärdens finansiering. För att detta ska vara möjligt krävs dels att trösklarna sänks för de grupper som idag har små jobbchanser, dels att arbetade timmar ökar i båda ändarna av åldersfördelningen. För åldersgrupperna 55–64 år och 65–74 år har både arbetskraftsdeltagandet och sysselsättningsgraden ökat de senaste tio åren. Sedan finanskrisen har trenden generellt varit nedåtgående för båda åldersgrupper vad gäller medelarbetstid för dem som arbetar, vilket framgår av Diagram 7.7. Att arbetade timmar ökar bland äldre kan vara en naturlig följd av att medellivslängden ökar.

Diagram 7.7. Genomsnittlig arbetstid bland äldre

Medelarbetstid i timmar per vecka för sysselsatta

Sysselsättningsgraden är låg bland unga i Sverige. För alla 20–24-åringar var den 60,6 procent 2015 vilket kan jämföras med 85,6 procent i åldersgruppen 25–54 år. Sverige har en hög inträdesålder på arbetsmarknaden som dessutom ökat över tid. År 1985 förvärvsarbetade minst 75 procent av alla 21-åringar. År 2014 var istället 29-åringarna den första årskullen där 75 procent förvärvsarbetade.⁹⁷

⁹⁶ Se till exempel Cunha och Heckman (2007).

⁹⁷ SCB (2015b).

Den höga inträdesåldern på svensk arbetsmarknad förklaras delvis av vår internationellt sett höga examensålder. Endast en tredjedel i åldersgruppen 20–24 år hade någon eftergymnasial utbildning 2015. I Sverige är studenterna i genomsnitt 29 år när de tar sin första examen medan motsvarande siffra för Storbritannien är 24 år. Långtidsutredningen 2011 visar att en lägre examensålder skulle medföra betydande samhällsekonomiska vinster.⁹⁸ De positiva effekterna drivs framförallt av att arbetsinkomsterna och därmed också skatteintäkterna är högre efter avslutade studier än före studietiden. Personer som tar examen sent får också i större utsträckning ersättning från olika transfereringssystem.

Vägen framåt

Reformtakten har varit låg inom arbetsmarknadspolitiken sedan slutet av 00-talet då inriktningen framförallt var generella utbudsreformer. Det vill säga reformer inriktade på att stärka incitamenten till arbete och att delta i arbetskraften. På det stora hela är idag både arbetskraftsdeltagandet och sysselsättningsgraden hög. Den generella bilden döljer dock de utmaningar den svenska arbetsmarknaden står inför. Eftersom det inte har vidtagits några åtgärder för att stärka arbetsmarknadens funktionssätt talar mycket för att den senaste tidens starka utveckling har drivits av konjunkturen.

Stora grupper ställs idag utanför när efterfrågan på arbetskraft med kort utbildning och små kvalifikationer är låg. Utbildning kan dock inte vara den enda lösningen för dessa grupper. Särskilt mot bakgrund av erfarenheterna från 90-talets arbetsmarknadsutbildningar som i bästa fall inte hade någon effekt alls.⁹⁹ Forskningen pekar mot att arbetsmarknadsutfall i vuxen ålder avgörs tidigt i livet eftersom det är då utbildningsinsatser har störst avkastning.¹⁰⁰ Lösningen på arbetsmarknadens utmaningar på lång sikt finns därför i skolan snarare än aktiv arbetsmarknadspolitik.¹⁰¹

I oktober 2016 fanns drygt 122 000 personer utan gymnasieutbildning inskrivna som arbetssökande hos Arbetsförmedlingen. Av dessa var drygt 54 000 personer 40 år eller äldre. Långa och reguljära utbildningssatsningar är vid den åldern svårt att motivera både för individen och ur ett samhällsekonomiskt perspektiv eftersom avkastningen är oklar. I augusti 2016 fanns drygt 61 000 personer inskrivna i Arbetsförmedlingens etableringsuppdrag. Av dessa saknar 48 procent gymnasieutbildning. 31 procent har en utbildning som är kortare än nio år. Ålderssammansättningen bland de som invandrar till Sverige innebär att befolkningen i arbetsför ålder kommer att öka. Utan invandringen hade vi därför haft en ännu kraftigare ökning av äldreförsörjningskvoten. För att klara välfärdens finansiering krävs dock att de som är i arbetsför ålder också arbetar.

Trots den generellt starka utvecklingen på svensk arbetsmarknad finns grupper där både arbetade timmar och sysselsättningen kan öka. När det gäller unga vuxna och äldre i arbetskraften rör det sig om stärkta incitament att komma ut tidigt och stanna längre i arbetslivet. För grupper som idag har en svag förankring på arbetsmarknaden rör det sig snarare om en kombination av stärkta incitament för den enskilde och att höja efterfrågan genom minskade kostnader att anställa. Här finns exempelvis utrymme att se över hur föräldraförsäkringen påverkar arbetsutbudet bland lågutbildade eller utrikes födda kvinnor, där sysselsättningsgraden i vissa delar är mycket låg idag. Inte ens varannan kvinna utan gymnasieutbildning i åldersgruppen 20–64

⁹⁸ SOU 2011:11.

⁹⁹ Forsslund och Krueger (2006).

¹⁰⁰ Se till exempel Heckman (2000) och Cunha och Heckman (2008).

¹⁰¹ Se Spector (2015) för en genomgång av forskningen om aktiv arbetsmarknadspolitik.

är sysselsatt. För kvinnor födda i Afrika är sysselsättningsgraden ännu lägre, oavsett utbildningsnivå. Det krävs även reformer som sänker kostnaderna för att anställa. Där rör det sig framförallt om att skapa förutsättningar för en lönebildning som tar hänsyn till *outsiders*¹⁰² på arbetsmarknaden, det vill säga de som idag inte kommer in därför att deras färdigheter inte motsvarar ingångslönerna.

Om framtiden

- Eftersom efterfrågan på arbetskraft med kort utbildning och låga kvalifikationer är liten vid dagens lönenivåer riskerar de stora grupper av nyanlända som har kommit under senare år att få svårt att hitta ett arbete. Som ett resultat av de sjunkande skolresultaten i grundskolan kommer även gruppen som aldrig går ut gymnasiet att öka. Risken är därför att sysselsättningsgraden sjunker, vilket gör det svårare att uppfylla ambitionerna på välfärdsområdet. Trenden med fallande kunskaper i delar av arbetskraften är särskilt problematisk i en tid då den teknologiska utvecklingen leder till ökad efterfrågan på kvalificerad arbetskraft.
- De utbildnings- och arbetsmarknadspolitiska satsningar som tidigare har genomförts har inte räckt. Det har resulterat i att sysselsättningen bland personer utan gymnasieutbildning är låg och att Sverige har lyckats sämre med integrationen än flertalet andra länder. Vid sidan av sådana satsningar är det därför nödvändigt att sänka kostnaderna för att anställa som ett sätt att göra det möjligt för fler att hitta ett jobb.
- Svårigheterna att komma in på arbetsmarknaden ökar risken för ett bestående utanförskap och ett tudelat land. En sådan utveckling kan i sin tur leda till en minskad vilja att finansiera välfärden solidariskt. Att Sverige står inför en betydligt större utmaning när det gäller integrationen än någonsin tidigare ökar sannolikheten för ett sådant scenario.

¹⁰² Se Lindbeck och Snower (1986) om lönesättning och arbetsmarknadens *insiders* och *outsiders*.

8. Sammanfattning och slutsatser

Det går bra för Sverige, men det saknas inte utmaningar. Globaliseringen fortsätter i snabb takt, och vi blir mer och mer beroende av utlandet. Samtidigt har alltför snabba kostnadsökningar inneburit att vår konkurrenskraft har fallit. Sverige har därför tappat marknadsandelar, och industriproduktionen har utvecklats väsentligt sämre än i Tyskland och euroområdet i genomsnitt. Att det inte har gått ännu sämre beror på att ekonomin har dopats av en extremt låg ränta, en svag krona och en expansiv finanspolitik. Ett annat problem för jobbskapandet är att svenska företagare och entreprenörer har låga tillväxtambitioner. I jämförelse med andra innovationsdrivna länder hamnar Sverige på plats 22 av 26 när det gäller andelen av de nystartade och yngre företagen som planerar att växa och anställa. De fallande skolresultaten utgör ett tredje problem. En fjärdedel av eleverna går ut nian med ofullständiga betyg, och PISA-resultaten i läsförståelse, matematik och naturvetenskap har fallit sedan år 2000. Resultaten av denna utveckling har börjat synas i Svenskt Näringslivs rekryteringsenkäter, där en allt större andel av företagen uppger att de har svårt att hitta kompetent personal.

Problemen med konkurrenskraften, företagandet och de fallande skolresultaten har stor betydelse för arbetsmarknaden, där det också finns stora utmaningar. I genomsnitt går det förhållandevis bra. Sysselsättningsgraden ligger på omkring 80 procent, och arbetslösheten fortsätter att minska om än långsamt. Men det går inte bra för alla. Sverige har ett mycket stort sysselsättningsgap mellan utrikes och inrikes födda. Såväl för de utrikesfödda som för dem utan gymnasieutbildning ligger arbetslösheten på ca 16 procent. Stelheter på bostadsmarknaden utgör också ett problem på arbetsmarknadsområdet eftersom de gör det svårt för människor att flytta dit jobben finns. En ny undersökning visar också att den snabba urbaniseringen till stor del är en myt. Om vi bortser från nyanlända, som ofta flyttar till någon av de större städerna en tid efter att de kommit till Sverige, har urbaniseringen avtagit. I Stockholms län har trögheterna på bostadsmarknaden inneburit att den så kallade bruttoregionprodukten är omkring 21 miljarder kronor lägre än den annars hade varit.

När det gäller den framtida utvecklingen är det mycket som talar för att globaliseringen kommer att fortsätta med stor kraft trots de starka krav på ökad protektionism som manifesterats i bland annat Brexit och det amerikanska presidentvalet. Utrikeshandelns andel av ekonomin kommer då fortsätta att öka, och allt fler företag och branscher kommer att bli konkurrensutsatta. Trycket på de företag som redan idag är konkurrensutsatta kommer då också att öka. Det tvingar fram en allt mer långtgående specialisering, vilket också leder till ökade kunskaps- och kompetenskrav. Vi kan också räkna med att digitaliseringen fortsätter att utsätta arbetsmarknaden för ett snabbt förändringstryck, där många arbeten slås ut och där den så kallade jobbpolariseringen tilltar. Om vi inte hanterar dessa utmaningar riskerar konsekvenserna för den långsiktiga välfärdsutvecklingen att bli allvarliga.

Efter reformperioden som följde på nittiotalskrisen kunde Sverige relativt snabbt återta ett antal av de placeringar vi förlorade i välfärdsindex i samband med krisen. Det fanns också förhoppningar om att Sverige skulle kunna komma tillbaka till de höga nivåer där vi tidigare befunnit oss. Men förhoppningarna infriades inte

och reformtempot avtog. Efter finanskrisen har politiken snarare varit inriktad på att upprätthålla efterfrågan med olika konjunkturförstärkande åtgärder än på att genomföra strukturreformer som stärker den långsiktiga utvecklingskraften i ekonomin. Samtidigt som avståndet till de länder som toppar välbästandsligan har ökat ser Sverige ut att ha fastnat kring en tiondeplats. För att vi ska kunna ta oss upp på högre nivåer och på sikt nå en femteplats, vilket är Svenskt Näringslivs målsättning, krävs det en ny reformperiod med sikte på ökad produktivitet, sysselsättning och omställningsförmåga.

Det låga reformtempot kan visa sig kostsamt med tanke på de stora utgiftsökningar Sverige står inför. Den ökande andelen äldre och åtgärder för att integrera det stora antalet nyanlända står för mycket av det ökade kostnadstrycket. Problemen beräknas bli akuta redan 2020. Tillväxten för också med sig en ständig förskjutning av efterfrågan mot sådant som utbildning, vård och omsorg, miljö, men också fritid. I takt med att välbästandet i termer av BNP per capita ökar, ställer vi med andra ord allt högre krav på sådant som i Sverige till stor del är skattefinansierat.¹⁰³ Att produktivitetsoökningarna inom produktionen av välfärdstjänster är betydligt lägre än dem inom näringslivet bidrar också till det ökade utgiftstrycket.¹⁰⁴ De stora skillnaderna i produktivitet mellan olika kommuner och landsting visar samtidigt att det finns utrymme för stora produktivitetsoökningar.

Det finns betydande risker med de utgiftsökningar vi står inför. Om vi försöker lösa problemen genom att höja skattetrycket riskerar Sverige att hamna i en negativ spiral, där höjda skatter leder till ett successivt minskande arbetsutbud och allt mindre resurser till välfärden. Kvaliteten i välfärdstjänsterna kommer då inte kunna upprätthållas, och Sverige blir mindre attraktivt både för de egna invånarna och för den internationellt rörliga arbetskraften. Att marginalskatterna har höjts de senaste åren har redan ökat svårigheterna för svenska företag att rekrytera på den internationella arbetsmarknaden, samtidigt som drivkrafterna att söka jobb utomlands för dem som i dag är verksamma i Sverige har ökat.

När näringslivets rekryteringsmöjligheter försämras blir det svårare att hänga med i den internationella konkurrensen. Om den egna arbetsmarknaden inte kan tillgodose behovet av specialistkompetens är det nödvändigt att kunna rekrytera utifrån. Går inte det måste företagen i stället söka sig till den kvalificerade arbetskraften, vilket är en viktig orsak till att många svenska high-tech-företag väljer att flytta utomlands och därför också till att Sverige har svårt att få fram nya stora företag inom den konkurrensutsatta sektorn. De höjda marginalskatterna minskar också drivkrafterna att utbilda sig till exempelvis civilingenjör eller programmerare. Mot bakgrund av digitaliseringen och de ökade kunskapskraven för med sig är det problematiskt. Att utbildningsresultaten i den svenska skolan har fortsatt att sjunka förvärrar problemet, liksom att bostadssituationen är sådan att många rekryteringar omöjliggörs. Utöver detta har problem med brottslighet och minskad trygghet nu också börjat påverka näringslivets rekryteringsmöjligheter, inte minst som informationen om dessa problem sprids också i internationella medier.

Problem med ineffektivitet och ökande kostnader inom den offentliga sektorn ledde till att Sverige var tidigt ute med att tillåta privata alternativ inom produktionen av offentligt finansierade välfärdstjänster. Utöver ökad effektivitet har de företag som vuxit fram på området bidragit till ökade valmöjligheter. Ett vinstförbud riskerar

¹⁰³ Detta samband går under benämningen Wagners lag.

¹⁰⁴ Detta samband brukar beskrivas som Baumols lag.

att leda till att många företag drar sig ur välfärdssektorn, och att möjligheterna till ökad produktivitet försämras. Svårigheterna att klara finansieringen av välfärden kommer då att öka ytterligare, vilket ökar risken att skatterna höjs och arbetsutbudet minskar. I stället borde mer göras för att öka antalet arbetade timmar bland grupper som yngre, nyanlända och äldre. Med ökad sysselsättning i det privata näringslivet ökar utrymmet för att ha fler anställda inom den offentliga sektorn utan att skatterna behöver höjas. Om var tredje person arbetar inom den offentligt finansierade sektorn, vilket stämmer relativt väl med hur det ser ut i Sverige, räcker det med två nya jobb i privat sektor för att finansiera ett nytt jobb inom den offentliga sektorn, och det utan att skatten måste höjas.

Om sysselsättningen i näringslivet inte stiger och produktivetsförbättringarna i den offentligt finansierade produktionen av välfärdstjänster uteblir ökar i stället behovet av nedskärningar och omprioriteringar inom den offentliga sektorn. Om dessa sker på ett sådant sätt att bland annat skola, infrastruktur, vård och brottsbekämpning successivt försämras blir Sverige mindre attraktivt för både personer och företag. Möjligheterna till internationella rekryteringar kommer då att minska ytterligare. I ett sådant läge riskerar Sveriges välstånd att sjunka i förhållande till andra länder. I stället för att hålla oss kvar kring en tionde plats kan konsekvensen då snarare bli att vi tappar ytterligare. Svenskt Näringsliv har som målsättning att Sverige ska ta sig tillbaka till åtminstone plats fem i välståndsligan. Vi kommer därför inom ramen för detta projekt att presentera ett antal reformförslag som kan leda till att Sverige börjar röra sig uppåt igen.

Referenser

Adermon, A och M Gustavsson (2015), "Job Polarization and Task-Biased Technological Change: Evidence from Sweden, 1975–2005", *Scandinavian Journal of Economics*, vol. 117, s. 878–917.

Arbetsförmedlingen (2016), *Var finns jobben?*, Rapport.

Arbetsmarkandsekonomiska rådet (2016), *Arbetsmarkandekonomisk rapport: Dags för större lönespridning?*

Autor, D, L Katz och A Krueger (1998), "Computing inequality: Have computers changed the labor market?", *The Quarterly Journal of Economics*, vol. 113, s. 1169–1214.

Blanchflower, D G och J O Oswald (2013), "Does High Home-Ownership Impair The Labor Market?", *NBER, Working Paper 19079*.

Blix, M (2015), *The Economy and Digitalization – Opportunities and Challenges*, Svenskt Näringsliv.

Bornefalk, A (kommande), *Nya svenska storföretag: Behövs det, och finns de?*, Svenskt Näringsliv.

Bornefalk, A (2014), *Kapital på krita? En ESO-rapport om företagandets finansiering*, Rapport till Expertgruppen för studier i offentlig ekonomi, 2014:4.

Boverket (2013), *Bostadsbristen och hyressättningssystemet – ett kunskapsunderlag*, Marknadsrapport, november 2013.

Boverket (2016), *Bostadsmarknadsenkäten*.

Bravo-Biosca A, C Criscuolo och C Menon (2013), "What Drives the Dynamics of Business Growth?" *OECD Science, Technology and Industry Policy Papers*, nr. 1.

Börjesson, M och J Eliasson (2015), *Kostnadseffektivitet i valet av infrastrukturinvesteringar*, Rapport till Finanspolitiska rådet, 2015/1.

Coad A, S-O Daunfeldt, W Hözl, D Johansson och P Nightingale (2014), "High-growth firms: introduction to the special section", *Industrial and Corporate Change*, vol. 23, s. 91–112.

Cunha, F och J Heckman (2007), The Technology of Skill Formation. *The American Economic Review*, vol. 97, sid. 31–47.

Cunha, F och J Heckman (2008), "Formulating, Identifying and Estimating the Technology of Cognitive and Noncognitive Skill Formation", *Journal of Human Resources*, vol. 43, s. 738–782.

Daunfeldt, S-O och D Halvarsson (2015), "Are High-Growth Firms One-Hit Wonders? Evidence from Sweden", *Small Business Economics*, vol. 44, s. 361–383.

Daunfeldt, S-O, D Halvarsson och P Tingvall (2014), *Företagsstöd till innovativa små och medelstora företag – en kontrafaktisk effektutvärdering*, Rapport, Tillväxtanalys.

Daunfeldt, S-O, N Elert och D Johansson (2014), "The Economic Contribution of High-Growth Firms: Do Policy Implications Depend on the Choice of Growth Indicator?" *Journal of Industry, Competition and Trade*, vol. 14, s. 337–365.

DN (2016), "Trump vill inte låta Sverige åka snålskjuts", s. 8–9, 15 november.

Edmark, K och K Hanspers (2011), *Går socialbidrag i arv? En analys av svenska syskondata*, IFAU Rapport 2011:29.

Entreprenörskapsforum (2016), *Entreprenörskap i Sverige – nationell rapport 2016*, Rapport.

Entreprenörskapsutredningen (2016), *Entreprenörskap i det tjugoförsta århundradet*, SOU 2016:72.

European Centre for Entrepreneurship and Policy Reform (2016), *Förluster i välfärden – en studie av svenska sjukhus*, Rapport.

Europeiska kommissionen – DG Ecofin (2015) "The 2015 Ageing Report – Budgetary Projections for The 28 Member States", *European Economy* 3.

Evidens (2013), *Om hushållens skuldsättning och bostadsmarknaden*, Rapport, december 2013.

Falkenhall, B och D Johansson (2013), "Svenskt företagsklimat i internationell jämförelse – slutsatser och lärdomar", *Ekonomisk Debatt*, årg. 41, s. 5–16.

Forslund, A och A Krueger (2006), "Hjälpte arbetsmarknadspolitiken Sverige ur 90-talskrisen?", i R Freeman, B Swedenborg och R Topel (red), *NBER rapporten 2: Att reformera välfärdsstaten – Amerikanskt perspektiv på den svenska modellen*, SNS Förlag, Stockholm.

Fredriksson, T och H Abdali (2016), *Konkurrenskraften i Sveriges ägarbeskattning*, Rapport, Grant Thornton och Svenskt Näringsliv.

Global Entrepreneurship Monitor (2016), *Global Entrepreneurship Monitor 2015/16 Global Report*, Rapport.

Goos, M, A Manning och A Salomons (2014), "Explaining Job Polarization: Routine-Biased Technological Change and Offshoring", *American Economic Review*, vol. 104, s. 2509–2526.

Hansson, Å (2008), "Skatter, entreprenörskap och nyföretagande", Underlagsrapport nr. 12 till Globaliseringsrådet.

Hassler, Krusell och Nycander, Climate Policy, Economic Policy 2016 pp. 503–558, http://hassler-j.iies.su.se/PAPERS/EP_2015.pdf.

Hébert, R och A Link (2006), "The Entrepreneur as Innovator", *Journal of Technology Transfer*, vol. 31, s. 589–597.

Heckman, J (2000), "Policies to Foster Human Capital", *Research in Economics*, vol. 54, s. 3–56.

Henrekson, M och D Johansson (2010), "Gazelles as Job Creators: A Survey and Interpretation of the Evidence" *Small Business Economics*, vol. 35, s. 227–244.

- Henrekson, M och T Sanandaji (2014), "Small Business Activity Does Not Measure Entrepreneurship", *Proceedings of the National Academy of Sciences of the United States of America*, vol. 111, s. 1760–1765.
- IAB (2015), *Flüchtlinge und andere Migranten am deutschen Arbeitsmarkt: Der Stand im September 2015*, Aktuelle Berichte, 14/2015.
- IMF (2015), *2015 Article IV Consultation with Sweden Concluding Statement of the IMF Mission*.
- Industrins ekonomiska råd (2016), *Industrins förutsättningar – i tider av lågräntemiljö, globalisering och digitalisering*. Rapport.
- Jakobsson, U och J Herin (2012), *Nya företags försörjning av riskkapital*, Rapport, Svenskt Näringsliv.
- Jonsson, H (2012), *Housing, Labour Market Conditions and Regional Migration*, licentiatuppsats, Linnéuniversitetet.
- Konjunkturinstitutet (2015), *Hållbarhetsrapport för de offentliga finanserna*, Specialstudie 43.
- Konjunkturinstitutet (2016a), *Hållbarhetsrapport för de offentliga finanserna*, Specialstudie 47.
- Konjunkturinstitutet (2016b), *Lönebildningsrapporten 2016*.
- Kulander, M och H Lind (2008), "Skatteeffekter i samband med flytt mellan egna hem och bostadsrätt", KTH, uppsats nr 48.
- Lundqvist, B, A Rostami, A Sandholm, J Sturup och E von Vogelsang (2016), "En nationell mobilisering mot det grova våldet krävs", DN Debatt, 14 november.
- Lindbeck, A och D Snower (1986), "Wage Setting, Unemployment, and Insider-Outsider Relations", *The American Economic Review*, vol. 76, s. 235–239.
- Linderöth, J (2016), "Jag ber om ursäkt för 90-talets pedagogiska idéer", DN Debatt, 24 augusti.
- OECD (2013), "Sweden", i *Education at a Glance 2013: OECD Indicators*, OECD Publishing.
- Orelund, C (2012), "Snabbväxande företag i Sverige – en jobbskapande sprintstafett", *Ekonomisk Debatt*, årg. 40, nr. 8, s. 23–34.
- Proposition 2016/17:1. Budgetpropositionen för 2017.
- Roine, J (2016), *Automatiseringens effekter på arbete och fördelning – en översikt av trender och mekanismer*, Fores Policy Paper 2016:3.
- SCB (2015a), Andel förvärvsarbetande kommunmottagna flyktingar, 20–64 år, efter antal år efter mottagandet, kön och mottagningsår. Tillgänglig: <http://www.scb.se/sv/Hitta-statistik/Temaomraden/Integration/Statistik/Registerdata-for-integration/Andel-forvarvsarbetande-kommunmottagna-flyktingar-20-64-ar-efter-antal-ar-efter-mottagandet-kon-och-mottagningsar/> (hämtad 2016-11-14).
- SCB (2015b), *Unga vuxna börjar arbeta senare idag än för 30 år sedan*, artikel, nr 2015:169.
- SCB (2015c), *Vuxna med svaga färdigheter*, Tema utbildning, Rapport 2015:2.

Schumpeter, J A (1942), *Capitalism, Socialism, and Democracy*, 3:e utgåvan, Harper and Brothers, New York.

Sjögren, A och H Svaleryd (2011), *Nitlott i barndomen – familjebakgrund, hälsa, utbildning och socialbidragstagande bland unga vuxna*, IFAU Rapport 2011:5.

SOU 2011:11, *Långtidsutredningen 2011*, Huvudbetänkande.

SOU 2015:104, *Långtidsutredningen 2015*, Huvudbetänkande.

SOU 2015:91, *Digitaliseringens transformerande kraft – vägval för framtiden*, Slutbetänkande.

Spector, S (2015), *Hög sysselsättning och låg arbetslöshet – Ett nationalekonomiskt perspektiv på arbetsmarknaden*, Svenskt Näringsliv.

Svenskt Näringsliv (2014), *Fakta om löner och arbetstider 2014*, Rapport, maj.

Svenskt Näringsliv (2015a), *Hyressättningen och bostadsmarknaden*, Rapport.

Svenskt Näringsliv (2015b), *Bättre resursutnyttjande i välfärdstjänsterna – vilken betydelse har det för välfärdens framtida finansiering?*, Rapport: Samhällsekonomisk analys nr 7.

Svenskt Näringsliv (2016a), *Begränsningar av vinster i välfärden*, Rapport.

Svenskt Näringsliv (2016b), *Det ekonomiska läget*, Konjunkturrapport, maj.

Svenskt Näringsliv (2016c), *Produktivitetsskillnader mellan akutsjukhus i Norden*, Rapport: Öka kvaliteten och effektiviteten i välfärden.

Svenskt Näringsliv (2016d), *Fakta om löner och arbetstider 2016*, Rapport, maj.

Svenskt Näringsliv (2016e), *Rekryteringsenkäten 2016, Rekrytering – när teknikutveckling och digitalisering förändrar jobben*, Rapport, mars.

Sveriges Kommuner och Landsting (2016), *Ekonomirapporten*, oktober 2016.

Tillväxtanalys (2009), *Svensk konkurrenskraft, Utfall och förslag till metod för framtida analys*. Rapport.

Utredningen om Översyn av 3:12-reglerna (2016), *Översyn av skattereglerna för delägare i fåmansföretag*, SOU 2016:75.

Världsbanken (2016), *Doing Business 2016, Measuring Regulatory Quality and Efficiency*, Rapport.

Världsbanken (2016), *Doing Business 2016, Measuring Regulatory Quality and Efficiency, Economy Profile 2016, Sweden*, Rapport.

Wagner, A (1892–1893), *Grundlegung der politischen Oekonomie*: 1. Theil, *Grundlagen Volkswirtschaft*, 2 vols. Leipzig, Winter.

World Economic Forum (2016), *The Global Competitiveness Report 2016–2017*, Rapport.

WSP (2014), *Infrastrukturskulden – uppdatering och prognos*, Rapport till Svenskt Näringsliv, april 2014.

WSP (2016), *Bostadskrisens effekter på samhällsekonomin*, Rapport till Svenskt Näringsliv, kommande.

www.svensktnaringsliv.se

Storgatan 19, 114 82 Stockholm

Telefon 08-553 430 00